

- turque quo ad hoc, differentiæ ratio inter testamentum ad pias causas, & testamentum inter liberos.
- 22 Traditur, remedium supplementi. l. omnimodo. C. de inoffic. testam. liberis competere contra ecclesiam hæredem institutam: & qua ratione, non ideo magis dicatur ecclesia subd. sæcularibus constitutionibus.
- 23 Traditur, posse liberos, integræ legitimæ repletionem contra ecclesiam postulare, etsi ea, lege regia, seu municipalis, aucta proponatur.
- 24 Refellitur opinio Roderici Soarez tradentis, posse patrem modicam partem de legitima filiorum, pro anima legare.
- 25 Traditur, testamentum ad pias causas, filio præterito, vel sine causa exhæredato, nullum esse, adeo ut filius, ab intestato in totum succedat.
- 26 Exhæredato filio, etsi non cum causæ expressione, si tamen ea probeur, sustinebitur, testamentum ad pias causas: & causa exhæredationis, qualis esse debeat, declaratur.
- 27 Si filius post commissam causam exhæredatione dignam redierit in gratiam parentis, non poterit, ex ea postea exhæredari, aut præteriti, etiam pia causa instituta: & quid si filius penituerit, aut post scriptam exhæredationem redierit in gratiam parentis, remissive traditur.
- 28 Quid, si post commissam causam exhæredationis redierit in gratiam paternam, & tamen in testamento præteritus sit.

TERTIÆ PARTIS

Initium.

De Ecclesiæ relictis, ac pia causa, in genere.

PArtem hanc proponimus illis nostræ legis verbis, Sanctissimo, Catholico, venerabilique Concilio, & idcirco de ecclesiæ, & piæ causæ relictis tot ferme erit, vt non immerito inter commentariorum istorum partes, medium locū sortita sit illa, quæ de pietate est, quia in medio virtus consistit.

1 Quia vero de piæ causæ relictis sermonem facturi sumus, erit in initio, & ante omnia præmittendum, quidquid pro anima relinquatur, piæ causæ relictum censerit, vt notat gloss. & Doctor. in l. si quis Titio, ff. de leg. 2. Bart. hic in repetit. num. 33. Bald. item hic in lect. numer. 3. & Paul. num. 6. Aret. 2. Abb. in rub. de testam. num. 9. Dec. in l. captatorias, num. 26. infr. de testam. milit. Bart. in l. aiso, num. 4. ff. de alim. & cibar. leg. post omnes Ludovic. Molin. de justit.

tom. 1. tractat. 2. disput. 134. in princ. col. 523. citat Abb. d. rubr. num. 9. & in cap. relatum. 1. 7. eod. tit. & Navar. in Apol. quest. 1. monit. 2. plusquam alios explicantes, quæ centum opera pia. Illud vero pro anima ceteris relictis quod ipsius animæ dūtaxat intuitu relinquatur, nullo temporalis commodi respectu. Quocirca quis animæ salutem exhibitis pietatis operibus præcedat, non tam animæ lucro commotus, quam premio futuræ beatitudinis, quam puro simplici Dei Optimi Max. amore ob gloriam ipsius, hæc altior ac sublimior ac bitæ pietatis religio est, & quo magis intètio agentis a se præmij est aliena, & in solius Dei libentissimum sequium, & honorem tota prona, eo opus, magis piū in se est, & magis acceptabile Deo. patet exemplo iusti ac boni parētis, quem alibi ex liberis, ipse præmij, & obventuræ hæreditatis, alter, oblequij zelo, & præclaro ductum more, debito pietatis officio colit.

Quoniam autem exercendæ pietatis subiectum, non vnum est, nec minus principale causa ecclesiam versatur, ab ea, velut à capite, mit hæc pars initium.

2 Super relictis ecclesiæ in imperfecto testamento, ita rescripsit summus Pontifex in cap. relatum, in 1. de testament.

Relatum est, quod cum ad vestrum examen per relictis ecclesiæ causa deducitur, vos, nisi rem, vel quinque idonei testes interuenerint, non postponitis iudicare, (& infra) Mandamus, quatenus cum aliqua causa raris ad vestrum examen deducta, eam non secundum leges, sed secundum decretorum statuta tractetis, iuris, & duobus legitimis testibus requisitis, quoniam scriptum est, in ore duorum, vel trium testium statuitur verbum.

Hæc Alexand. tertius in d. cap. relatum, notarunt omnes, testamentum ad pias causas, iuris civilis solemnitates factum, valere. Scribentes in præsentiarum, & idem ex eo probant vbiq̃, & indifferenter Doctores de in testamento ad pias causas, duos testes sufficere, scripsit Bart. hic in repetit. num. 75. & post eum, qui in lectur. numer. 3. illud jus conservari, testatur, & idem, alios referens tractat. tam in foro sæculari, quam ecclesiastico. hic in 2. lect. num. 28. in princ. & Alciat. num. 12. Covar. post Abb. & alios in dict. cap. relatum. numer. 1. Iul. Clar. in §. testamentum, quest. num. 2. & denique receptam conclusionem, qua omnes conveniunt, tradit Tiraq. in de privil. piæ caus. in initio, & privileg. 1. var. Valaf. consult. 67. nu. 2. tom. 1. Didac. Specul. in specul. testam. glos. 31. princ. n. 40. Nec terest, mares sint, an fæminæ, vt cōtra Rom. probat Dec. in l. fæmina, num. 27. ff. de regul. & ex alijs tradit Tiraq. vbi sup. privil. 5. in p.

communem testatur, & lequitur Andr. de Bel-
 letis in presenti, num. 214. & sequenti, in 13. spe-
 ciali circa ultimas voluntates, & ex alijs com-
 mune referunt Covar. in d. cap. relatum, num.
 Mich. Craſ. in lib. recept. sent. §. testamentum,
 18. num. 4. & Jul. Clar. d. quaest. 6. nu-
 mer. ubi num. 7. refert, communiter esse recep-
 tum, testamentum ad pias causas, nutu fieri
 posse: quam opinionem, communior, & ve-
 riorem dixit, Tiraq. ubi sup. priv. 8. versic. sed
 prima opinio.

Quod vero, testes, non oporteat, esse roga-
 tos, tenet Bart. hic in repet. nu. 76. & Bal. in le-
 git. in repet. & in eandem sententiam alios re-
 fert Tiraq. ubi supra priv. 3. in princip. quæ,
 licet alij contradicant, verior tamen est, & cõ-
 munitis, ut tradit Covar. in dicto cap. relatum nu-
 mer. 4. Clar. d. quaest. 6. num. 3. Costa in cap. si
 quis 1. part. verb. in suo testamento, numer. 9. de
 testam. lib. 6. Didac. Spino d. Glossa 131. numer.
 5. cum sequenti, & esse communem Legista-
 rum, ac Canonistarum ex Roman. in aurb.
 similiter, Cod. ad legem Falcid. refer Mich.
 Craſ. dicta quaestione 18 numer. 5. & ante cum
 eodem, non relato Romano, testatur Andr. de
 Belletis hic numer. 211. in 9. speciali circa vlti-
 mas voluntates, licet ibidem contrariam opi-
 nionem magis probare videatur, & denique
 quocumque ultra jus naturale, lex civilis ad-
 invenit, Ecclesiae institutioni non oberant,
 quavis omittantur, ubi juris naturalis, seu gẽ-
 ritum simplex probandi modus requiritur, ut
 supra allegatos tradit Abb. conf. 32. circa duo
 habita numer. 1. & 2. 2. part. Molin. Theologus
 de justit. dict. disput. 134. colum. 524. versic. in as-
 persionibus, Quod quia non ita generaliter ju-
 re Pontificio scriptum legimus, ubi solum de
 numero testium extat expressum in dicto cap.
 relatum, aliquibus visum est, duos illos testes,
 & mares, & rogatos interesse, oportere, ut sic
 magis, jura juribus concordarent, quam eo-
 rum correctionem inducerent, ubi non inve-
 nitur expressa. Quibus obstant communes
 contrarium sententiae. Pro quarum explica-
 tione, & multarum huc spectantium quaestio-
 num facili resolutione, praenotandum erit, tes-
 tamentum, in quo Ecclesia est instituta, ju-
 re civilis solemnitatibus esse exemptum, di-
 cta tamen ratione, ac militis testamentum;
 illud quod rusticus in rure, & quod inter li-
 teros condit parens, (de quibus egimus in praë-
 senti parte) nam his, id à jure civili, privi-
 legij causa datum fuit, Ecclesia vero, hoc sibi
 proprio vendicat, declarato in dicto cap.
 relatum: etenim, solemnitates in testamentis,
 quæ de numero testium, & alijs, paulatim jure
 civili, praetorio, & Caesarum constitutionibus,
 instituta fuerant, eos duntaxat ligare potue-
 runt, in quibus, hujusmodi Legumlatores ju-
 risdictionem habent, quorum etiam beneficio,
 milites, rustici, & parentes inter liberos tes-
 tantes, sunt exempti. At vero qui saecularium
 principum jurisdictioni non sunt subiecti, nec
 esse possunt, eorundem legibus subijci non po-
 tuerunt: qualem esse Ecclesiam, nemo ambi-
 git, ac proinde jure optimo, citra alicujus legis
 civilis privilegium, pro sibi relictis, non secun-
 dum leges, sed secundum decretorum statuta
 tractari, jubetur, tribus, aut duobus testibus
 requisitis in d. cap. relatum.

3 Nec vero obstat, quod persona illius,
 qui testatur, legi civili subdita est, unde lex, tes-
 tamentum ejus, irritum, & nullum decernere
 potuit, nisi praescriptas legibus solemnitates ob-
 servaret, ut sic, Ecclesia, ex testamento, quod
 jure nullum est, jus succedendi non habeat. Ete-
 nim respondendum erit, quod solemnitates illæ,
 quas lex in testamentis adesse voluit, quia ad tes-
 tamentariae dispositionis validitatem pertinet,
 tempus post mortem respiciunt, quo tempore
 testamentum confirmatur, & de voluntate
 defuncti, quaestio esse incipit, unde, cum testa-
 tor legis humanae judicio substractus jam sit, a-
 lij, quod subterfugere nemo potest, reservatus,
 eo tempore, jam lex, quæ de viribus testamẽti in-
 quirit, potius ipsius hæredis, quàm testatoris cau-
 sam agit, illum enim ob solemnitates servatas,
 vel omittas, autoritate sua admittit, vel remo-
 vet a successione, atque ita, si hic institutus
 hæres ea sit persona, cujus causam tractare,
 lex non possit, ut pote Ecclesia, eam authori-
 tate sua remove non poterit, sed sacro-
 rum Canonum decreta erunt spectanda, qui-
 bus Ecclesia subijcitur, quæ pro relictis Ec-
 clesiae, tribus duntaxat, aut duobus legitimis
 testibus sunt contenta, in dicto cap. relatum, in
 primo.

4 Hæc sane ratio, idem omnino convincit
 pro relictis Ecclesiasticae personæ, ut sic, testa-
 mentum, in quo clericus reperitur institutus,
 non secundum leges civiles, sed secundum sacros
 Canones debeat judicari, quandoquidem cle-
 ricus, ad instar Ecclesiae, laicis constitutionibus
 judicari non debeat, juxta cap. Ecclesiae sanctae
 Mariae, cum materia sua, de constitut. cap. futuram
 Ecclesiam 12. quaest. 1. aurb. cassa & irrita, infra
 hoc nostro titul.

5 Cujus tamen contrarium in hac specie
 scripsit Abb. in cap. quod clerici, num. 29. de for.
 compet. dicens, quod laicus, inter clericos tes-
 tando, debet servare leges suas, alias non va-
 lebit testamentum, quantumcumque cleri-
 cum instituerit, nisi hoc fecerit pro anima
 sua: idem repetit Abbas in dicto cap. Eccle-
 sia sanctae Mariae, in repetit. numer. 45. in quo
 sane, dictum Abbatis libenter amplector, non

tamen ex ratione, quam ipse existimat, ideo nempe, ex laici testamento minus solemniter, clericum succedere non posse, quia in eo lex civilis potestatem habeat, etsi Ecclesiastica persona sit instituta, nisi sit pro anima, quia tunc jus Canonicum prævalet, & debet attendi; quod est ex diametro contra rationem, quam supra proxime in Ecclesia probavimus: quare dictum Abbatis omnino probamus: ejus autem rationem minime cum verius credam, quod sicut in Ecclesia tradidimus, ita, & clericis relicta, secundum Canones, æque, quia eadem est utrobique ratio, debeant tractari.

Sed quæro modo, ubinam sunt illa Canonum statuta, quæ pauciores quam septem, aut quinque testes, in ultimis voluntatibus satis esse, probant? Nam quod in dicto cap. relatum legimus, de duobus, aut tribus, in Ecclesia duntaxat legimus, quam, pro sibi relicta, jubet Pontifex secundum legis non tractari, quasi, qui hoc specialiter pro relicta Ecclesie præcipit, pro aliorum relicta, non dubie videatur, leges approbare, præsertim cum sacri Canones, secundum constitutiones legum debeant intelligi, ubi contrarium non determinant expresse, juxta cap. 1. de nov. oper. nuntiat. Quod vero in cap. cum esse ejusd. titul. de testament. idem Pontifex generaliter decrevit, de duobus, aut tribus testibus, pro testamenti valore, proprio superaddito præbytero, si cum recepta sententia foret intelligendum de testamentis quocumque tempore factis, non dubitarem, juxta præfatam in causa Ecclesie rationem, clericum posse petere successionem, sibi in testamento relictam cum solemnitate dicti cap. cum esse, sed secundum sententiam, quo in præcedenti parte, caput illud accipimus, constat, non illic testamentorum solemnitates præscribi, nisi quæ tempore mortis fierent, magisque leges civiles approbari circa ea, quæ non hoc tempore facta, apparerent.

6 Relinquitur ergo, Ecclesiam, non tam favore, quam jure proprio, ad successionem sibi minus solemniter relictam admitti. Et cum hæc ratio idem jus evincat, sive Ecclesia, in testamento insolemni, ad hæreditatem, sive ad legata vocetur, dicendum erit, quod si propter solemnitatis defectum, nemo ex testamento hæres sit, nihilominus, Ecclesia, sibi relicta petet, adversus Anton. in capit. quod clericis, colum. 6. de for. competent. Salicet. in dict. auth. Cassa, & irrita, infra hoc titul. & alios, quos refert Tirraquel. ubi supra privi. 80. versic. fin. Mench. de success. creat. §. 22. numer. 12. qui ita esse receptiorem sententiam profitetur, eam secutus in num. sequenti, Mich. Craff. in libro recept. sentent. §. testamentum, questione 80.

numer. 6. & Covarruvias in dicto cap. relatum num. 2. & 3. ubi tamen in versic. Secunda us, priorem sententiam, veriore esse, putat, secutus Anan. Anton. Rub. Imol. & Albert. ab eo relatos sequitur Molin. dicto tractat. 2. disputat. 134. colum. 524. versic. contra verum idque favore piæ causæ iustineri, scripsit Covarruvias, cum tamen hoc Ecclesie magis jure proprio competat, quam favore, pro ut supra explicuimus.

7 Signanter vero de Ecclesia dixi, quam quam indifferenter de pijs causis ita tenent Alciat. hic numer. 12. in fine, & alij passim ubi de hoc arguunt, inter Ecclesiam, & alias causas non discernentes, inter quæ nos postea non inutile constituemus discrimen, inter vero, quia sic promiscue, & indiscriminate de Ecclesia, ac pijs causis, nostri loquuntur, ac sub unius appellatione, alterius quoque jus & privilegium pariter intelligunt, nos cum eisdem, sub alterutrius nomine, utriusque jure proloquimur.

8 Quia vero Alciat. in præsentium num. 12. viderat id jus, Ecclesie competere jure suo, non favore, etiam quoad alios hæredes, quos piæ causa non tangit, testamentum valere, scripsit, quod, plerisque affirmare, testatur, secus, inquit, si favore causæ simpliciter id constitutum esset, quasi tunc quod extraneos cohæredes non valeret minus solemniter testamentum, ad instar parentis inter liberos testantis, l. hæc cor. sultissima, §. ex imperfecto Cod. de testam. quæ sane ratio, mihi visa est debilis ad hoc, ut jus istud ad alios cohæredes extenderemus, nam Civili, seu Canonico jure attento, quotiens cohæres judicari debet, imperfectum testamentum, sine dubio nullum est, proinde ex eo nullum sibi jus valet prætere. Quia ratione, idem dico, etsi non institutionis, sed quod alio titulo quidquam alijs personis relinquitur, adversus receptam sententiam, quam tradit, nec tamen veram existimat, Crot. repetit. leg. re conjuncti, num. 160. ff. de legat. 2. Costa in cap. si pater 1. part. verb. in suo testamento, num. 12. de testament. lib. 6. & ex alijs Mich. Craff. in librecept. sentent. §. legatum, quæst. 18. numer. 7. & tenent alij quos refert Tirraquel. de piæ causa, dict. privi. 80. in princip. novissime Molin. dict. disputat. 134. col. 523. & sequenti, ubi rationem assignat, & ab hac sententia, neminem dissentientem, se legisse, fateatur. In dicto §. ex imperfecto, numer. 10. ubi tamen contrariam magis probat, & de communi multum dubitat in præsentium, in lectur. 1. numer. 22. & proventis cogitandum relinquit in 2. lect. numer. 29. in fine, & eandem sententiam, quam magis probat las. præmisit Paul. & veriore dixit Albertus Brun. relati a Covarruvias.

artuvias in dicto cap. relatum, num. 3. & sensu Corn. refert Tiraq. dicto privileg. 80. antiq. & magis placet Iul. Clar. in dicto §. testamentum quæst. 6. in fine, Mench. de success. creat. lib. 3. §. 22. limitation. 12. num. 11. & in term. juris Civilis, forte veniorem esse, fatetur Crat. in dicta quæst. 18. numer. 7. in fin. licet moneat, à communi non forte in practica recedendum, quibus & ego assentior ex sup. dicta ratione, cui Molin ratio pro communi adducta dist. col. 524 in princip. indicio meo, non præponderat.

8 Hæc autem omnia, quæ propter solemnitatis defectum, non possunt ij capere, quibus relinquunt, dubium erit, an Ecclesiæ hæredi institutæ accrescant, an magis legitimis abintestato successoribus deferantur? & proveniētibz abintestato vrgenter facit, quod alij tradiderunt de filij familias testamento ad pias causas facto de consensu parentis: quod ita posse fieri, commune placitum est, legata tamen alijs ibi relicta non valere, nec piæ causæ accrescere, sed abintestato successoribus deferri, tenuerunt Bald. hic, qui de legatis solum ita sentit, non de hæreditate, in repetit. col. 6. versic. 6. quæro, num. 8. Sed clarius idem Bald. in fin. Salic. Paul. Alexand. & alij recentiorum leg. senium, infra qui testament. facer. possunt, per text. singularem in leg. mulieris, & Titio, ff. de condition. & demonstr. Andr. de Bessetis hic numer. 133. versic. Secus tamen videtur, & in hoc neminem discordare, testatur Bal. in dicto §. ex imperfecto, numer. 10 ad med. tradit Tiraquel. dicto privileg. 80. ante finem, Clar. in dicto §. testamentum quæst. 5. numer. fin. Nec inconueniens esse putatur, vt cui ad pias causas testatur, pro parte testatus, & pro parte intestatus possit decedere, vt tradit Bart. hic in repetit. in 2. quæst. quartæ quæst. princip. numer. 44. & latius in 5. quæst. quintæ quæst. princip. numer. 70 argumento ejus quod de milite traditum est, in leg. si miles vnum, ff. de milit. testament. Cui Bartol. opinioni adhæret Bessetus in presenti, num. 160. & eam sequuntur alij quos refert Tiraquel. de pia causa privileg. 13. in princ. quavis aduersetur Bald. hic in lect. colum. ult. versic. juxta hoc quæro, numer. 8. & in repetit. col. penult. versic. super sexta quæstione, numer. 61.

9 Sed in proposita quæstione contrariam sententiam, magis hoc probat, quia cohæredis portionem, ad quam ille non admittitur, quacunque ratione id eveniat, alteri qui adiuit, accrescere, jure compertum est, l. si ex pluribus, vel qua alia ratione impediti fuerint, quo minus accedat, ff. de suis, & legit. hæred. l. vnic. §. his qui definiti, ibi. hoc quod fuerit, quoquo modo evacuatum, &c. Cod. de caduc. toll. vbi in §. in Aegypt. de Sacrosanct. Eccles.

primo itaque & in §. pro secundo, cum alijs, ponitur ordo, secundum quem legata, ac fideicommissa quando legatarijs non obveniunt, apud hæredes manent, a quibus derelicta sunt, secundum quas juris decisiones, in proposito, evacuata portio ob defectum solemnitatis, sive ea hæreditatis, sive legati sit, apud Ecclesiam manere, manifeste apparet, cum non coveniat, eam deterioris conditionis efficere quam alios hæredes, qui alias ad defectam quocunque modo cohæredis, seu legatarij portionem, jure admittuntur.

10 Præterea, si Ecclesia in testamento solemniter cum aliquo sit instituta, in quo etiã alijs legata, ac fideicommissa sunt relicta, dubium non erit, quin si cohæredes hæreditatem pro parte sua non adeat, vel quia nolit, vel quia non possit, evacuata portio, Ecclesiæ aduenti accrescat, apud quam etiam manebunt legata, quæ legatarijs quæsitæ non fuerint, vt in juribus supra allegatis, cum alijs: sic in proposito, cum testamento, de quo agimus, respectu Ecclesiæ solemniter sit, portio aliorum cohæredum & legatariorum, qui propter solemnitatis defectum acquirere non possunt, ei jure ipso obveniet: quanquam, quia non omne quod licet, honestum est, regul. non omne, ff. de regul. jur. Ecclesiæ, quæ, veritatis, & pietatis mater, & observantissima cultrix est, decenter conveniat, cõpertam testantis voluntatem, etsi jure imperfectam, adimplere: Pro quo ad stipulantur ea, quæ in præcedenti parte, §. ultim. adnotavimus circa obligationem relictorum in minus solemniter voluntate: sed hoc nullam juris necessitatem inducit, quare ejus potius æquitas, & pietas, quam juris auxilium, imploranda erit.

10 Quod autem traditum est eum, qui ad pias causas testatur, pro ea parte testatum, & pro altera decedere posse in testatum, verum quid est: sed tamen in presenti non constat, cum ita decedere, voluisse, quod necesse est, constare, vt hæreditas ejus, partim Ecclesiæ ex testamento, partim legitimis successoribus ab intestato deferatur, vt cum judicio resolvit Bart. hic dicta quæstio 5. numer. 70 porro in presenti constat, de tota hæreditate sua voluisse testatorẽ, mori testatum, & pro Ecclesia præsumptio juris est, quod eam, voluerit testator etiam in evacuata portione, legitimis successoribus præferre, siquidem istorum non meminit; Ecclesiam vero cohæredibus suis, & e contra qua substituisse, videtur, juxta leg. si Titio & Marcio §. final. ff. de legat. 2.

11 Quo fit, vt si cohæres, & legatarius, idẽ ille scriptus sit, qui abintestato venire poterat, quia tunc clara voluntatis conjectura est, quod pro parte, seu re his personis adscri-

pta, magis vellet testator, abintestato mori, ut sic eis obveniret, quos vocavit, quam ex testamento, ut sic deferatur Ecclesie, cui in hac parte manifestè prætulit vocatum, qui abintestato successurus est, persuasum mihi habeam, rem hic abintestato, in testamento vocatis fore deferendam, & præallegato juri accrescendi locum non esse.

12 Sed erit difficilis quæstio, an substitutio pupillaris in ea voluntate sustineri possit? Scimus, namque, ex imperfecto testamento voluntatem inter liberos, etiam jure Civili tenere *l. hac consultissima §. ex imperfecto, infra de testamentis l. final. inf. a famil. erisc.* & de hoc in præcedenti parte egimus, unde sicut in Ecclesia, ita & in filio impubere institutionem valere, dubium non est, in illa, jure proprio, ex dicto cap. relatum, in isto, jure privilegij, ex dicto §. ex imperfecto, cum alijs, & ideo in præsentibus circa substitutionem filio impuberi factam, quæstio versatur, in qua, si pia causa obstituatur, omnia distinctione Bartol. hic in repetitione 2. quæstione quarta quæst. princip. numer. 44. dicendum erit, cum Bald. in repetitione numer. 12. substitutionem semper valere: sequitur Tiraq. in d. tract. de pia causa privilegij 20. & his non relatis Costa in dicto cap. si pater 1. part. verb. in suo testamento numer. 7. & 8. Si vero filio impubere pia causa substituta non sit, distinguendum rursus erit, an alter ex liberis sit ei substitutus, an quilibet extraneus, ut in primo casu substitutio valeat, non item in secundo, juxta distinctionem quam tradit Bart. in l. 2. numer. 18. ff. de vulg. & pup. substit. in casu quo pater inter liberos testatus, alteri ex eis pupillariter substituit, quam nos uti communiter receptam, ita ut veram supra probavimus in præcedenti parte circa disceptationem de testamento inter liberos, in fine.

Hic tamen cum judicio erit advertendum, quod in hoc casu, ubi substitutionem non valere, diximus, plurimum intererit, an pupillus, qui cum pia causa fuit institutus, moriatur, antequam paternam successionem acquirat, vel quia morte præventus fuit superstiti patre, vel quia beneficio abstinendi usus fuit, an vero postea decedat nam, priori casu, portionem impuberi adscriptam, cohæredi ecclesie accrescere, juxta *d. l. vnic. §. bis ita de finitis, C. de caduc. tol. cum alijs supra allegatis*, posteriori autem cum reliquis pupilli bonis, proximioribus ei, abintestato deferri, dubium non erit: in altero vero membro, ubi substitutionem diximus sustineri, utroque casu, sive, inquam, non agnita, sive agnita successione, pupillo mortuo, substituto locus erit, quia pupillaris substitutio expressa tacitam comprehendit vulgarem, sicut, & econtra juxta celebrem text. in l. jam

hoc jure, ff. de vulg. & pup. substit. §. in l. quæst. Cod. de impub. & alijs substit. & tradit Goumel. 1. tom. cap. 3. numer. 13. & Costa, in dicto cap. si pater. 3. part. verb. pupillares, nu. 8.

Sed quia substitutionis vulgaris ea est natura, ut sive hæres scriptus nolit, sive non possit, hæreditatem adire, admittatur substitutus, juxta formam traditam in *l. cum proponas, infra de hered. instituend.* adeo, ut etsi alteruter tantum casus in substitutione exprimat, voluntatis, inquam, aut impotentiae, uterque comprehendatur, ut tradit Bald. in dicto l. cum proponas, penult. Bart. in l. 1. numer. 14. ff. de vulg. & pup. substit. & ibi communiter Doctores ex Goumel. in dicto cap. 3. numer. 10. dicendum erit in proposito, substitutionem valere, & ab eo gradu testamentum incipere, in quo pia causa instituta reperitur, juxta text. expressum in casu simili in *l. ex facto, §. Lucius Titius, ff. illo titul. de vulg.* unde econtrario, si primo loco ecclesia sit instituta, & in secundo, extranea persona substituta, omittente ecclesia, non substituta, quia à secundo gradu testamentum incipit, de nullo, sed legitimis hæredibus, repudiata successio deferretur, ut in simili respondet l. conf. in l. si postumus a primo, in princip. ff. de lib. & posth.

14 Celebris, & controversa valde inter utriusque juris Doctores, & huic affinis, quæstio est, an puberi, post aditam hæreditatem, directo substitui possit pia causa: nam directæ substitutiones, (quæ alio nomine vulgares nuncupantur) puberibus factæ, post aditam hæreditatem expirare solent, ut est text. clarus in *post aditam, infra de imp. & alijs substitutionibus & in l. verbis civilibus, ff. de vulg. & pup. substit.* solumque id militari privilegio, militibus datum legitur, in *l. Centurio, ff. eodem titul. cum materia sua*: Dubium igitur modo est, an si quis filium, hæredem instituat, & si is inter vigesimum quintum ætatis annum decesserit, ecclesiam sibi faciat hæredem, defuncto filio post aditam hæreditatem, & pupillarem jure ætatem completam, ante vigesimum quintum ætatis annum, ecclesia ex directâ vulgari debet admitti, sicut a milite substitutus in casu dictæ *l. Centurio*? quæ quæstio, ubi filius proponitur institutus, vel alia persona, cui debetur legitima, intelligenda est in bonis duntaxat quæ extra legitimam sunt, per text. celebrem in *l. quoniam in prioribus, infra de inoffic. testam.*

15 In proposita igitur quæstione, tres tulit opiniones Eman. in dicto cap. si pater, 3. part. verbo, personis, numer. 1. per totum. primam Bart. hic in repet. qui in sexta quæst. 5. quæst. princip. numer. 71. cum sequenti, quæstionem resolvit distinguens casum, in quo non in institutione, sed

in substitutione duntaxat, pia causa versatur, ab eo, in quo utrobique pia causa vocatur, ut in illo, substitutio non valeat jure directo, sed magis in fideicommissum obliquetur, juxta *d. cap. si pater*, & quia, qui semel hæres est, in perpetuum non desinit esse hæres, *l. ei qui solvendo, in fin. ff. de hæred. instit.* in isto vero, valeat directa substitutio, quia, ubi pia causa instituitur, & altera substituitur, tam institutionis, quam substitutionis respectu, cessant juris regulæ, solaque rei veritas ad jus gentium relata attenditur: quam Bartol. distinctionem refert, & meliorem dicit Ias. in *dict. l. Centurio, num. 9.*

16 Secunda opinio est Bald. *hic in repetit. num. 13.* qui, Bart reprehendit, sicut, & alias sæpe in prosecutione hujus legis, & probare nititur, talem substitutionem jure directo nunquam valere: qui tamen immerito contra Bart. induxit Pontificis sententiam in *dict. cap. si pater*, quia Bart. *dict. num. 71.* nuncupatim adduxit prædictam decretalem veluti probantem, pauperes ibi ex directa vulgari non admitti, si conditio perlonæ instituta, tali substitutioni repugnaret, quia, scilicet, institutio prima, ad pias causas facta non fuerat: atque ita post Iason. in *dict. l. Centurio, num. 9.* rectè contra Bald. notavit Costa *d. num. 1. in versic. Bald. autem,* ubi tamen refert Philipp. Franc. *ibidem num. 2.* Baldi sententiam probantem: & in fine *dicti num. 1.* eam, probabiliorem, & ferme receptiorem esse, dixit Cost. rejecta Bart. distinctione: & ita resolvunt, ait, Francisc. de Ripa in *dict. l. Centurio, num. 22.* & And. Alciat. in *dict. l. verbis civilibus, num. 43.* & hanc denique sententiam tenuit idem Bald. in *l. extraneum, column. penultima C. de hæred. instit.* Quia vero Bart. & Bald. in hoc conveniunt, quod si pia causa non sit instituta, substitutio, in quaestione proposita, non valeat ut directa, secure scripsit Costa, in judicando & consulendo, magis probandum, fore, quod in terminis illius decretalis, si liberi testatoris, post tempora pubertatis, è vita decessissent, pauperes admitti nequirent jure directo, quasi ex militari substitutione. Sed & Innoc. (inquit Costa) Archidiaconus. *And. & cæteri ordinarij in præsentem idem prostanti habuisse, videntur.*

17 Tertia tandem opinio est Abbat. *consil. 2. circa duo dubia, in 2. part. ubi numer. 2.* facta comparatione de milite ad eum, qui ad pias causas testatur, & quia in piæ causæ relictis, omnes juris civilis regulæ cessant, in distincte, & sic ex diametro, Baldo, contrarius, (quamquam eo tacito) asseverat, substitutionem de piæ causa, etiam post aditam hæreditatem, jure directo semper valere: quam sententiam defendit Lancelot. Galiaul. in *repetit. dictæ l.*

Centurio, num. 66. & in eam Bald. sibi contrarium, *consil. 256. punctus inier alta, lib. 4.* refert Tiraq. *de pia caus. privil. 21. in fin. principij,* ubi has opiniones commemorat, & hanc quoque magis probare videretur: quæ mihi sane, alijs omisis, probabilior visa est, idque ex eo potissimum, quia ecclesiæ relictæ, secundum legum regulas tractari non debent, juxta *dict. cap. relatum, cum ibi notatis,* & sic non est hic attendenda regula *dictæ l. ei qui solvendo,* sicut nec alicujus, quæ non ad veram, & simplicem voluntatis probationem, sed ad maiorem juris solemnitatem spectant, sicuti de hac patet, quam militi esse remissam, omnes fatentur per *d. l. Centurio,* in cujus tamen testamento ea quæ ad veræ voluntatis probationem spectant, aliquando remitti, nemo sanæ mentis fatebitur, ut in *leg. divus ff. de testam. milit. & in §. plane Instit. eodem titul.* Qua ratione, quia difficilius ei responderi potest, quam textui in *dict. cap. si pater,* (cui respondet Galiaul. *ubi sup. & ejus responsionem refert Costa ibi d. num. 1.*) huic ultimæ sententiæ, cū Abb. & alijs *hic allegatis,* magis interim adhærerem.

18 Erit autem utilitas hujus rei, quod si jure directo succedat Ecclesia, cessabit in præsentem ambigua illa, ac nimis controversa juris quaestio, de quarta Trebellianica deducenda, de qua per Andr. de Besletis in *præsentem ex numer. 151.* qui in *nu. 153.* scripsit, quaestionem hanc esse valde dubiam propter multa jura, ac Doctorum varias sententias invicem repugnantes. Nam si ex fideicommissaria substitutione succedat Ecclesia, licet Bart. & Bald. *hic. & alibi sæpe,* & communis Doctorum, & jam consuetudine approbata sententia asseveret, Trebellianicæ quartæ locum non esse in universali restitutione, piæ causæ faciendæ, sicuti de Falcidia constat in *Authen. similiter infra ad leg. Falcid.* prout multos referens tradit Tiraq. in *dicto tract. de pia caus. privil. 27.* Costa in *dicto cap. si pater 2. part. verb. Trebellianicæ num. 21.* Covar. in *cap. Rainaldus §. 3. numer. 7. de testament. & Mich. Cras. libr. recept. sent. §. Trebellianica, quaest. 6. numer. 1.* hitamen multos, & maximæ autoritatis viros referunt, qui contrarium in jure verius esse, responderunt.

19 Hactenus dixisse sufficiat de Ecclesiæ institutionibus factis in testamento imperfecto ob defectum illius solemnitatis, quæ exterius apparet, & in unoquoque testamento ad esse debet: quia vero non raro contingit in jure nostro, testamentum declarari nullum, seu irritum, propter filij præteritionem, aut sine causa exhæredationem *l. inter cætera ff. de lib. & posthum. l. filio præterito. ff. de injust. rup. Auth. ut cum de appellatio. cognosc. §. aliud quoque capitulum;*

lum, coliat. 8. *Et in princip. Instit. de exheredat. liber. cum alijs plerisque*, sublequenter modo annectimus disputationem de filij præteritione & exheredatione, in testamento ad pias causas condito.

Adeo autem liberorum præteritio reddit testamentum nullum, ut, etsi parens legitimam quoquo titulo relinquat, si tamen non instituat saltem in re aliqua, quia istitulus, honorabilior est cæteris, & utilior, vel, ut oportet, exheredet, non subsistat testamentum, quod de jure novissimo apud omnes constat per dict. §. *alind quoque capitulum, & §. hæc autem disposuimus dict. aut b. ut cum de appellat. cognosc.* ut constat ex Ias. in *aut b. novissima num. 13. Cod. de in offic. testament. vbi num. 31.* dixit, id etiam obtinere de Jure Canonico secundum sententiam, quam dixit veram, & communioram adversus Alexand. contrariam dicentem communem in *dict. leg. inter cætera*, quidquid de anteriori jure cõtrovertant Doctores per text. in *dict. Aut b. novissima, & in corpore unde juratur, & in §. igitur quartam, instit. eodem titul. de in offic. testament. cum alijs de quibus per Costam in 1. part. dict. capit. si pater, verb. instituit, numer. 12 & late per Mich. Cra. in lib. recept. §. testam. quest. 35. nu. 3. cum sequent.*

20 Hoc præmissis, quæstio nostra est, an valeat hodie testamentum ad pias causas, in quo liberis non institutionis, sed quolibet alio titulo legitima relinquatur? in qua quæstione, testamentum valere, tenuit Bart. *hic in repetit. in 2. quest. 5. quest. princip. numer. 62 cum sequenti*, & ejusdem sententiæ authores alios refert Tiraquel. *de pia causa privileg. 14. in princip.* & communiter receptam tradit Alexand. in *dicta leg. inter cætera numer. 4. in princip.* & refert Ias. in *dict. Aut b. novissima num. 20.* Iul. Cl. r. in §. *testamentum, quest. 8.* & frequentissimis calculis receptam dixit Cucchus in *dict. aut b. novissima fol. 83. numer. 28.* quem refert Cra. in *dicto §. testamentum, quest. 18. num. 8. versic. in v. ro:* quæ sententia vera est, quia titulum institutionis, non tam juris naturæ, quam juris civilis esse, manifeste patet ex eo, quia lege civili posse remitti, dubium non est, sicuti jam jure Codicis fuisse remissum, receptissima sententia est, ut tradit Costa in *dicto verb. instituit. numer. 12.* qui tamen in sequentibus contrariam magis probat, post Vigl. in §. *igitur quartam, numer. 2. instit. de inoffic. testam.* qua ratione hanc sententiam, tenendam dicit Tiraq. *dicto privileg. 14. in fin. adversus Bald. & Salicet,* hic contrariam sectantes, & contra Barbat. in locis per eum allegatis, *quia præfata, inquit, ratio non satis à contradicentibus factum est.*

21 Nec verò communem hanc sententiam impugnat recepta ab utriusque juris Do-

ctoribus sententia, quæ habet, patrem inter liberos testantem, alteri, ex eis, non quoquo titulo posse, legitimam relinquere, sed institutionis titulum esse necessarium, juxta d. §. *quoque capitulum*, quam sententiam firmat Ias. in *dict. aut b. novissima, numer. 16.* communem esse Legistarum, & Canonistarum: qui tamen adversus eam strenue contendit in n. sequentibus. contrariam probans post Clossam ibi, *secundum quam, si casus, inquit, mihi contingeret ego consulere, & judicare licet nunquam cogitaverim, nisi nunc:* nam etsi huic receptæ sententiæ hoc demus, non idem adversus receptam in calu proposito dare cogeremur, siquidem de testamento inter liberos, ad illud ad pias causas factum est, non semper valens argumentum, cum diversa sit, utriusque sententio, illud enim privilegio valet, quod utriusque quoque valiturum non est, ut etiam ad expressos in jure calus extendatur, hoc verò pro Ecclesiæ relictis, clare & generaliter Alexand. III. determinat, non secundum legem esse tractandum, in sæpe sæpius allegato *relatum*, secundum quod, cum (ut supra diximus) legis sit adinventio, quod magis institutionis, quàm quolibet alio titulo legitima relinquatur, talis adinventionis transgressio in causis Ecclesiæ, nihil immutare debebit, juxta receptam sententiam.

22 Erit autem hic cum judicio adversus, quod si filio non integra legitimæ portionem quam lex civilis constituit, relinquatur, adversus Ecclesiam indubitanter poterit impleri supplementum remedio *leg. omnimodo inoffic. testam.* cum & quodcumque gravamen in cuiusvis iuræ causæ favorem adjectum, legitima tollatur, ut verissimum, & receptissimum esse, testatur Casta in *dicto cap. si pater, part. verb. debita num. 7.* Nec ideo magis debetur Ecclesiæ, sæcularis legis constitutionibus subdi, quibus quota legitimæ est adinventionis constat enim, eam per legem diminui posse augeri, ut in *dict. aut b. novissima, & communem sententiam dixit Ias. in l. quoniam in partibus, col. 2. limit. 4. infra de inoffic. testam. & in leg. si pater, num. 21. infra de instit. & institut. quod legitima statuto possit minui esse communem conclusionem, dixit Alex. in *rabr. numer. 15 ff. de acquir. heredit. & per res alij quos refert Mich. Cra. in lib. recept. sentent. §. legitima, quest. 43. num. 1.* à qua Iulius discrepavit præter Barbat. in *cap. Ratumus, de testament.* ut habet additio magna Dec. in *leg. jura sanguinis in principio ff. de reg. jur.* quo in loco Decius *num. 7. cum duobus sequentibus* agit, an possit in totum legitima statuto auferri, & concludit in fine, quod verè magis communis opinio est, quod possit in*

tum tolli, saltem ex causa, de quo late in additione penultima ad eundem ibidem, quæ communes ad invicem contrarias in hoc opiniones refert, de quo etiam per Covar. in Epitom. de sponsal. 2. part. cap. 8. §. 6. num. 4. Costam in dicto cap. si pater 3. part. verb. privare non possit numer. pm. Mench. de success. creat. lib. 2. §. 20. ult. requirito num. 266. & Cras. dict. quest. 43. num. 1. & 2. Non, inquam, in proposito nostro ideo magis Ecclesia dicetur, sæcularis legis constitutionibus subdi, quoniam cum ratio naturalis, quasi lex quædam tacita, parentum hæreditatem liberis addicat l. cum ratio ff. de bon. damnat. l. scriptio, in fin. ff. vnd. liber. cum a. l. g. lex civilis, quæ certam quandam partem bonorum pro legitima liberis esse, determinat, nihil aliud facere videtur, quam in taxata portione, latentem naturæ legem interpretari, & declarare, quod a lege positiva fieri posse, vera est, & recepta conclusio, quam tradunt nostri in leg. fin. infra si contra jus vel usus. public. & Cononita in cap. quæ in Ecclesiarum, ut per Felin. ibi. num. 2. versic. prima conclusio, de constitutione. Unde adversus partem jure naturæ debitam, quam, inquam, non lex civilis dedit, sed magis à lege naturæ datam declaravit, nulla superest Ecclesiæ exceptio, quæ nihil minus, quam juris naturæ placitis displicere, vult.

23 Quo fit, ut, etsi municipali, seu regia alicujus provinciæ lege liberorū legitima augetur, (sicut in Hispaniæ regnis auctam videmus) adversus Ecclesiam, totius legitimæ repletioris, & cujusvis oneris rejectionem, filij jure petent, ut tenuit Frederic. cons. 35. statuto civitatis, in fin. quem refert, & sequitur Felin. in cap. Ecclesia sanctæ Mariæ quest. 9. num. 92. versic. limitatur secundo, de constitutione. & alios referens, late contendit Roderic. Suarez in repetit. d. l. quoniam in prioribus, supra declarat. leg. regni, in princ. num. 3. & Eman. in d. 2. part. cap. verbo debita, numer. 8. qui subsequenter merito capit Rodericum asserentem supra declarat. leg. regni in 1. limit. posse patrem, cujus hæreditas est valde opulenta, aliquid de legitima liberorum, quod respectu successioneis eis debitæ modicum, sit, pro anima legare ultra partem lege taxatam, quod non tantum in interiori, sed etiam in exteriori foro intelligitur, ad utrumque Felin. inducens in locis per eum allegatis: quam sententiam, dicit Roderic. in dict. limitat. 1. num. 2. maximam æquitatem habere, & sic, inquit, consulerem, & cavere si casus occurrisset, & eandem sententiam in foro conscientiæ, nulla opulentæ hæreditatis distinctione præmissa, securæ tenuit Ludovic. Lopez in suo instruct. cons. 2. part. cap. 20. concl. 10. vbi, cum versic. sequenti

contendit, in eam inducere Navarr. & Sor. Ego sane, si casus occurrisset, liberis contulerem, ut æquissimo parentis judicio pie assentirent, parenti autem, qui liberis invitis, ultra partem sibi lege permissam, vult, Ecclesiæ relinquere, responderem, quod alium quærat, qui consulat, non Benedictum.

25 Sed rem ulterius prosequamur. Superior resolutio non dubium facit, quod si Ecclesia sit instituta filio præterito, testamentum erit nullum, ut sic ab intestato succedens filius, in totum, Ecclesiam institutam excludat, juxta regulam. l. inter cætera ff. de liber. & post. b. cum concordant. Quæ ratione idem dicendum erit, si filius proponatur, sine causa exhæredatus, juxta cap. quicumque 17. quest. 4. & utrumque tradidit Bart. hic dicta quest. 2. §. quest. princip. numer. 61. cum sequenti. Quam sententiam, saltem respectu legitimæ, nemo est, qui, veram esse, diffiteatur, cum illius respectu, favorabiliorem esse filij quam Ecclesiæ causam, omnes ubique conveniant. Denique quicumque vult exhæredato filio Ecclesiam hæredem facere, neminem, qui suscipiat, inveniet Deo propitium, ut inquit D Augustinus relatus in dict. cap. quicumque, est enim infideli deterior qui suis necessaria denegat, ut ait Apostol. 1. ad Timoth. cap. 5.

26 Hic tamen paululum immorari libet, erit enim advertendum, quod licet in exhæredatione, expressa causa non sit, si tamen eam probet Ecclesia, ex qua filius exhæredari, jure meruit obtinebit adversus filium exhæredatum, etsi causa non sit expressa à testatore: nam quod filius exhæredetur qui nullam commisit causam exhæredatione dignam, hoc naturale jus offendit, unde, hoc jure munitum non vincet Ecclesia, quod autem, si causam exhæredatione dignam ille commisit, causa ipsa in exhæredatione exprimitur, juxta auct. ut cum de appellat. cognosc. §. aliud quoque capitulum, collat. 8. hoc, magis legis est quam naturæ, quam sane, non ideo magis desinit offendisse, qui ita parenti extitit ingratus, quod ingratitude causam ille silentio prætermiserit, unde, si ea instituta sit persona, cujus causa non secundum leges, sed secundum jus naturæ debeat tractari, offensæ omisio nequidquam exhæredato proderit, qui sane, Cæcæ constitutione non obstante erit excludendus offensæ probata, quæ legitima sit. Nec hic legitimam duntaxat appello, quæ Cæcæ lege nominatim est expressa in dict. §. aliud quoque capitulum, versic. Causas, sed eam etiam, quæ ita paternam reverentiam lædat ut jure naturali inspecto, paterna successione filium reddat indignum, cujus rei probatio est, quod adhuc in terminis juris civilis, si filius ingrati-

tudinis causam commisit, non quidem expresse designatam *in dict. versio. causas*, sed similem nominatarum ibidem, ex ea poterit nihilominus exheredari, secundum receptam sententiam quam tradit Alex. *in auct. non licet, numer. 4. Cod. de liber. præter.* & ibi lat. num. 6. & alij quos refert Clar. *in §. testamentum, quest. 41. num. 2. Costa in §. Quod sit tantum 3. part. num. 175. Covar. in cap. Rainutus, num. 16. de testam. Gomes. 1. tom. cap. 11. num. 12. & ibi ejus additionator Eman. Suarez à Ribeira in litera O.* Itaque, si talis, filius extitit, probeatur, qui patris offensa, jus naturale offendit, etsi sine offensa declaratione exheredetur, pia causa instituta, præta legis civilis determinatione revocendus erit. Si tamen filius qui sic extiterat in obediens, redijt postea in gratiam parentis offensi, præteritum quidem, vel exheredatum, exclusa Ecclesia, reuocaturum, non dubitarem, cui non obicit ante actæ offensa probatio, ob quam jure naturæ inspecto juste potuit exheredari, quandoquidem quælibet injuria quantumcunque gravis, dissimulatione aboletur, §. *fin. instit. de iur. vbi Glot. final. & perinde habetur ac si facta non esset, l. quod si uerum, ff. de adimend. legat. atque ideo si pater, cum ingrato filio, & ob id exheredatione digno, postea reconcilietur, illum jam ex præhabita causa non poterit exheredare, ut tradit las. *in l. filio quem pater, num. 10. ff. de liber. & p. sibi Roderic. Suarez in l. 2. tit. de Matrimonij lib. fori, versio. ulterius, Lancelot & Purpurat. in l. fin. numer. 145. Cod. de pact. quos refert, & sequitur Covar. in dicto cap. Rainutus, in principio, num. 17. qui in num. sequenti agit, an in gratitudo commissa, filij pœnitentia tollatur, ita ut ex ea jam exheredari non possit, de quo etiam late per Eman. *in dict. 3. part. §. Quod si tantum a num. 188. cum sequenti. Mench. de success. creat. libr. 1. §. Decim. a num. 612. Barbol. qui plurimos refert in l. 1. 4. part. num. 24 ff. solut. matrimon. & breviter Cras. in §. testamentum quest. 79. qui dum communem sententiam referunt pro filio pœnitente, eam tamen cum iudicio dilatinxisse videtur Eman. *ubi proxime num. 192. cum sequenti* Et an ingressu religionis, exheredationis, causa antea commissa remittatur, agit in præsent. Andr. de Bessetis numer. 20. in §. specialt circa ultimas voluntates, & plurimi quos referunt Costa *in dict. 3. part. §. numer. 195. & Mench. in dict. §. de im. nu. 147.* Maior vero dubitatio erit, si post rite scriptam exheredationem filius redierit in gratiam parentis, ut videre est apud Covar. & Eman. illum *in dicto num. 17. hunc numer. 180. in locis proxime relatis.****

28 Quod si in gratiam parentis nunquam

reverlus, in ejus testamento præteritus sit, nec secundum leges tale testamentum, nullum sit ex regula dicta *inter cetera, & pro. op. in de exheredat. liber.* tamen in nostra specie distinguendum erit, an pater, qui, filio nequam omisso, Ecclesiam instituit hæredem, eum in rebus humanis esse, sciverit, an ignoraverit: si priori tamque casu, clara est voluntatis conjectura, injuriæ noxam filio condonare nullo, cui scilicet prætermisso aliam præteritum hæredem, unde integra manet causa, quæ, secundum jus naturæ, à successione paterna revocandus erit, qui contra jus naturæ paterna honori non pepercit: in posteriori vero casu, in quo, improbum filium ignoranter præterit, quia forte mortis cogitatione turbatus, eius oblitus fuit, vel etiam è medio sublatum putavit falso rumore perlato, eum, non contumeliose, sed oblivione magis, aut ignorantia præteritum iudicabo, quasi sic, si venisset in memoriam parentis, in gratiam quoque, ac successione suam, offensa oblitus vocaretur, & utriusque casus bonum præstant argumentum *l. sicut certi l. si cum vel in utero, infra de testam. milit. & l. Tuius, in princip. ff. de liber. & p. sibi.* nulla enim filij in parentem adeo atrox injuria esse potest, quam non vincat amor paternus: cuius rei celebre est, & memorabile David regis exemplum *2. Reg. cap. 18.* qui præij nuntia portantes, primum rogat, *est ne pax pueri Absalom?* & dolens, & contristatus flebat Rex super filium, quem nimis ingratum, & injuriosum persecutorem habuerat, *filij mi Absalom* (inquit) *Absalom filij mi, quis mihi tribuat, ut moriar pro te, Absalom filij mi filij mi Absalom?* Sed & cum adhuc filius prodigus, longe esset, vidit illum pater ipse, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum ejus, & osculatus est eum: cum tamen in regionem longinquam pro profectus, substantiam suam luxuriosè vivendo dissipasset, *Luc. 15.* sic igitur in isto casu, quando filius, etsi male meritis, ignoranter præteritus fuit, vehementer præsumptio erit, patrem filio, si de eo cogitasset, offensam remittere voluisse: eumque tametsi ingratum, sibi potius quam ecclesiam, voluisse hæredem facere. Atque ideo taliter præteritum, ob ingratitude commissam excludere, ecclesia non poterit, pro quo civilis, & naturalis lex, & parentum commune vetum, simul stipulatur, qui magis ab intestato succedet testamento minime valente, juxta *d. l. sicut cum leg. sequenti.* Et hæc de ecclesia, & pia causa in genere dicta sunt Non species aliquas percurramus, & à pauperibus incipièdo, ut vel pietatis munere eos prosequamur, *sey. cum in §. subjungimus de illis.*

TERTIÆ PARTIS

§. I.

SUMMARIÆ.

- 1 **P** Auperibus relictum, pium relictum sine controversia est.
- 2 Pauper, etiam intelligitur ille, qui et si habeat unde vivat, non tamen habeat proratione persona, & qualitatē suæ.
- 3 Pauperi consanguineo relictum, pium relictum est secus, si quis diviti consanguineo relinquat, etiam si, id ita se relinquere dicat, causa pietatis, juxta communem sententiam.
- 4 Premittitur, legatum pium, tripliciter considerari posse: & de quo intelliguntur favores, & privilegia piæ causæ. num. 5.
- 6 Contenditur adversus Doctores, piæ causæ relictæ, veluti pauperibus, & similibus personis relictæ, ut pia iudicari, quoad favores, & privilegia piæ causæ, et si pietatis animo relictæ non proponantur.
- 7 Eadem resolutio comprobatur, Jurisconsultorum, & Imperatorum decretis, obiter intellucto, lex. in Auth. de sauct. episc. §. sed & hoc præsentis, in versic. fin. collat. 9.
- 8 Concluditur, piæ causæ relictum, omnibus piæ causæ favoribus, & privilegijs debere gaudere, et si vere constet, relinquentem, alio, quam pietatis animo, reliquisse.
- 9 Utiles & singulares assignatur declaratio ad lex. in d. §. sed & hoc præsentis, versic. fin.
- 10 Proponitur quæstio de legato pauperi relicto, vel puellæ pro dote, ultra quam legatarij indigentia, & qualitas requiratur, & cum distinctione resolvitur, cujus primus casus assignatur.
- 11 In legato pauperibus relicto, testatoris consanguinei æque pauperes sunt prælegendi: & an legatum a patre relictum filio purio, vel naturali, qui pauper est, valeat ut pium?
- 12 Continuatur præcedens quæstio alio posito casu: & traditur ex communi sententia, divitiibus relictum, non esse pium relictum, et si testator, id, pietatis causa se fecisse, enuntiet: & quis in proposito dives dicatur?
- 13 Respondetur cuidam objectioni.
- 14 Traditur ultimus casus præcedentis quæstionis: & assignatur limitatio in materia juris accrescendi, piæ causæ competentis in imperfecto testamento, pro portione aliorum.
- 15 Tripliciter ampliatur præcedens limitatio in materia juris accrescendi.
- 16 Proponitur, & probatur casus, in quo unus ex

heredibus habet ius accrescendi in alterius portionem, non tamen e contra, valentibus institutionibus in omnium personis, jure pietatis.

- 17 Proponitur casus, in quo non succedunt heredes in evacuatam cohæredis portionem, proportionibus hereditarijs in institutione assignatis, etiam si fuissent substituti.
- 18 Traditur, i ext. in cap. relatum, 1. de testamen. qui, testamentam, duobus, aut tribus testibus valere, decernit, solum in Ecclesia loqui, non vero in alijs pijs causis, inter quas, & Ecclesiam assignatur differentia ratio in numer. 19.
- 20 Receptam sententiam quæ habet, pauperum relictæ valere in imperfecto testamento, postquam traditum est, non probari in dict. cap. relatum, æquam, & piam esse, traditur.
- 21 Pauperum relictæ in imperfecto testamento, etiam in summo juris rigore defenduntur.
- 23 Christus, pauperum pater, defensor, & paupertatis amicus, ac observator optimus.

§. PRIMUS.

De pauperibus.

PAUPERIBUS relictum, pium relictum esse, nec impij negant, illud vero exercere, pijs maxime expedit, qui Dei erga se pietatem expectant, beati, inquit, misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et quidem pietas hæc quæ in pauperibus exercetur, Divinis, & humanis literis commendata sæpe, & prædicata valde est, quam inter cætera illud extollit, quod & Veritas ipsa, Dominus omnium, qui bonorum nostrorum non eget, ut sibi factum reputat, & abunde remunerat, quod fit pauperibus. Itaque pauperibus relictum, pium relictum esse, non ambigitur. Nec hæc res humanis nostrorum autoritatibus indiget, quam illi passim probant, & sacræ literæ assatim commendant, nam Prover. capit. 14. scriptum est, qui despiciit proximum suum, peccat. qui autem miseretur pauperis, beatus erit. Et paulo post. Qui calumniatur egenum, exprobat factorem ejus, honorat autem eum, qui miseretur pauperis, & regius Propheta Psalm. 40. inquit, Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus, &c. Neque hic sanctum illud, & omnibus observandum Tobæ consilium piget transcribere, quod unico filio dedit, velut in testamento relictum, cum mortis suæ tempus adventare putasset. Ex substantia (inquit) tua fac elemosynam, & noli avertere faciem tuam ab illo paupere, ita enim fiet, ut ne à te avert-

aversatur facies Domini, quomodo potueris, ita esto misericors: si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri, stude, premium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis: quoniam elemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, & non patietur, animam ire in tenebras: fiducia magna erit coram summo Deo elemosyna omnibus facientibus eam. Hæc Tob. in cap. 4. & est in proposito bonus textus in capit. animæ defunctorum 13. quæstion. & Divina sunt Divi Ambrosij verba relata in capit. medicina de pœnitent. distin. 1. Medicina (inquit) misericordiæ, tollit peccata magna. Et infra. Redime te opibus tuis, redime te pecunia tua, vilis est pecunia, sed preciosa est misericordia. Denique, aurea illa, ac mente tenenda, & opere complenda, beati Nili episcopi & martyris sententia est, quam inter alias tanto Patre dignas sententias, seu aphorismos, perlegi, si manuum tuarum opera, inquit, Divina fieri cupis partem exijs, indigentibus distribue.

2 Quoad præsens vero institutum, ille etiam pater intelligitur, qui licet habeat alimentum, non tamen habet pro ratione personæ, & qualitas suæ, ut ex Divo Thoma refert, & sequitur Bart. hic in repetit. colum. 7. numer. 35. tradit Bald. in l. si quis ad declinandam col. 2. ver. circa tertium, infra de Episc. & cler. quod ex Bald. referens mente tenendum, monet Palat. Rub. in repetit. ea. per vestras §. 60. incip. Tertio propter necessitatem numer. 7. & pluribus citatis tradit Tiraq. de nobilitat. cap. vigesimo num. 154. & 156. Barbof. in l. maritum, num. 6. circa princip. ff. solut. matrim. Petr. Surd. de aliment. titul. 8. prius leg. 1. num. 9. & 10. Qua verissima sententia præsupposita succedit elegans quæstio, & non raro practicabilis, utrum, scilicet, quod quis consanguineo suo pauperi reliquit, piæ causæ relictum judicetur, ut privilegij relictorum ad piæ causas gaudeat? Cujus quæstionis cardo consistit non tam in relictio ipso, quam in relinquentis animo, inquirere, namque, oportet, ad veram quæstionis resolutionem, an qui, pauperi consanguineo legavit, sanguine magis quam pietate ductus, legasse videatur, ut sic in talibus relictis, pietatis favor debeat attendi, vel non. Et quæstionem, in minore, qui cum secundum statutum civitatis, non, nisi pro anima possit legare, matri suæ legavit, disputavit Doctor antiquus Guid. de Suza. quam pro affirmativa parte resolvit, si mater est pauper, ut tradit Ioannes Andr. in addition. ad Specul. in titul. de instrum. edit. §. Nunc vero aliqua, colum. 30. in meo libro numer. 62 in fin. verbo, legatur, in quæst. 1. Cui addo illud Ecclesiasticæ 3. Elemosyna parvis non erit in oblivione. Secundum quam resolutionem clare apparet, consanguineo pauperi relictum,

pium relictum judicari, ut tenet Glos. in cap. 2. de sepultur. quam sequitur & singulariter dicit Bald. hic in 2. lect. col. 2. ad fin. & Paulus numer. 6. Aretin. 2. idem Bald. in autb. similiter num. 4. infra ad leg. Falcid. sequitur Abbas in dicta rubr. de testamentis numer. 9. Molin. de justit. tom. 1. tract. 2. disput. 137. in princip. col. 523. secus, si consanguineo diviti quis relinquat, etiamsi testator dicat, se id ita relinquere causa pietatis, & pro anima sua, ut est Glos. celebris in l. illud, verb. alia causa, in princip. infra, hoc titul. quam ita accipiunt Doctores hic & ibi communiter, & in l. si quis Titio, ff. de legat. 2. ubi Peralta quæstionem istam late disputat ex numer. 11. & tandem præfatam opinionem, veram esse, concludit, & probat ibidem omnia distinctione quadam Romani de ex numer. 14. ad fin. cum sequentibus: & prædictam Glossam in dicta l. illud, post Bald. sic ita declarat, & notabilem, ac communiter approbatam testatur Dec. cons. 120. in prima clarum illud, numer. 3. part. 1. sequitur Tiraq. cum relatis ab eo d. tract. de pia caus. in præfat. pag. 6. versic. quod adeo.

4 Ego modo pro istius quæstionis, & cæterarum quæ in proposito occurrent, facilius compendio, & cognitione præmitto, legatum piæ causæ, tripliciter considerari posse: aut enim piæ causæ dicitur propter recipientis personam, vel solum propter causam, in quam legatur, vel denique propter intentionem agētis: licet non raro hæc omnia in vno concurrant.

5 Secundo præmitto, favores, & privilegia quæquæ, quæ à legibus humanis, piæ causæ relictis tribuuntur, intelligi de ijs, quæ primo, & secundo modo pia diximus, nam, quæ sola intentione pia fecit, solo in tribunali Divino favores & privilegia sua promerebunt, in quo ille iudex est, qui solus corda hominum novit, & rectè ponderat statera.

6 Quibus breviter præmissis, inferunt, bene in quæstione proposita dictum esse, consanguineis pauperibus relictum, piæ causæ relictum judicari, quoad omnes juris effectus, qui piæ causæ favore sunt introducti. Quod adeo verum puto, ut, etsi certo constet, nullo spiritus motu, sed sanguinis, & amicitiae affectione omnino ductum testatorem reliquisse, omnes tamen piæ causæ prærogativæ tale legatum concomitentur, licet contrarium velint relati à Tiraq. in præfat. tract. piæ caus. pag. 6. versic. Quod tamen intelligendum est, & passim alibi Doctores securè putantes, non aliter piæ causæ privilegia, pijs relictis inesse, quam si pietatis animo relictæ proponantur. Quod sane mihi persuadere non potui, sed magis, vel saltem illa ratio radicitus considerata, contrarium persuasit. quod si quis legatum

in pauperibus, vel cuius piæ causæ relin-
 quat simpliciter, absque aliqua, inquam, cõ-
 ditione, Deum exorandi, aut Divinum sacri-
 ficiũ, vel solemnes exequias celebrandi,
 cõ, testatore mortuo, aliquo legum huma-
 narum iudicio tale legatum deficiat, si tamen
 à pia voluntate processit. nunquid simplex &
 pia voluntas, propter humanarum legum ju-
 dicia præmium quod meruit, sic pie, pium o-
 pus affectando, amittet coram eo, qui solũ sim-
 plicem totius cordis affectum, & desiderium
 respicit, secundum quod unicuique tribuere so-
 let? Non quidem, nec enim quæ postea cõtin-
 gunt, ei qui bona voluntate bonum opus inten-
 dit, quidquam obesse Deus finit: si verò prædi-
 ctum pauperum legatum, non ea simplicitate
 cordis, & puræ intentionis integritate, qua o-
 portuit, defictus relinquit, quia forte, clarũ pie-
 tatis opus, humanæ gloriæ intuitu operatus est
 nunquid quantumcũque humanarum legum fa-
 vore, & privilegijs, talis dispositio honoretur
 vanum extinctæ jam voluntatis affectum lex
 cadere poterit, quo magis à Deo pro præmissio
 legato mercedem recipiat testator, qui, eam
 non aluit, a mundo recipere? Non sane, nec enim
 secundum quod leges humanæ de hominis dis-
 positione decernunt, meritum augetur, vel mi-
 nuitur, ut juxta id animæ præmiũ condonatur
 à iudice Deo, cui quia non sunt oculi carni, nec
 videt sicut homo videt, magis placuit perexi-
 guum pauperulæ oblatio, quam multo-
 rum divitum copiosa largitio. Marc. cap. 12.
 Luc. 21. sola simplicis intentionis rectitudi-
 ne, & integro cordis affectu, julle perpenso, &
 abũde repente: Ne quidquam ergo legum hu-
 manarum favores & privilegia animæ profunt:
 profunt sanè legatarijs, quibus tanquã sibi sub-
 jectis prodesse, & obesse potuerunt, non item a-
 nimæ, cui sua solum voluntas prodesse, & obesse
 potest, secundum quam, in Dei iudicio iusti-
 ficabitur, aut condemnabitur homo: ac pro-
 nuntiet, & toties inculcata piæ causæ privile-
 giã, non animæ disponentis, sed magis eorum,
 quibus relinquitur, causa, inducta fuisse neces-
 sario fatendum erit, vt sic, pro talium relictõrũ
 favore & prærogativis, de persona dũtaxat cui
 relinquitur, non verò de intentione relinquẽtis
 maneat inquirendum.

7 Præterea, si ad legum constitutiones rel-
 ticiamus, quidquid in pijs causis favorabiliter
 decreverunt, inveniemus, eorum favore, qui-
 bus inde temporalis utilitas sperabatur futu-
 ra, sic pie decrevisse: Nunquid enim ethnicis
 consultis, animarum cura, aut favor, in
 consideratione fuit? Et tamen, vt dotis causam
 consideramus, quam profitentur piã in l. cum is,
 ff. de condit. in deb. in leg. 1. §. sed si
 ff. si quis in fraud. patron. (& de hoc
 Argd. de Sacrosanct. Eccles.

inferius agemus) & multis vbiq̃ privilegijs
 ad auctam legitimus, quia forte dicent alij, non
 tam dotata mulieris quã Republicæ causa, &
 favore cõstitutum sic fuisse, cuius interest, do-
 tatas esse fœminas, ad sobolem procreandã, re-
 plendamque liberis civitatẽ l. 1. ff. solut. matrim.
 in libertatis datione piã causam versari, con-
 stat, (de quo in sequenti §. agemus) & in jure
 nostro antiquorum Iuris consultorum, & Im-
 peratorum legibus, favorabilem maximè sci-
 mus, idque non manumittẽtis, sed ejus qui ma-
 numittitur, causa. Deinde, quæ alimentorum
 favore specialiter sunt constituta, quorũ etiam
 causa, probatur pia in l. Mela, ibi, pietatis intuitu
 ff. de alim. & cibor. legat. alentis, an alimentarij
 causa, decreta dicemus? Quæ denique vanæ
 religionis luæ causa favorabiliter antiqui res-
 ponderunt, vt in l. sunt personæ in fin. ff. de religiof.
 & sumpt. funer. animæ causa, responsa, nemo
 sanæ mentis respondebit.

Sed & ad ipsas Christianorum principum
 sanctiones pergamus: quod piæ causæ privile-
 giũ memoravit Iustinian. in auth. de sanctis.
 Episc. §. sed & hoc præsentẽ collat. 9. & in auth.
 nisi rogati, infra ad Senatus cons. Trebell. &
 Summus Pontifex in cap. in præsentia, de pro-
 bation. ob testatoris animam, an principaliter
 ob ipsius monasterij, vel piæ causæ favorem, &
 utilitatem, introductum esse, dicemus? Nam,
 si dicamus, monasterium ibi admitti ex aliqua
 dispositivã, ac præsumptivã voluntatis conje-
 ctura, jam voluntatis potius jus ordinariũ,
 quam specialem piæ causæ favorem constitu-
 tum fatebimur. Quod si velis, erudite lector,
 ita sancitum esse ex particulari quodam mo-
 nasterij favore, nulla voluntatis conjectura
 pro eo assilente, nec tamen resistente, (quod
 mihi jure probabilius est, & ita non dubie
 probant verba text. in dict. §. sed & hoc præsen-
 ti, ex versicut. sancimus) potius monasterij suc-
 cedentis, quam animæ relinquentis, cuius nul-
 la ad monasterium voluntas extitit, causam,
 & utilitatem, tale privilegium respexisse, cõ-
 peries.

Ex quibus illud clarè relinquitur, quid-
 quid pietatis favore cõstitutum legitur, non se-
 per propter animæ disponentis utilitatem, sed
 propter ipsam piã causam constitutum fuis-
 se, vt sic merito, non animæ favores, & privile-
 giã, sed magis piæ causæ favores, & privile-
 giã, vulgo nuncupetur: ideò, si testator illi per-
 sonæ relinquat cuius respectus piũ legatũ facit,
 licet verè constet, cum, non pietatis animo er-
 ga animam suam, vel Deum, (quæ vere pietas
 est, vt dicit Bald. hic in repet. nr. 28.) sed aliquo
 sanguinis, seu proprii amoris affectu commo-
 tum, sic disposuisse, vt, videlicet, in pio lega-
 to, pius ab hominibus videretur, adinstar hypo-
 critæ

eritæ (quod genus hominum pessimum quidē est) nihilominus talis dispositio, veluti facta ad piam causam, omnibus piæ causæ favoribus, & prærogativis jure traditis gaudebit, quidquid alij velint.

8. Ex prædictis etiam singularem, & in praxi utilem infero declarationem ad text. *in d. auth. de sanctis, Episc. §. sed & hoc præsentis, in fin.* ubi Iustinian. sancivit, per monasterij ingressum, aut ordinis susceptionem, invalidas, aut pro non scriptis haberi conditiones nuptiarum, aut liberorum, & similes, de quibus ibi, nec locum fore substitutis, sub qualibet earum vocatis. *Si tamen* (inquit Imperator in versic. fin.) *in redemptione captivorum, aut egentium alimenta, sub prædictis conditionibus substitutio, aut restitutio fiat, ex nullo memoratorum modo excludi permittimus.* Erit modò declaratio nostra, quod si sub una prædictarum conditionū, cōsanguineus pauper substituat, clerico, vel monacho facto, instituto, non excludetur substitutus, juxta *d. versic. Si tamen*, qui licet loquatur in pauperum substitutione, incerta opinione vocatorum, nihilominus idem erit in cujusvis substitutione, quia re vera pro vitæ alimonia, commodo substitutionis indigeat, licet alimentorum nomine substitutio concepta non sit, nec enim leges verbis, sed rebus impositas scimus, rei verò substantiam, seu qualitatem, non mutat, quod testator, pauperem alimentorum nomine substituat, aut quod substituat Titium, cujus ea est conditio, qui pro necessarijs vitæ alimentis, relictis commodo eget, nec enim ideo pauper esse definit, quia nomine paupertatis vocatus non fuit, unde valde conveniens est, ut, quem non ideo magis deserit paupertatis gravamen, non deserat levamen.

10. Præterea, non propter aliud, captivorum redemptio, aut egentium alimenta, in certa opinione concepta, & vocata, monasterium excludunt in proposita specie; quæ propter istius, & illius captivi, aut egentis necessitatem, unde si hic Titius certa opinione, & determinata voluntate defuncti substitutus, eam vitæ penuriam patiatur, secundum quam, si pauperes, simpliciter substituti forent, admixtus cæteris, portionem relictæ capere, posset tanquam pauper, & sic paupertatis commodo, & jure frueretur, juxta *d. versic. si tamen*, valere debet in casu præmissis substitutio, monasterio excluso, veluti facta in egentis hominis alimenta, sicuti valet, pro vnius certi, & determinati captivi redemptione, facta.

Denique prædictis accedit, quia non solum erga pauperes in cōmuni pietas extat commendata, sed etiam cōstantius, & illius eleuōs. *Math. cap. 10. in fin. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aque frigide tantum*

in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. & Marc. 9. cum plerisque alijs sacri elogij hac de re præconijs.

Hic autem, nec facilis nec inutilis, subsequenter occurrit quæstio, quid, si pauperi, pro alimentis, aut puellæ, pro dote, ea sit quantitas legata, quæ & illius indigentis, & istius conditione sit maior? pone enim, quod homini, cui centum annua, vitæ necessaria, honestè, & congruenter subministrant: vel puellæ, quæ mille dotis nomine datis, pro suorum, suæque qualitate virum inveniet, in imperfecto testamento longe maius legatum, vel hæreditas sit relicta, nunquid pro parte quàm pietas exigit, successio, ex testamento deferretur, pro reliqua verò legitimis hæredibus ab intestato? (nec enim reputatur absurdum, hominem, ad piam causam, partim testatum decedere, & partim intestatum, ut cum Bart. *hic numer. 70* advertit Bald. scripsimus supra in præcedenti istius partis initio) an tota hæreditas, ex testamento debetur, ut pars pietatis, quæ dignior est, ad se trahat minus dignam? an denique, taliter relictum, pro residuo, simili inopia laborantibus erogandum? Seria sanè quæstio est, nec palam obvia: mihi quidem apud nostros nulli. Pro cuius decisione existimo, quod si de pauperis, aut puellæ conditione ignorans, sic large, & liberaliter disposuit testator, tunc pietatis animo, & in piam causam, totam hæreditatem sibi reliquisse, videbitur, quàm in hæredis persona integre adimpleri, reatus fuit, unde eam tantum hæreditatis partem consequetur hæres, quàm in illius persona pietas exigit, relictum verò, pauperum alimentis, aut orphanorum dotibus erogabitur, secundum testatoris dispositionem, ut in non dissimili casu tradit Baldus *hic in repet. column. 10. versic. quis intelligatur pauper numer. 27.* Nec, quia incerta est aliorum persona, quibus danda est residua legati quantitas, quidquam necesse relicte piæ causæ, juxta regulam, *l. id quod pauperibus, l. nulli. l. si quis ad declinandam, infra de episc. & clerico. de quo supra in initio, l. per diximus.*

11. Illos autem in proposita quæstione, & similibus pauperes, & virgines maritandas eligerem, cum quibus maior consanguinitatis, aut justæ alterius affectionis meritum, apud testatorem esse inveniretur: nam, cum maior quis exerceat pietatem in pauperes suos, quàm in externos, *cap. non satis, cap. est probanda, 86. distinct.* quod passim tradunt Doct. per *d. cap. non satis.* Surd. *tract. de alimen. titul. i. quæst. 93. num. 2.* ubi alios citat, pietas testamento commendata, ab executore voluntatis, potius in illis, quàm in istis adimpleri debet: & ita pauperes consanguineos esse præligendos.

dos, tradidit Paris. *conf.* 26. *incip.* Frater Ioannes, num. 3. vol. 4. & Menel. *in l. cum quidam*, num. 8. ff. *de leg. 2.* Mantic. *de coniect. ultimar. volunt. titul. quinto*, num. 16. Surd. *d. quest.* 93. num. 5. qui alios referunt. Adeo, ut, & testatoris filio spurio, qui pauper sit, distribui possit, tradant Angel. & Imol. *in l. Lucius §. in testamento ff. de leg. 1.* & alij quos refert Tiraquell. *in d. prefat. pie caus. pag. 8. versic. & facit*, Mantic. *dict. titul. 1. num. 13.* Surd. *dict. num. 5.* Cui convenit reolutio quæstionis quam late examinat Peralta *in l. si quis Titio*, numer. 10. ff. *de legat. 2.* in qua concludit *ibidem num. 14.* ad fin. quod relictum à patre, filio spurio, vel naturali, qui pauper est, relictum pij favore iudicatur: Secundum quam sententiam, *in num. 18.* testatur, iudicatum fuisse in Regia Chancellaria in ultimo revisionis gradu per decem Auditores, se de jure allegante, & informante: licet in hoc contradicat expressè Bald. *hic in reversion. columna undecima num. 28.* quidquid illum Peralta *in dict. num. 18.* & *in antecedenti*, in pene contrarium sensum interpretari, nitatur: In præmissis sitaque casibus existimo, executorem, non solum id ita posse facere, sed etiam facere debere, ut cum relatis ab eo tradit Mantic. *dicto titulo quinto*, num. 17.

Adeo ut, non sine labe criminis, extraneus conjuncto, cæteris paribus, videatur præponitur, cui pia defuncti voluntas mandata fuit, eam illo modo debet adimplere, quem pietas magis exigit, sic namque pium testatorem voluisse, credendum est: porro, consanguineorum necessitati, prius quam aliorum subveniri, pium, & rationale est, cum ultra pietatis causam, eos, prudentium omnia responsa, & lex ipsa naturæ, extraneis seclusis, faciunt successores, ut inquit Imp. *in l. fin. infra quæst. bonor.*

12 Quod extendo, ut, et si in nostra quæstione, testator extraneam, dotis causa instituerit, æque pauperem consanguineam omittendo, adhuc quod illi superest, huic potius quam alij extraneæ applicandum sit: nam licet eam extraneam, huic conjunctæ, testator præposuerit, non tamen præsumetur, aliam in residuo, eidem præponere, voluisse: & hæc circa primum propositæ quæstionis eventum.

13 Secundus erit, quando testator, personæ, cui reliquit, necessitatem, & conditionem bene novit: quod in dubio ex propinquitate, conversatione, aut etiam vicinitate conjecturare, licet. Et in isto casu rursus distinguendum erit, nam si simpliciter reliquit, et si tali personæ, se totam hæreditatem suam, pro anima relinquere, dixisset, non tamen in hominum iudicio dispositio iudicabitur pia, in parte, quæ

superat illius indigentiam, ut tradit Bald. *hic in repetit. colum. 10. versic. super quinta quæstione*, num. 26. ac proinde, id quod, attenta pauperis, aut puellæ persona, alimentis, aut dote relinqui, pium fuit, privilegijs piæ causæ potietur, non ita quod superest: idque ea ratione probo, quoniam, qui consanguineo, aut amico diviti donat, seu relinquit, licet, pietatis causa se fecisse, dicat, dispositio tamen non fortitur pietatis effectus, juxta celebris glossæ sententiam *in l. illud, verb. alia causa, in princip.* ubi Bald. & Paul. *infra hoc titul.* quam optimam appellat Peralta. *in dict. l. si quis Titio*, num. 9. *prope fin.* nec enim qui divitibus donat, pietatem exercet, ut per Bald. *hic dict. num. 26.* & Bart. *etiam hic in repet. colum. 7. versic. secundo quæro*, numer. 34. *cum sequent.* qui in idem refert D. Thom. & alios retulit Tiraquell. *in dict. præfation. pie caus. pag. 7. versicul. quod adeo, post principium*, plures Surd. *de aliment. sul. 8. privileg. 1. num. 3.* Divitem autem quoad propositum intelligunt, qui pro ratione generis, ac status, nulla re indiget, quod, judicantis arbitrio relinqui, scripsit Bessletus *in præsentis*, num. 109.

Nunc verò, qui pauperi nostro, aut puellæ relinquit plus quam indigeant, hac inspecta qualitate personæ, partem, quæ excedit, divitibus relinquit, saltè non pauperibus data invenitur, quia respectu illius quod indigentiam excedit, pauperes non sunt, qui eo non indigent juxta illam Sapientis ad Deum deprecationem, Proverb. cap. 30. *Mendicitatem, & divitias ne dedetis mihi: tribue tantum victui meo necessaria, ne forte satiatus elliciar ad negandum, & dicam, quis est Deus? aut egredere compulsus furer, & perirem nomen Dei mei.* Atque ita pars illa quæ superest, nullo pauperis favore gaudebit, quæ non invenitur in pauperis usum derelicta. Nec obstat, si dicatur, consanguineam fortè tuam, nobilis viri conjugio illustrari, defunctum, voluisse propter personæ ipsius, ac totius familiæ decus, & augmentum, & ideo opulentæ ei pro dote reliquisse hæreditatem, ut quod, personæ conditio postulabat, dotis amplitudo superaret: in promptu, namque, responsio est, quod laudabile profecto, humanum tamen votum, & opus illud est, & sic, quod in illo, pietatis est, secundum pietatis jura, quod verò humanitatis, secundum humanas regulas tractabitur: quod & ipsum exemplum clarius ostendetur: si enim quis consanguineum habeat, aut consanguineam puellam, quibus congrua personæ dos, & alimenta non desint, nunquid illi pro alimentis, aut huic pro dote relictum, pro generis, ac status incremento, pium reputabitur? non sanè, pietas, namque, non bonorum, aut honoris augmentum, sed honestum necessitatis subsidium

postulat, ut probant pulchra D. Ambrosij verba tranlumpra in e. pulchra etiam 86 dist. vnde in nostro casu, pro parte, quam pietas petit, pia, pro reliqua, humana dispositio iudicabitur, humanis legibus regulanda.

13 Non etiam obstat, quod vna, & eadem voluntas, pia, & humana reputatur, cum tamen, quæ vere pia est, & sic solius Dei amorem respicit, terrenam amoris societatem non admittit, ex toto, namque, corde pietas est, ut ex toto, amor erga Deum, vnde pietas profluit, atque ita, dispositio in casu proposito, vel pia in totum, vel in totum profana iudicanda videbatur, ut ita non, ut ex hoc & illo affectu composita, diversimode, una & eadem voluntas accipiatur: Respondetur enim, in proposito pietatem (ut dixi in quæstione præcedente) non capi à testatis persona, sed à persona illius in quæ legati commodum dirigitur: unde, sumpta ratione pietatis ab hujus persona, pro parte, quæ pietati convenit, pietatis favore gaudebit voluntas: vel etiam responderi potest, quod licet sit una voluntas unius relictæ, non tamen implicat, quod ad certam usque relictæ partem, pro, ad reliquam, humano affectu moveretur testator. Vel denique dicendum erit, totam quidem voluntatem, piam esse posse coram Deo, sed coram hominibus, solû quod pium apparet, pietatis jure regulari, ut diximus supra in præmissis, vnde, totam quidem piam præsumere, pij cordis est, totam vero, secundum pietatis iura iudicare, hominum non est.

14 Ultimò (ut jam quæstionem istam absolvamus) alter casus istius secundi casus erit, quando manifestè constet, testatorè voluisse in totum voluntatem suam jure pietatis tractari, alias in totum abintestato sibi succedi, ut quia forte dixit, quod si integrum dotis relictum, puellæ non obveniret, integrum abintestato legitimis successoribus deferretur: quasi vero, illius nuptias non procuraret dotis relictæ, nisi, decoris augmento, familiæ forent: Et tunc maior quæstionis difficultas & labor vertitur: pietas, namque, ex una parte, relictum, quatenus est pium, jure pietatis iudicare, exigit, lex verò ex altera, quod in illo, ultra pietatis limites est, non ita iudicari petit: vnde, si defuncti voluntas est observanda (ut de jure compertum est) res, abintestato deferenda videtur, cum nequeat in totum sustineri. Sed cum pietatis causæ, dignior sit & favorabilior, ea prævalere debet, nec convenit, per minus dignam infirmari, quin non magis deceat, ut illius fomento, minus digna confirmetur, & valeat, cum non sit novum, ut quod magis dignum est, trahat ad se quod est minus dignum, cap: quod in dubijs, & certis. Nec negamus, de consecrat. Eccles. vel al-

tar. & sic tota hæreditas, in causam dotis, secundum jura pietatis iudicanda erit, præsertim quod tale iudicium iudicio testatoris conveniens esse, nemo dubitabit, cuius etiam favore ultimam voluntatem plenius interpretari, convenit. Nec hoc æquitas tantum, sed jus etiam postulat, in cuius regulis habemus, utile, per inutile non vitiari, & quod nullum est, nullum operari effectum, ut sunt juris regulæ vulgares conducit altera qua traditur, in ambigua oratione, eam potius interpretationem eligi debere, qua magis actus valeat, quam qua pereat. *l. q. res in 2. ff. de reb. dub.* Quibus addito, causam testati, ad se trahere causam intestati, *l. 1. §. ff. ex fundo ff. de hered. instit.* Denique, sententiam hanc non parum juvant quæ supra in istius partis adduximus de jure accrescendi, Ecclesiæ competere, pro relictis extraneis personis, in imperfecto testamento, nam ubi affirmamus, talia relictæ, de per se, jure non subsistere, sed Ecclesiæ institutæ accrescere, cuius sententiæ argumento, modo dicimus, relictæ partem, quæ pietatis jure valet, eam accrescere, quæ sumpta in se, jure non valet. Secundò quam rationem dicendum videbatur, quod sicut in istis, ita & in proximo præcedenti casu, istius secundi casus, pars, quæ superat indigentiam personæ vocatæ, etsi jure suo non valeat, jure tamen accrescendi accedat alteri, quæ valet, solumque respectu privilegiorum quæ istas causas cõpetunt (veluti legis Falcidiae, & aliarum) sit in prædicto casu faciendâ distinctione inter partem, quam pietas admittit, & quam dimittit: Sed nihilominus, contrariû verius patet in prædicto casu, partem, scilicet, quæ superat indigentiam, abintestato deferri, nec illo casu juri accrescendi locum fore: nam quomodo hæres partem capiet jure accrescendi, & sic velut substitutus, & tacite, ac secundario vocatus ad eam, quam, principaliter, & ex sua persona vocatus non potest capere? Vnde resolutio quam circa jus accrescendi, supra in præcedentis partis initio tradidimus in causa ecclesiæ, si generaliter in pijs causis sit accipientis limitanda omnino erit, ne procedat in terminis propositæ quæstionis: nec enim si quis puellam istam instituat, in imperfecto testamento in quantitate congrua, & in residuo Titij defecta pars Titij, puellæ accrescet, sed magis quatenus pietatis causam non continet, abintestato deferretur.

15 Qua ratione, hoc ipsum primo amplius, ut procedat, quamvis cum paupere nullo filius testatoris instituat, qui recte potest in imperfecto testamento scribi. *l. hac consultissima. §. ex imperfecto, infr. de testam.*

Secundò, quævis alij pauperes, vel quælibet alia præcaula, cohæredes sint, ita ut totius hære-

pietatis pia dispositio valeat in imperfecto testa-
mento.

Tertio, quanvis hic pauper institutus in ter-
minis nostrae quaestionis, in locum deficienti-
um, expressim substituat: his enim omnibus
casibus portio in persona coherendum defi-
ciens (quia forte ad partem suam venire recu-
sarunt, aut alias facta est caduca) non debet
coheredi, cujus necessitati, in derelicta ei
portione, satis, honesteque provilum extat: &
exemplis res clarius apparebit: si enim filio, aut
pro causa, in imperfecto testamento coheres
aliquis, aut substitutus extraneus datus sit, re-
pudiata a filio, seu causa pia hereditatem, co-
heredi, aut substituto non deferri, manifestum
est: constat enim, in imperfecto testamento in-
ter liberos, aut ad piam causam, coheredis ex-
tranei, & substituti dationem non posse susti-
perri: porro, qui pauper est, & scribitur haeres,
aut substitutus, pauper intelligitur intra limites
tantum lucra, non extra, ut notavimus: ergo ad
evacuandam portionem, extra hos limites, perinde
ac dicitur, ex minus solemni voluntate admitti
non debet.

Nec praedictis obstat, quod in his casibus to-
tam dispositionem valere proponimus, cum pau-
perem, in ea tantum parte scriptum fingamus,
in qua pro paupertate sua potuit institui, in re-
liqua filios, aut aliam piam causam: nam, cum
portio defecta in persona istorum, non inveni-
atur pia in persona illius, in ejus persona non
valebit, sed potius successoribus ab intestato
deferenda erit.

16. Ex quibus illud e contrario notabile e-
veniet, quod relicta huic pauperi portio in te-
stamento minus solenni circa quod praetens qual-
vis versatur, pro ea parte, quae pietatis non est,
coheredi filio, vel piae causae accretet, & etiam si
tota deficiat, tota accretet: nec hoc mirum est
si unius pars possit, alteri accretere, non tamen
contra, sicut rei naturalis exemplum demon-
strat: si enim quis aequalem aquae mensuram, in
duo non aequalia vasa conjiceret, fracto majori,
non ideo magis cadentem, quam, vas parvum
plenum capere posset, & tamen hoc fracto, al-
teri, quod maius est, supposito, aqua proficiens
accretere, recte posset.

17. Quibus tandem pro complemento quaes-
tionis adjungo, quod si huic pauperi, minus vi-
sui, vel itaque congrua hereditatis portio sit
relicta, evacuata porro coheredi, statim por-
tio accretet, quantum pro decore vitae
subventionem illi deest, residua pars legitimis
successoribus communieabitur, unde si pauper
huic, cujus indigentiam congrue sexcenta ex-
parentis, in quingentis instituat in imperfecto
testamento, filius in ducentis, & quinquaginta,
& haec tandem in mille, si pauperis portio

deficiat, pro haereditarijs portionibus filio, &
Ecclesiae accretet, juxta *l. cum §. huius ita defini-
tis, infra docedne. tollend.* Si vero deficiat pars
Ecclesiae, nec ratione juris accretendi, nec ex-
pressae substitutionis, ea, pro haereditarijs por-
tionibus, inter filium, & pauperem dividetur,
ut alias fieri solet, in *l. si plures sint, ff. de vulg. &
pupill. substitut.* & in dicto §. *huius ita definitis*,
sed ex mille, quae titulo haereditario Ecclesiae
relicta fuerunt, centum tantum, quae congruo
pauperis remedio desunt, pauperis portioni ac-
cretent, quod superest, ad filij portionem spe-
ctabit, non magis quam si in integris sexcentis
foret ab initio pauper institutus, quo casu, Ec-
clesiae pars defecta, tota filio accretere de-
bisset. Ut sic in proposito casum notes, in quo
pro haereditarijs portionibus in institutione
datis juri accretendi, & substitutioni locus
non est, pro vulgi, ut nova, limitatione regulae d.
*l. si plures sint, & dict. §. huius ita definitis, cum simili-
libus.*

18. Nunc, postquam pauperum causam, pi-
am esse generaliter tradidimus, (quo supposito
probant omnes quidquid pauperibus relinqui-
tur in minus solemni testamento, valere, veluti
piae causae relicta) videndum erit, quo jure
piae causae relicta valeant in imperfecto testa-
mento. Et id pro regula tradunt, & confestim
probant universi ex *cap. relatum, de testam.* Qui
tamē text. solum id in causa Ecclesiae determi-
nat, nec ita facile probat vulgarem conclusio-
nem, qua generaliter asseritur, legatum ad pias
causas relicta, duobus testibus valere: unde,
cum juris correctio magis sit evitata quam in-
ducenda, *cap. cum expeiat, de elect. lib. 6.* nulli-
bique reperitur expressum, legatum ad pias
causas, duobus, aut tribus testibus valere, praet-
erquam in causa Ecclesiae, in dicto *cap. relatum*,
perfecto, pauperum legata, aut similis cujusvis
piae causae, videtur, non, nisi legum solemnita-
tibus innixa valere, quae solum in causa Ecclesiae,
limitata jure Canonico leguntur, praesertim
quod Ecclesiae causa longe aliam ad diversam
habeat rationem ac caetera causae piae, verbi gra-
tia, captivorum redemptionis, pauperum elemosy-
nae orphanarum dotis & aliae similes quoniam,
(ut supra in initio praecedenti lata tradidimus)
testamentum, in quo Ecclesia est haeres, du-
obus testibus valet jure proprio ipsius Eccle-
siae, declarato in d. *cap. relatum*, absque alio
quo speciali legum favore, cum illa, ut pote,
non subdita saecularis legislatoris imperio, se-
cundum solemnitates legis, invita judicari non
debeat, atque idcirco potuit quidem in testa-
menti ordinatione, secundum juris Divini, &
gentium regulam iudicari, velle, & quod po-
tuit, voluit in dicto *cap. relatum*: saeculares
vero homines, etsi tales sint, quorum causa dicitur

tur pia, (veluti pauperes, & similes) quod re-
gibus, & principibus sæcularibus, & eorum
legibus subditi sint, & ligati, non est dubium:
quanvis horum causam, æquius & benignius
quam aliorum hominum judicari, debere,
ipsorum Principum humanitas postulet, &
eorum legibus ita caveatur, ut in leg. unic. infra
quando Imper. init. pupil. & vid. adeo ut vala, &
vestimenta Divino cultui dicata, ob causam
captivitatis, & famis vendi, permittant, i. Jan-
cimus, 1. infra hoc titul. de quo sunt aurea pro-
fecto verba lacrorum Doctorum Ambrosij
in cap. aurum Ecclesia habet, & Hieronymi in
cap. gloria Episcopi 12. quæst. 1. Idque jure op-
timum traditum est, ut, scilicet, pro hominibus,
Ecclesiæ vala, & vestimenta vendantur, pro
quibus totius Ecclesiæ sponsus se vendi, &
vestimenta sua inter milites dividi, ac super ea
sortem mitti libenter voluit, & passus est: non
tamen id tollit, quin sæculares homines, sæcu-
larium principum legibus subjiciantur, qui-
bus solum Ecclesia, & Ecclesiasticæ personæ
ligari non possunt, juxta cap. Ecclesia sanctæ Ma-
riæ, & quæ ibi traduntur, extra de constitutio-
nib. Auth. Cassa & irrita, infra hoc titul. laicum
autem pauperem, certa, sive incerta opinione
conceptum, & vocatum, Ecclesiasticam esse
personam, implicat, unde ejus causa secun-
dum laicorum leges tractabitur. Quod & ip-
sum ego probo inductione text. in Auth. de
sanctis Episc. §. sed & hoc præsentis, versic. final.
collat. 9. ubi postquam Justinian. dixerat,
monasterium, in specie de qua ibi, excludere
substitutum, pauperum, & captivorum subs-
tutionem excepit: sed cur in altero monas-
terio, seu Ecclesiastica persona non posuit ex-
ceptionem, quæ facilius debuerat, ei occurre-
re, qui de monasterio, & clericis proxime fue-
rat locutus, & in eis regulam posuerat? quia,
scilicet, regula ab eo præscripta nequaquam
intelligi poterat contra alterum monasterium,
& Ecclesiasticas personas, in quarum præju-
diciam, quidquam disponere non posset Prin-
ceps sæcularis, juxta dict. cap. Ecclesia sanctæ Ma-
riæ, & dict. Auth. Cassa & irrita, potuit vero in
præjudiciam captivorum, & pauperum, velu-
ti laicorum hominum, atque ideo quos potuit
lege sua comprehendere, eos, se nolle compre-
hendere, significavit: quod & idem clare de-
notat verbum, permittimus, in fine positum, ut
scilicet, pauperes, & captivos (& idem de qua-
cunque simili pia causa intelligendum videtur,
quali, de pauperibus, & captivis, exempli gra-
tia meminisset) non permiserit Imperator, cõs-
titutione sua ligari, quos ea, veluti laicos homi-
nes, ligare, potuisset.

20 Cum ergo constet, tales personas, et si earum
causa, pia dicatur, veluti laicas, civilibus legi-

bus subdi, apparet jam, diversam esse rationem
in Ecclesia, ac cæteris pijs causis, ut sic, disse-
situm in Ecclesia in dict. cap. relatum, ad ali-
pias causas extendi nequeat, verbis, scilicet,
text. & ratione cessantibus, sed magis in stricti
juris disputatione dicendum sit, pauperum, &
similium causarum piarum relicta in testame-
to, quod secundum leges non est solemne, non
valere.

20 Si tamen à summo juris rigore licuit
liquando recedere, & secundum quod bonum
& æquum est, causam tractare, juxta regu-
lam l. placuit infr. de judic. in hoc uno casu
licere debuit: idque non immerito, præsertim
in eo testamento in quo pauperes, aut mar-
tandæ puellæ, in communi vocantur, quon-
iam tunc falsitatis præsumptio & periculum
longe abest, quæ, ut à Republica exul fieret,
testamenti actum, tot solemnitatibus vallata,
lex statuit. l. final. versic. lex etenim, infra de
decommis. cum alijs. Denique maximus illarum
personarum in jure favor est, cum, & vendita
Ecclesiæ valis, earum necessitatibus subveni-
ri, factum materna pietate dignum sit: unde
licet hic favor in specie de qua agimus, non in-
veniatur expressus, & in contrarium lex scrip-
ta generaliter sit, tamen in proposito casu, val-
de dura redditur, & Christiana gente hæc cir-
rities indigna est, atque ideo pauperum in com-
muni, vel in particulari, seu similis piæ causæ
legatum in minus perfecto testamento, debe-
bit validum judicari, juxta receptam cuncto-
sententiam.

21 Sed & in summo juris apice, hæc pia
sancta opinio, verissima apparebit, si conside-
mus, relictum pauperibus, Christo Domino
relictum censerem, quia ore proprio ipse dixit
Mar. 25. & in die judicij dicet: Amen dico vobis,
quandiu fecistis uni de his fratribus meis minimis
mibi fecistis, atque ita in prætato legato, non
pauperum, sed Christi persona debet attendi,
cui testator, in pauperum persona dare voluit,
juxta elegantem text. in l. fideicommissa §. item
si quis, versic. interdum, ff. de elegat. 3. pauperes
namque, veluti ministros elegit, per quos, le-
gatum Christo offerret, non minus quam si
quis homini Regi mille legaret, quæ thesaurarijs
illius in certa regione constitutis tradi-
juberet, profecto causa hæc, non thesaurarij
sed Regis esse, diceretur: sic in proposito,
instar thesaurariorum Christi sese habent pau-
peres, quibus olim tanquam certissimis & fi-
delissimis Domini thesaurarijs, Ecclesiæ the-
sauros, Romæ tradidit D. Laurentius: unde
cum non pauperum, sed Christi causa in præ-
dicto legato, seu institutione vertatur, profe-
cto causa hæc judicabitur, non secundum jus
cui, pauperum causæ subjiciuntur, sed magis
secun-

secundum jus, quo Christi causa tractaretur: nunc vero cum in testamentis, Ecclesiae causa non secundum legum solemnitates, sed secundum juris Divini probationes tractari, jubetur, in dict. cap. relatum, non ne secundum eadem judicari debeat causa illius, qui ipsius Ecclesiae caput est, qui juris Divini fons & finis, qui denique Ecclesiae ponsus est? ergo duobus, tribus vè testibus valebunt relicta pauperibus Christi, juxta Divini juris dispositionem, in ore duorum, vel trium, &c.

22 Hæc sane, hoc ita concludunt, ubi Dei amore testator pauperes vocavit tunc, enim sub eorum nomine, & persona, Christum invocasse, vitus est, quod certè de homine Christiano, præsertim de eo qui ultimam voluntatem suam instituit semper præsumendum erit: si vero constet, testatorem, opus in se pium, non pie fecisse, tunc quia & legantis, & legata-rij persona, legibus est subjecta, secundum eas tale legatum judicandum erit, si stricto juris rigori standum est. Nec hiis contradicimus usque adversus alios scripsimus supra in hoc eodem §. ex num. 7. ubi resolvimus, piæ causæ privilegia habere locum tam in ijs relictis quæ pietatis animo processerunt, quam quæ non eo animo, etenim non semel ibi, nec in consilio de privilegijs piæ causæ diximus, quæ ubi inveniuntur scripta, ut in Auth. similiter, Cod. ad leg. Falcid. ut locum habeant, non miserationis animus, & affectio, sed potius miserationis causa in persona spectanda erit, porro, in præfati articulo proposuimus, nullibi inveniri scriptum privilegium, quo generaliter, piæ causæ relicta valeant in imperfecto testamento, solumque id jus in Ecclesia esse expressum in dict. cap. relatum, quod, modo effici, & concludente ratione protrahimus ad piæ causas, quæ veræ pietatis intuitu exercentur.

23 Secundum quæ, pauperum relicta, quæ in testamento minus solemniter, nec ex ipsorum, nec ex testamentis persona defendere potuimus, ex Christi Domini persona, summo jure defendimus. Nec sane mirum, quod illius persona pauperes defendantur, quia pauperum Pater est, & defensor, juxta illud, Psalm. 135. Tibi de relictis est pauper, orphano tu eris adiutor, qui paupertatis indefessus amicus est, quæ sacratissima natiuitate tua sanctificavit, Luc. 2. in conversatione approbavit, Matth. 8. Vulgares habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet: Divina prædicatione commendavit, Matth. 19. Marc. 10. & Luc. 18. Omnia quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & veni, sequere me: optatæ mortis nuditate observavit: alienæ tandem sepulturæ ele-

ctione perfecit. Excellens ergo, & pretiosè valde res, est paupertas, quam Rex Optimus, & Omnipotens ita adamavit, & ore & opere sic prædicavit: excellens, inquam, & pretiosa valde res, est paupertas, non execrata, sed obsecrata.

§. SECUNDI.

SUMMARIUM.

- 1 Libertatis causa, pia esse traditur, & intelligitur, l. contra voluntatem, C. de testam. manumiss.
- 2 Libertatis causam, probatur, piæ esse, ut gaudeat privilegijs piæ causæ, et si pietatis animo relicta non proponatur.
- 3 An, & quando valeat hodie libertas in testamento minus solemniter.
- 4 Probatur, legitimam liberorum nunquam per libertates imminui, aut tolli potuisse.
- 5 Nove intelligitur text. in l. Papinianus. §. quarta autem, ff. de iust. testam.
- 6 Traditur, favorabiliorem esse legitimam filiorum quam libertatis causam: indeque inferitur ad testamenta eodem die facta, ita ut de alterutro posteritate non constet, in quorum altero exheredatio filij, cum datione libertatum, in altero, filij institutio, prætermisiss libertatibus scripta est.
- 7 Refertur glossæ, & communis opinio, quod testamentum inter quæ de prioritate non constat, sese invicem confundunt, adeo ut ex neutro hereditas deferatur.
- 8 Vbi de testamentorum posteritate non constat illud posterius factum esse, præsumitur, in quo piæ causa continetur.
- 9 Et quid, si in utroque piæ causa continetur diversa species?
- 10 Inter piæ causas quæ sit præeligenda, iudicis arbitrio committitur: qui tamen ubi concurrant causa, spiritualis & corporalis necessitatis, spiritualis præferet corporali.
- 11 Traditur, non bene scripsisse illos, qui libertatis causam, qualibet alia piæ causa favorabiliorem esse, simpliciter, & indistinctè scripserunt.
- 12 Vbi testamentum posteriori loco factum esse præsumitur propter piæ causam, & legata ad causas profanas, & substitutionis, & coheredis adjectio in eo contenta valent, si alias testamentum solemne sit.
- 13 Et quid, ubi in ambobus testamentis, inter quæ, de posteritate non constat, legata relinquuntur ad piæ causas, alijs heredibus in illis.

tam. sic correctā dicta l. non dubium, cum concor-
dat. Secundum quam resolutionem, hoc ita
demum intelligendum erit, si pietatis intuitu
libertas relinquatur, ut de pijs relictis, genera-
liter tradidimus: quo casu, & sic pro validitate
relictæ libertatis, pietatem erga Deum, seu a-
nimam, in dilponente requiro, & accipio Bar-
toli sententiam *bic numer. 64. ad fin.* quam se-
quitur Alex. *in dict. l. captatorias, colum. penult.*
& ibi Dec. *ad fin.* ubi verò constiterit liberta-
tem, veræ pietatis animo relictam non fuisse,
non auderem recedere à decisione text. *in dict.*
non dubium, cum alijs, quibus traditur, li-
bertatis dationem non valere in imperfecto
testamento.

Hoc autem amplio, ut procedat, et si tacite
libertas fasset relictæ, quia, scilicet, servus, à
domino simpliciter institutus fuit, quo casu li-
bertas intelligitur relictæ §. *servus autē à do-*
mino, sup. instit. de hæred. instit. Unde, si talis dis-
positio, pietatis intuitu emanavit, etiam ex im-
perfecto testamento liber erit servus, & hæres:
hæres, inquam, intra eam duntaxat quantita-
tem, qua indiget pro libertinæ personæ statu,
in quo, iudici corporis vires, ac valetudo, &
industria attendenda erit, si forte talis sit,
qui laborare possit, reliqua pars hæreditatis,
quæ non piæ causæ data apparet, (ut antea in §.
precedenti resobsumus) ex imperfecta voluntate
non sustinebitur.

Ad eam autem libertatis causam, fovora-
bilem, quidam existimaverunt, ut cuilibet alij
piæ causæ eam præferrent: cujus opinionis non
paucos, nec parvæ autoritatis viros retulit
Tiraq. *in dict. præfat. piæ causæ, pag. 11. versic.*
quæ etiam videtur, & in l. si unquam, verb. donat-
ione largitas, numer. 229. cum sequenti, Cod. de
reor. donat. idque non levi ratione probare,
videbantur, deducta ex regula, si vinco vin-
centem re, à fortiori vincam, te *l. de acq. spon-*
su, ff. de divers. & temporal. præscript. non solum.
quoniam piæ causæ legatum filiorum legiti-
mam nunquam minuit, ut *in cap. quæcunque 17.*
quæst. 2. c. si quis, ubi nota mulier. ubi notant Docto-
res *infra hoc titul.* & tamen libertatis legatum
non solum minuit filiorum legitimam, sed eti-
am auferit in toto, ut not. omnes per textum
in leg. Papinianus §. quarta autem ff. de inoffic.
testam. Unde libertatis legatum ipsa legitima
favore prohibita esse, evidenter colligitur, ut no-
tant Fulgot. *numer. 2.* & Paul. qui hoc miran-
dum, dicit *in dict. §. quarta autem numer. 4.*
Quod tamen ibi glos. & communiter Doctores
videntur ex Paul. *l. d. numer. 4.* & Tiraq. *in locis*
precedentibus, existimant, hodie (sic correctum
per *l. d. de reor. & l. semel §. prob. bemus, col-*
l. d. de reor. & l. d. de reor. & l. d. de reor.
Ex quo, sanè text. (ut & hoc obiter attin-

gam). talis correctio mihi non constat: nec ta-
men veram puto conclusionem, quam notant
Doctores. ex *dict. §. quarta autem*, legitimam,
scilicet, per libertates minui, aut tolli, nec
nim vlla ratio petit, ut quod parens, gratuite
præstitit, naturali, & civili jure debitum tol-
lere, aut minuere possit: ego enim certo scio,
quod si decem servos habeat pater familias, &
nulli ex illis in testamento suo libertatem re-
linquat, nullo juris auxilio contra testamen-
tum, servi contendunt, cum tamen si uni ex fi-
lijs legitimam non relinquat, plurima sint juris
remedia, quibus contra paternum elogiū fi-
lio providetur, idque merito, cum natura li-
beris bona parentum addicat, velut ad debitam
successionem eos vocando: qui igitur, solo tes-
tantis iudicio innixa libertas, tot juribus inni-
xam legitimam turbabit? Nam et si magnis
ubique juris favoribus, ac privilegijs libertas
cumulata sit, non tamen usque adeo valitura
est, ut legem vincat, & civilem & naturalem:
præsertim, cum nec principibus, in cujusquam
injuriam beneficia tribuere, mortis sit, *l. 2. §.*
merito, & §. si quis, à Principe, ff. nequid in loc.
publ. l. nec avus infra de emancip. liber. cum vulg.
gariis. Non igitur credendum est, libertatis fa-
vorem in injuriam filiorum ab Vlpiano aux-
plari. Denique, si libertatis favor, legitimæ
prævalet, cur non etiam contra filium in ipsa
legitima prævalet vel saltem in reliqua bo-
norum successione, quæ legitimam excedit,
rupto per querelam testamento, ut *in dict. l.*
Papinianus §. si quis? Nec enim rupto testa-
mento, libertas, favorabilis esse desinit, aut suc-
cessio filiorum, à binetate delata, favorabili-
or est, ea quæ ex testamento defertur. Hæ
sanè rationes, urgenter concludunt, legiti-
mam, per libertates non tolli, aut minui, &
quidem, secundum hanc sententiam, non du-
bijo, quod Doctores nostri, responderent, si
magis, quod ipsi sensissent, responderent, quæ
quod, Vlpianum sensisse, censuerunt, qui ta-
men contrariam magis quam vulgarem con-
clusionem censuit *in dict. §. quarta autem*, ubi
glos. nimis anxie laborans, varie literam cor-
rupit, & transmutat, nec tamen ex tali va-
rietate verus illius §. sensus oriri potest. Qua-
re sic ego interpretabatur Vlpianum *in dict. §.*
quarta autem, ut *in versic. sed an & libertates*
quartam minuant, videndum est, proponat Vl-
pianus quæstionem, an legitima, per liberta-
tes minuatur? (sic namque in toto illo §. ver-
bum, *quarta, & Falcidia*, pro quarta jure na-
turæ debita est accipiendum) & subsequen-
ter prædicta quæstioni interrogative respon-
deat, dicens, *& nunquid minuant?* ubi, punctus
est in meo libro, cui tamen debet interrogatio-
nis nota superaddi, ut sic interrogative loqua-
tur.

quator, ne alias semel positam quaestionem, iterum & nimis superflue Iuriconsultum repetiisse fateri cogamur, idque etiam praecipit jus & natura illius dictionis, & quae est, ut inter diversa ponatur, unde diversum significari insinuat in illa oratione, *nunquid minuam?* ac in illa praecedenti, *Sed an & libertates quartam minuam, videndum est?* inter quas dictio illa, & inseritur, nec verò cum *glos. & Bartol.* intelligi potest, in diversas quaestiones proponi, alteram in filio instituto, alteram in exhaeredato; nam, praeterquam quod hoc divinatorium sit, non convenit, in exhaeredato filio quaestionem de legitimae diminutione proponi: Igitur cum conslet, Ulpianum quaestioni interrogative respondisse, in hunc modum, *Si nunquid minuam?* apparet, cum respondisse, per libertates quartam non minui: quod & ipsum subtiliter in *versiculis sequentibus*, ab absurdo vitando contendit, quorum nos inductionem, subtilis lectoris iudicio relinquimus, praesertim quia non libet, in re nullius jam hodie utilitatis tandem immorari, cum omnes probent, conclusionem, quam existimant probari in *dict. §. quanta autem*, correctam esse hodie per *dict. Auth. de trient. & semis in §. prohibemus*. Unde jam inter omnes constare debet, legitimam filiorum, hodie favorabiliorem esse quam libertatis causam. Ac proinde, si duo reperiantur testamenta in eodem die facta, & in uno, plurimum servorum libertates scriptae sint, cum iusta filij exhaeredatione, in altero verò, idem filius, institutus, legatur, omnia libertatum datione, nec utrum, prius, posteriusve factum fuerit, possit apparere, illud posterius factum praesumetur, & iudicabitur, quod, meliorem filij causam continet, altero revocato, quod pro libertatibus erat, cum, causa, civili, & naturali jure adjuncta, favorabilior esse debeat, quam libertas: quod & ipsum alia praesumptio efficax facile cuiquam persuadere, qui, parentum adversus filios iram, prius in amorem, quam amorem, in iram converti solere, à natura accepit.

8 Quod si, inter libertatem, & quavis aliam piam causam, similis quaestio oriatur, maior erit difficultas: quae ut facilius resolvatur, praemitto, testamenta, inter quae de prioritatem, ac posteritate temporis non apparet, se invicem confundere, adeo quod neutri haeredum, ex alterutro deferatur successio, ut voluit *Glossa in verb. missus est*, & communiter Doctores *in l. final. infra de edict. D. Hadriani tollend.* ubi *lat. colum. penult. numer. 30.* etiam, & communem conclusionem dicit, & *glos. in l. i. versic. Non autem, verb. veteres, ff. de bon. posse. secund. tabul.* ubi etiam *Bart. & communiter Doctores*, ut testatur *Gomes in l.*

45. *Taurinum. 148.* communem etiam scripsit *Clarus in §. testamentum quaest. final. tra. de Canonistae*, post glossam ibi, in *cap. duobus de rescript. lib. 6.* Quod si in alterutro pia causa contineatur, hoc, posterius factum praesumetur, favore legatorum ad pias causas relictorum, ut singulariter voluit *Roman. in repet. Auth. similiter. in duodecimo speciali circa ultimas voluntates, infra ad leg. Falcidiam*, & non innotato *Andr. de Bessetis in praesenti numer. 212. in decimo speciali circa ultimas voluntates*, sequitur *Gomes. dict. l. 45. Taurinum. 149. versic. 4. limita*, & ita se consuluisse, refert *lat. dict. numer. 30.* qui iterum, secundum eandem sententiam *Brixiae pro hospitali magno*, se consuluisse, & iudicatum fuisse, refert in *leg. l. colum. i. versic. quarto amplius ff. solut. matrim.* & utrobique idem tradit si duo inveniantur testamenta de eadem re, in eadem die, confecta, unum pro pia causa, alterum non, nec apparet de prioritatem. Pro qua sententia facit regula *leg. sunt personae, in fin. ff. de religio. & sum. funer.* & eam denique probant alij quos refert, & sequitur *Tiraq. de privileg. pia caus. privileg. 53.*

9 Nunc verò quaestio nostra est, quando in utroque testamento pia causa vertatur, devertatamen speciei, ut pote quia in uno servorum libertates, in altero verò Ecclesiae legata sint relicta: vel in uno unus pauper, in altero alius vocetur: & ut difficilius quaestio probatur, hunc & illum, ut charitate aequali erga defunctum, ita pari inter se paupertate affectos propono, ita, ut nec in alterutrum maius voluntatis conjectura appareat, nec, quia propter privilegiati apparent, alter, adversus alterum, paupertatis privilegio uti valeat. Quaestione, si ad jus commune res est reducenda, neutrum ex testamento haeredem fore, videtur, sic enim in huiusmodi testamentis, in quibus de prioritatem non constat, jus commune habet, juxta glossam, & Doctorum assensum in *dict. l. final.* quod tamen in casu propositi neminem, credo respondenturum, quia summa ratio est, quae pro pietate facit, *dict. l. sum. per. nec, in fin.*

Quare pro resolutione dicendum erit, quando in vno testamento pia causa, in altero profana scribitur, nec de prioritatem constat, tunc de jure rigore, ex neutro haeredem posse existere, videbatur, cum incertum sit, quae suprema voluntate vocaverit testator: sed cum id incerto voluntatis, ea sit interpretatio sumenda, quae pietati magis favet, & aequius existimatum est, pietatis testamentum, tamquam posterius factum, effectum habiturum, quod si, pia causa cum altera pia contendatur, tunc fatendum quidem erit, ex alterutro testa-

mento hereditatem posse adiri, vt tradit Dec. *in d. l. final. numer. final. versic. sed contrarium,* *in l. de edict. D. Hadriani sol.* idque non tam ex aliquo piæ causæ privilegio, quam ex con- jectorata defuncti voluntate, & sic ex certissi- mis, & vulgarissimis juris præceptis, quibus vl- tima voluntas vt cunque appareat, observari iubetur: nam, qui in uno testamēto piam cau- sam instituit, in altero alteram causam piam, quem, quælo, in uno, & in altero sibi finaliter proposuit heredem? cui in vno, & in altero principaliter obtulit bona sua, nisi uni, & sem- per eidem Deo, siue in ecclesia sua, ut in *Aurb. de ecclesiast. titul. §. si quis in nomine magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, coll. 9.* siue in suis pauperibus, iuxta ea quæ scripsimus in §. præ- cedenti, ex una & semper eadem causa pietatis, in unam & semper eundem finem? Ideo au- tem diversa condidit testamenta, cum semper, eundem heredem finaliter habere, intende- ret, vti modo haberet, quo, Deo acceptabi- lior fieret oblatio; sic enim in ambigua pietatis voluntate præsumendum erit: Igitur cum ex quacunque voluntate successio deferatur, fi- nem vtriusque principaliter intentum obtineat defunctus, apparet, quod in proposita quæsti- one, non cessatio ex voluntate defuncti, citra speciale privilegium, successio, piæ causæ de- ferretur. Sed; ex quo testamento? ex postero- ri utique: posterius autem illud esse, prælu- mus, cum Decio vbi supra, quod in pia causa intento fini, melius, & favorabilius reperitur. Cuius rei definitio iure certa non est, sed ea bono prudentis iudicis arbitrio relinquenda e- rit, qui ex duobus pijs & vti eam eliget, tan- quam posteriore testamento contentam, pe- nes quam; maiorem relictæ necessitatem esse, cognoverit, istius namque, provisio pijsimo Deo quem sibi proposuit testator; acceptabilior esse, credetur.

Ex quo, proposita de libertate dubita- tio, quando cum altera pia causa contendit, re- solvenda venit: nam, etsi generaliter pro lib- tate sit iudicandum, bonus tamen & prudens iudex arbitrabitur, vtrum ea sit alterius piæ causæ necessitas, ut magis, ei relictæ commodo subveniri, expediat, quam, servos, libertate sua: vtriusque itaque piæ causæ indigentia, & provisione diligenter pensata, prudenter, & pie, pietatis negotium discernetur: Quod si omnibus diligenter pensatis, in vtriusque cau- sâ, quæ pietatis rationem versari animadvertit is cui hujus rei cura incumbit, (qui talis erit tantus) gratificationi locus erit, nam, quæcunque admittit, semper est verum dicere, iuxta *sup. dicta.*

Illud autem circa arbitrii discretionem erit

advertendum, quod si inter masculos, ac fœ- minas æque pauperes, facti species contingat, in mulieres voluntas posterior, & sic, earum causa potior iudicabitur, argumento senten- tiæ, quam alias inter monialium, & virorum ecclesiam determinant Cyn. & Bald. *in l. cum multæ, infra de do donat. ante nupt.* cuius nos sup. meminimus *in prim. part. initio,* ita in specie probat Decius *in d. l. final. num. fin.* idque non solum propter hominum artem, & industriam; qua sibi facilius aliunde providere possent, sed etiam propter maioris periculi subventionem in statu muliebri, cuius male perdendi, fragili mulierum sexui potuit, nec tamē debuit, infel- lix paupertas occasionem præbere.

Quo fit, vt in hac, & similibus quæstioni- bus, vbi ex una parte, corporalis, ex altera, spi- ritualis vitæ necessitas instat, semper pro ea causa sit præsumendum, quæ spiritualis vitæ necessitati favet. etenim, animæ magis quam corporis periculo & necessitati succurrere, tã- to melius, & præstantius est, quanto melior, & præstantior est anima corpore, sicuti si vas luteum & fragile intus habeat pretiosum li- quorem, cui, si periculum sit, vas iri fractum, prius subvenire, quam vasi, qui quis vel parum prudens non cunctabitur. Hanc denique sen- tentiam juvat quod Theologi tradunt de con- stituto in extrema necessitate salutis spiritualis, cui, etiam cum nostræ temporalis vitæ dispen- dio, sub peccati obligatione subveniendum fo- re, constat, ex D. Thom. & ejus commenta- tore, *2. 2. quæst. 26. artic. 5. ad 3.* tradit Navar. *in manual. Hispan. cap. 24. num. 11.* Hadrian. *in 4. de confess. duob. 8.* Sot. *de justit. lib. decim. quæst. 13. art. 4.* & communiter alij. Et de- nique facit, quod opus misericordiæ spirituale corporalibus misericordiæ operibus longe præstat, vt patet: & constat ex Archidiacon. *in cap. tria sunt, 45. distinct. D. Thom. 2. 2. quæst. 32. artic. 1.* Henric. *in cap. inter opera de sponsal. Sot. in relec. de secreto, memb. 2. quæstion. 2. con- clusion. 3.*

11 Ex qua resolutione adnotandum erit, verum simpliciter non esse, quod tradidit Ti- raquel cum relatis ab eo *in dict. l. si unquam, verb. donatione largitus, num. 329. cum sequentib. & in dict. præfat. piæ caus. pag. 11. versic. quin etiam videtur,* libertatis, scilicet, causam, favo- rabiliorē esse qualibet alia pia causa: nec enim semper, & indistinctē libertatis causa alij piæ causæ præferenda erit, cum magis conveniat pietati, in pijs causis, pro ea consulere, & judi- care, cui, subeundæ servitutis æternæ pericu- lum imminet. Vnde, si in proposita quæstione, captivorum redemptio, cum servorum liber- tate concurreret, illorum potius quam istorum causam eligerem, tam propter alperius servi- tutis

tutis jugum, quod apud infideles patiuntur, quam, & præcipue, propter infidelium scandalis ac periculo plenam conversationem, animarum saluti admodum perniciosam.

12 Illud autem sciendum erit, quod ubi testamentum valere judicatur in proposita specie, si aliàs solemne sit, legata ad profanas causas in eo contenta valebunt veluti in eo testamento relicta, quod posterius factum judicatur: quare non tantum legata, sed, & cohæredis adjectio, ac substitutio in eo testamento facta, jure valebunt. Quod si eadem met pia causa, in vno & altero testamento sit instituta, illud in casu dubio, posteriore loco factum censetur, in quo, ea legatis, ac fideicommissis, aut alijs oneribus minus gravata reperiatur ex ratione quam pro principalis quæstionis resolutione notavimus.

13 Hæc autem omnia, de plano procedunt ubi in utroque testamento pia causa est hæres. Sed quid, si non hæres sed legataria sit, alijs hæredibus institutis? Cum enim ad profanas causas jus testamentorum principale sit, non potest, unus, & idem hæres in utroque testamento intelligi, & sic cessat finalis ratio, qua diximus, alterum ex testamentis, quod, scilicet, magis pium appareret, posteriori loco factum ceteri: nec item hic privilegio, seu favori piæ causæ locus esse potest, cujus intuitu, Roman. & alij quorum supra meminimus, tradiderunt, illud testamentum posterius factum reputari, in quo piæ causæ legata continerentur: nam, cum in præsentis, in utroque testamento, piæ causæ legata effingamus, si alterum privilegio admittamus contra alterius æque privilegiatæ admittimus, quod, jus non patitur, *l. sed & similites, ff. de excusat. tutor.* Apparet igitur, quod nulla juris ordinarij, aut specialis consideratione, unum hic, aut alterum testamentum, posteriori loco factum intelligi potest, unde, cum se se invicem confundant, ac impediunt, scriptus hæres, ex neutro obtinebit: non ideo tamen deficient pietatis legatum, nam, cum de legatario certissimus, siue in hujus, siue in illius piæ causæ persona ei offeratur legatum, semper debetur, & illud suprema voluntate datum præsumetur de testatore, quod, pium testatorem magis dare voluisse, vero simile sit, quod, inquam, pietatis, officio magis excellit, quæ ratione, si in utroque testamento, eidem piæ causæ, eadem, vel diversa legati quantitas relicta proponatur, ex alterutro debetur. Nec proximè dictis obstat quod etsi in duobus testamentis, de quorum posterioritate non constat, vni & eidem homini vna & eadem legati quantitas relicta ostendatur, non ideo magis ille utrobique certus de defuncti erga se iudicio, certum legatum, & suprema

voluntate relictum sibi solui, impetrabit, quia cum ex testamento hæreditas non aditur, nec legata in eo contenta peti possunt, secundum juris ordinarij regulas, de quibus in *l. si nemo, ff. de testam. tut. l. eam quam, Codic. de fideicommissis.* vbi Bart. & alij, ultra quos, præsertim regulam declarant Iacob. de Nigris in *repetit. l. 1. num. 107. ff. de legat. 1.* Ioan. Sadolet. in *repetit. l. hæc verba, num. 1. ff. de titul.* Ioan. Baptista in *repet. l. legatum, num. 17. ff. eodem titul. de legat. 1.* & Fortun. in *Gallus, §. idem credendum, num. 226. ff. de lib. & posth.* At vero in pijs causis tecus est, quibus relicta, jure suo valent, & debentur, cum hæreditas non sit adita, cum hoc, magis ad legatæ solemnitatem quam ad simplicem rei veritatem spectet.

14 Hoc tamen, ultimo loco dictum, de libertatis causa, difficultatem patitur, eam quidem piam esse, non ambigimus, & tamen si non adeatur hæreditas non debeatur, unde illius conservandæ gratia, remedium quoddam addicendorum bonorum, constitutione sua Imperat. Marcus introduxit, relatum a Justin. in *princip. Institut. de eo cui libert. cap. bon. addic.* Cujus argumento Bart. in *repetit. num. 4.* refert, se consuluisse, ut hæres de non existente, bona alicui addicantur, legatorum ad piæ causas conservandorum gratia, locum dum formam text. in dict. princip. qualibet redate non adita, pia relicta non valerent, idem tutius scripsit idem Bart. in *dict. l. eam quam, colum. penult. in princip. & in l. 1. num. Cod. de bon. vacant. libr. 10.* & sequuntur quos refert Ial. *hic in 1. lect. numer. 33. & in num. penult. & ult. & in dict. l. eam quam, num. 19.* ubi hanc sententiam dicit veram, & communem Legistarum, & Canonistarum, ididem, secundum eandem, refert, Alexandrum consuluisse, dicentem eam esse communem, *cons. 109. statuis, col. penult. vol. 2.* sequuntur etiam & communem dicit Alciat. in *repetit. num. 10.*

Sed Bart. *hic in repet. vol. 14. numer. 66. sequenti,* rem latius examinans contendit, quod si hæreditas non adita, relicta ad piæ causas valere: cujus sententiam probant *in dict. l. si nemo, num. 3. de reg. jur.* Abb. in *32. Circa duo dubia, numer. 3. in 2. part. & quos refert Covar. in cap. Rainaldus, §. 3. in 11. in princip. & in vers. Octavus casus, de testam. vbi refert Barbatiam *cons. 8. numer. 1. vol. 1.* & alios dicentes, hanc opinionem esse communem, quibus ipse assentitur, refragantibus Imol. Alex. & Ial. Unde nimis commode verba apparet quæstio: de qua innumeros prope modum agentes retulit Tiraq. *de privilegiis piæ caus. privileg. 33.**

Quare, operæ pretium erit, ambiguum juris questionem, cujus utraque pars viri graves communem affirmant, distinctione resolvere, eaque diversas opiniones componere, omnia distinctione, quam post longam disputationem circa præsentem articulum posuit Andr. de Bellet. *in præsentis num. 140.* Est igitur dicendum posteriorem Bart. sententiam tunc obtinere, quando legata ad pias causas, pia voluntate relinquuntur: tunc enim pro eorum confirmatione, nulla requiritur hæreditatis aditio, cum enim aditio hæreditatis à lege requiratur pro solemnitate, nec quidquam attineat, cum voluntatis defuncti veritate, non erit expectanda in causa illius, qui secundum legis solemnitates tractari non debet, qualem, esse semper ecclesie causam, & cujuslibet piæ causæ quando duntaxat pietatis animo dispositio emanavit, jam antea, ostendimus: si autem legata, dicuntur pia propter legatarij personam, nec pietatis intuitu sint relicta, tunc, etiam piæ causæ privilegia gaudere, *in proxime præcedenti §. didimus*, non tamen debebuntur hæreditate non adita, quia hoc nullibi pro privilegio piæ causæ reperitur, solumque in ecclesia, & in piæ causæ legatis, quando pietatis animo relinquuntur, locum obtinet, quia talia relicta, propter personam illis, inquam finaliter diriguntur, legibus humanis sunt exempta, & Divinae subjiciuntur, juxta explicationem quam tradidimus *dict. §. præcedente*: unde, legata quæ ad pias sint, sæcularibus tamen legibus non sunt exempta ex legatarij persona, secundum eandem solemnitates tractari debent, qui etiam si privilegiata sint, tamen lex generaliter loquens, etiam privilegiatos casus comprehendit, ubi specialiter non reperiuntur excepti, *l. fraudem, §. final. in fin. ff. de milit. testam.* atque ita in casu isto, cum, sine hæreditatis aditione, non debeantur legata pia, favore pietatis sumptæ a legatarij persona, erit introducendum remedium bonorum alicui addicendorum, legatorum ad pias causas conferendorum gratia, secundum formam text. *in d. princip. instit. de eo cui libert. caus. bon. adit. & in §. final. infra d. testam. manus.* juxta priorē sententiam Bart. & aliorum, quam hoc calu accipio.

15 Secundum quam resolutionem, præfate diversæ, & sitis controversæ opiniones, ad concordiam facile reducuntur: cui non obstat remedium Marci, quod in causa libertatis simpliciter scribitur, & refertur *in d. l. 1.* quia convenienter respondetur, ethnicum Imperatorem Marcum, libertatis favore, hoc remedium in constitutione sua introduxisse, solum, libertatis favore, atque ita Iustinianus loquitur secundum eundem tenorem, & in ter-

minis, in quibus prædictus, Imperator is constitutione sua fuerat locutus, quando, scilicet, libertas dicitur pia, solum propter personam servi, cui relinquatur, non etiam quia animo pietatis in Deum, sit relicta: unde si hodie libertas animo pietatis sit relicta, secundum posteriorem sententiam, etiam hæreditate non adita debebitur, nec dicta Imperatoris constitutio erit necessaria, & e contrario, si pauperibus legata relicta sint, nec tamen veræ pietatis intuitu, hæreditate non adita non debebuntur, sed pro solutione illorum erit recurrendum ad prædictum addicendorum bonorum remedium, secundum formam *dict. l. final. & d. princip. instit. de eo cui libert. caus.* juxta priorē sententiam.

16 Est autem advertendum, prædictam Marci constitutionem, tunc loqui, quando nullus ab intestato successor existit, ut *in d. princip. & in §. in primis, eod. instit. de eo cui libert. caus. bon. adit.* atque ita si scriptus in testamento, hæres non sit, & legitimus ab intestato succedat, cessat quidem Principalis constitutio, quia jam aliquis ab intestato successor existit, qui quidem libertates præstabit, etiam non sit expresse ab intestato repetita, quia favore libertatis, tacite repetita censentur, ut probat *l. Antoninus in fin. ff. de fideicommiss. l. qert.* Unde quia de libertate ad pias causas bonum est argumentum, quo sæpe Bart. utitur, ut per Dec. *in l. captatorias in fin. infra de testam. milit.* clausula codicillaris pro pijs relictis semper appositæ censetur, quia sanè, quando pietatis animo relinquuntur, non indigent, cum etiam hæreditate non adita, suo jure valeant. Erit ergo favor hic clausulæ subintellectæ necessarius ijs relictis, quæ, cum pia dicantur, non tamen a pia mente producantur, quo casu, in libertate subintelligitur ea clausula *in dict. l. Antoninus*, & sic in eisdem terminis erit intelligenda in illis relictis, quæ demum pietatis favorem promerentur, ob personam illorum, quibus relinquuntur.

17 Illud sanè ex præcedenti resolutione colligitur, quod si duo appareant testamenta, inter quæ, de posterioritate non constat, & in uno uni, in altero alteri relinquatur libertas, nec tamen pro anima, se se invicem confundent propter parē causam, & neutri debebitur libertas: quam etiam sententiam clare probat text. *in l. si fuerit, de reb. dub.* ubi si duobus libertas relicta sit, & vni postea adæpta, nec appareat, cui, in utriusque persona ademptionem valere, respondit Ulpianus: sic in proposito, neuter ex servis liber erit, quia incertum omnino est, cui per posterius testamentum libertas fuerit adæpta: cujus text. argumento si pauperi Francisco, centum pro alimentis legata sint, deinde

alteri

alteri ejusdem nominis, affectionis, & pauper-
tatis, totidem pro alimentis legentur, ac postea
uni adimat testator, nec appareat, cui, in utri-
usque persona obtinebit ademptio, quod, in-
quam, probatur argumento *dict. l. si fuerit in
fine*, ubi hoc ita expresse dicitur in causa li-
bertatis. Quam sanè decisionem hodie limi-
tarem, ut nec in libertatis causa, de qua loqui-
tur, nec quavis alia pia causa procedat, quan-
do testator, pietatis animo se habuit in legan-
do. Quod (ut jam supra dixi) de testatore opus
pium operante, præsertim in ultima voluntate
indubio erit præsumendum, quia ex fructibus
cognoscitur arbor, ut habetur Math. cap. 7. &
Luc. 6.

18 Pro cujus sententiæ probatione erit pri-
us expendendas ratio *text. in d. l. si fuerit*, ex qua
obiter colligemus ejusdem text. intellectum,
& concordiam cum *l. 3. §. si duobus ff. de adim. le-
gat.* Est igitur præfatæ legis ratio, quatenus, in
utrumque ademptione valere, respondit, quo-
niam qui uni legatū ademit, certum est, quod
determinatè noluit, ambos, ad data antea lega-
ta venire, cum autem certum sit, noluisse vtrū-
que admitti, & incertum, cui ademit, neuter
admittitur, ne alias contingat, illum admitti,
quem testator admitti, prohibuit, sic sane fate-
or evenire, ut & ille repellatur, quem testator
admitti voluit, sed in incerta volūtate, non tan-
tum inconueniens est, vocatū remove, quā-
tum, remotum vocare, unde juxta prudentis
consilium, ex duobus malis minimum est eli-
gendum, minimum autem est illud, quod, de-
functi voluntati minus repugnat, cui sane ma-
gis convenit, quod in præfenti articulo neuter
admittatur, quam quod alteruter admittatur,
cum periculo illius admittendi, quem delibe-
ratè noluit defunctus, ut supra *in prim. part. in-
stito ad aliud observavimus*, nec enim rarò legi-
mus, justam voluntatem effectu carere, cum
tamen nunquam legamus, contra eam lega-
tum præstari. Denique potius reperitur in ho-
mine, meritum, & affectio cum testatore, sine
legato (quæ est præcipua causa legandi *l. nec
adtest. ff. pro socio*) quam sine affectione testa-
tis, legatum: adeo ut incertis personis ideo le-
gari, antiquitus non potuisse, responderit Fa-
ber *in §. incertis verò, instit. de legat.* ne alias illum
ad legatum venire cōtingeret, apud quem nul-
la testatoris esset affectio. Secundum quam ra-
onem, prudenter responsum fuit *in d. l. si fuerit*,
ut si incertum omnino redderetur, quis esset
ille cui testator ademit, neutri deberetur, cum
illius voluntati, ac legati naturæ magis conve-
niret, ut affectio sine legato maneret, hoc est,
ut legatarius quem voluit testator, sine legato,
quam ut legatum sine affectione esset: hoc est,
ut legatarius, quem noluit testator legatū habe-

ret: quæ ratio etiā militat in incerta legati da-
one, & ideo idem quoque jus in ea traditur
in d. l. si fuerit, & in d. §. si duobus, cum alijs. Qu-
bus explicatam habemus rationem. *text. in d. l. si
fuerit*, secundū quā illius text. decisio aliquā
dura, plana redditur: cui convenit *text. in d. l. 3.
§. si duobus, ff. de adim. legat.* Qui pro concordia
cum *d. l. si fuerit*, & quia præfata ratio, legitima
est, in incerta ademptione, tam ubi conjunctim
quam ubi separatim duobus legatum extitit, &
denique ut similitudo de qua ibi, directa sit, &
realis, cum litera negativa legendus est, ut si
illorum jurium antimoniam cesset, præsertim,
quia uterque text. eundem habet auctorem
Vlpianum.

19 Nunc verò (ut ad quæstionem nostram
deveniamus) si duobus pro anima, sive conjun-
ctim, sive separatim pie legavit testator, quod
uni postea ademit, nec appareat, cui, magis
est de voluntate defuncti, ut alterutri detur,
quam ut neutri, nam utique legavit pro affectu
pro animæ utilitate, uni deinde ademit huma-
no affectu commotus, porro, credendum est,
quod non hæc humanitatis ratio apud eum
tunc prævaluisset, ut eam etiam pietatis ratio-
ni, quæ animæ favet, præposuisset *l. januarius
1. infra hoc titul.* Unde meritò alterutrum de-
bebitur, & si incertum sit, quod, deberi, volu-
erit testator, quādoquidem legitima præsum-
ptione certum sit, testatorem voluisse, alteru-
trum dari, cum periculo dandi illius, quod
ademit, quia sic utilius est animæ, quæ curam
rebus haud dubie anteponenda est: atque ita
proposita quæstione, incerta ademptio
non valebit in utrumque, cessante ratione
si fuerit, & hac quam dicimus, militante, &
jecturata defuncti voluntate, quæ postulat
alterutrum semper deberi. Pro hac denique sen-
tentia plurimum facit, quod supra tradidimus
quæstione de duobus testamentis, inter quæ
posterioritate non constat, in quibus, si legata
ad pias causas contineantur, etsi incertum sit
quod, per posterius testamentum revocaverit
testator, pia tamen legata, in alterutro re-
debeantur, quia cujuscunque testamenti
legata pia solvantur, intenta in ambobus animæ
utilitas semper sequitur, & uni, & semper
idem legatario finaliter intento, solvitur: si
proposito etsi non constet, quod ex legato
revocaverit testator, alterutrum solvi debebitur
& illud sane debebitur, quo pietati magis
vet, juxta ea quæ tradidimus in præfata quæ-
stione, de legatis pijs in duobus testamentis
testatis.

Hæc quidem, tam in quæstione de duobus
testamentis, quam de duobus legatarijs ejus-
dem nominis, & causæ, deducimus ex conjectura
mente defuncti, ubi utrumque legatum, præ-

ut apparet ex supra dictis. nam, cum conf-
 tet, testatorem suprema voluntate sua piam
 opus operari, voluisse, non temere conjicitur
 alterutrum legatum, in omnem eventum,
 eam, omnino praestari, voluisse, cum in alte-
 ruius, praestatione pium opus verteretur. At
 vero ubi talis dubietas & incertitudo versaretur
 circa duo legata, quorum alterum ad pias
 causas, alterum ad non pias esset, tunc certo
 non constat, testatorem, suprema voluntate pi-
 um opus operari, voluisse, cum, si ad unum,
 & alterum legatum respiciamus, non magis u-
 num quam alterum, suprema voluntate reli-
 ctam apparet, unde, nulla certam voluntatis
 conjectura in proposito, pro alterutro legato
 sumi, potest, sicut bene sumitur, quando
 utramque legatum, pium est, quia tunc cer-
 tissime constat, testatorem, pium legatum
 suprema voluntate sua relinquere, voluisse,
 sive in hac, sive in illa causa. Atque ita in isto
 casu, ubi unum legatum ad pias causas est, al-
 terum ad profanas, ad specialem piae causae fa-
 vorem erit omnino recurrendum.

Qua ratione, si in proposita quae-
 stione de incerta ademptione, Francisco paupe-
 ri sit legatum, deinde alteri ejusdem nominis,
 non tamen pie legetur, ac uni postea testator
 adimat, & omnino sit incertum, cui, in pio
 legato, pietatis favore, non intelligetur ademi-
 ptio, juxta ea quae supra cum Romano & alijs
 diximus de duobus testamentis, quorum u-
 num est ad pias causas, alterum ad non pias,
 se utiliter limitata dict. l. si fuerit, ff. de reb. dub.
 Quae huius limitationi non obstat, dum calum-
 niam ademptionis in utraque valiturae, in libertati-
 bus ampliat, quia de libertatibus loquitur,
 quae verae pietatis animo non fuerunt relictae,
 ac proinde in quibus militat ratio, quam supra
 adduximus, ad eandem l. si fuerit, cessatque
 voluntatis conjectura, & piae causae favor,
 cui, contra parem libertatis causam locus esse
 non potuit. Quae etiam ratione, si in datione
 libertatis aut talium legatorum pie relictorum
 incertitudo verteretur, ut quia libertatem Ti-
 tij reliquit testator, & duo sint Titij, aequa-
 ratione conjuncti, & pauperi Francisco cen-
 tum reliquit, nec appareat, de quo senserit,
 non vitabitur legatum, sic in pijs relictis,
 quando pietatis animo relinquuntur, limita-
 ta decisione text. in dict. §. si duobus, & in
 dict. l. si fuerit, & in l. cum ex pluribus, ff.
 de manum. testament. in quo conve-

niunt nostri, & nos late de hoc
 regimus sup. d. prim. parti
 Nunc ad alia
 propereamus.
 Aegy. de Saerosanct. Eccles.

§. TERTII.

SUMMARIUM.

- 1 Declaratur communis sententia, quae ait
 dotis causam, esse piam, de qua dote sic
 intelligenda, constituta differentia inter
 causam piam, & publicam.
- 2 Traditur statutum de vij. causis, non esse temere
 protrahendum ad causas publicae utilitatis,
 probata sententia glossae afferentis, dotis lega-
 tum Falcidiam pati, quae cum aliquibus limi-
 tatur, ut non procedat in legato dotis, puellae
 pauperi relicto.
- 3 Qualiter in puella consideretur paupertas, ut lega-
 tum ei pro dote relictum, pauperi relictum in-
 telligatur, ac exinde pium judicetur, traditur
 ex mente Doctorum.
- 4 Rejicitur communis intellectus ad l. cum is §. si
 mulier, ff. de condict. indeb. & alter Baldi
 Novelli, & intelligitur l. i. §. sed si libertus
 ff. si quid in fraud. patron.
- 5 Intelligitur text. in dict. §. si mulier, quatenus,
 dotis causam, piam appellat, & traditur, pie-
 tatem in Rempublicam, & parentes proprie
 quidem pietatem dicit, sed lato modo sump-
 tam.
- 6 Declaratur adversus Barr. & alios, in quo consis-
 tat privilegium in dict. §. si mulier, & quae ra-
 tione fuerit introductum, late intellecto eodem
 text. usque ad num. 8.
- 7 Baldi Novelli opinio rejicitur, quam deducit ex
 dicto §. si mulier.
- 8 Proponitur regula quod relictum ad piam
 causam, si non possit, in eam expendi, in si-
 milis pietatis usum convertitur, & declara-
 tur, ut procedat ex tacita voluntate defuncti,
 & in ijs demum legatis pijs, quae pietatis animo
 relinquuntur.
- 9 Inferitur ex regula praedicta, quod dotis lega-
 tum pauperi puellae relictum, si non possit, ad
 tribut, quia forte antequam nuberet, mortua
 fuit, alteri puellae pauperi, pro dote applica-
 bitur.
- 10 Traditur, dotis legatum pauperi puellae relictum,
 si tempore quo moritur testator nupta invenia-
 tur, non est, sed alij puellae pauperi, pro dote
 erogandum fore, exemplo pijs legatis, alimento-
 rum nomine pauperi relicti, qui tempore mortis
 divites factus invenitur.
- 11 Ampliatur praecedens resolutio, ut procedat,
 et si puella, cui dos relicta fuit, nupserit cum
 modica dote, vel sine dote, & viro egeno, &
 eodem traditur in executore iusto distribuere
 bona

- bona pro virginum dotibus, intellecta sententia Baldi, ut procedat, quando dos, pietatis affectu non fuit relicta.
- 15 Ampliatur etiam procedens resolutio, ut procedat, quanvis puella cui pietatis intuitu dos relicta fuit, nubat post obitum testatoris, nec tamen relictae dotis contemplatione, vel etiam si aliunde inveniatur dotata, & numer. 15.
- 16 Traditur, legatum piium, quando non possit, in destinatam causam expendi, in similem foro expendum, non in diversam, etsi ea maxime pia sit.
- 17 Traditur ex Baldo, dotem relictam pro virginibus maritandis non posse erogari pro dote puellae religionem ingredi volentis, & agitur de Baldi sententia in l. post mortem Cod. de fideicommiss.
- 18 Conditio, si nupserit, quomodo intelligatur in spirituali conjugio, declaratur.
- 19 An, legatum pauperi puellae pro dote relictum animo pietatis, sit illi praestandum religionem ingredi volentis?

§. TERTIUS.

De dote.

A iunt comuniter nostri, dotis causam, piam esse, moti praecipue per text. in l. cum is, §. si mulier, ff. de cond. indeb. cujus text. argumento hanc sententiam probat glossa in §. ex quibusdam, verb. per errorem, ad fin. inst. de obligat. qua ex quasi contract. nasc. quem meliorem de jure, scripsit Ioan. Lup. in capit. per vestras, notab. 3. §. 12. & in rubr. §. 48. de donat. inter vir. & uxor. quem cum alijs refert Anton. de Lara in repetit. l. si quis a liberis, §. si vel parens numer. 9. ff. de liber. agno. & in eandem sententiam Bald. conf. 456. in fin. vol. 5. allegat text. in l. 1. §. sed si libertus, ff. si quid in fraud. parron. quam sententiam, communem tradit Baldus Novellus de dote 5. part. numer. 3. & adversus Laurentium Calcan. conf. 31. colum. 5. post med. tradit Peralta in l. 1. numer. 27. ff. de legat. 2. ubi temperat communem sententiam, ut solum procedat, quando mulieri pauperi dos est relicta post Ludovicum Roman. in Auth. similiter, colum. 3. 3. Codic. ad leg. Falcid. Alexand. & alios, quos refert Ial. in dict. §. si mulier, Novel. ubi proximè, & ita veram & communem conclusionem esse, testatur, Andr. de Bessetis hic numer. 42. & alios refert Tiraquel. in praesat. pie cause pag. 9. versic. Item cum dos, adeo autem dotis nomine relictum,

pium esse traditur, ut scripserit Baldus in l. post mortem, colum. penult. num. 10. infra de fideicommiss. quod legatum pro virginibus maritandis, videtur relictum respectu Divini Nominis, & potest dici quodammodo relictum ipsi Deo immortalis. Atque ita dos, pia iudicatur, sumpta ratione pietatis à paupertate mulieris, cui relinquitur. Pauperem autem mulierem, quoad praesens institutum, eam intelligit Palat. Rub. in repetitione dict. capit. per vestras, §. 60. incip. Tertio propter necessitatem, numer. 7. versicul. idem dicendum, quae pro dignitate personae, ac maiorum, sufficientem dotem non habet, referens Bald. Novellum in dicta 5. part. col. 4. in fin. cujus dictum, notabile dicit.

2 Verum quidem est, quod dotis causa in se sumpta, semper & ubique praecipua est, & pluribus tractata privilegijs, non spectata mulieris qualitate, ut in l. 1. & ubi Doctores ff. solut. matrimon. l. final. infra ad Senatus consult. Velleian. & semper in ambiguis, pro dotibus respondere, melius esse, dicit regul. in ambiguis, ff. de regul. jur. & denique de pluribus dotis privilegijs, ultra ordinarios in dict. l. 1. peculiares sunt tractatus Doctorum, ut per Bald. Novel. Ioann. Campet. & alios, hoc tamen non ex eo provenit, quia dos in se simpliciter sumpta pietatem referat, sed magis quia ad publicam utilitatem tendit, quae versatur in hoc, quod mulieres dotatae viros inveniunt ad sobolem procreandam, replendamque liberis civitatem, ut dicitur in d. l. 1. quae tamen Reipublicae utilitas, si pietas quoque dici debet tantum largo modo dicenda est, non eo, quo hic pietatem intelligimus.

2 Unde, statutum, quod aliquid ad pias causas disponit, non temere protrahendum est ad causas, quae magis publicam utilitatem quam pietatem concernunt, atque ita merito respondit glossa celebris in l. tali facta, ff. de jur. dot. dotis legatum, Falcidiam pati, quasi, decisio dict. Auth. similiter, Codic. ad leg. Falcidiam quae loquitur in pijs causis, in causa dotis loci non habeat, quod utique intelligendum est, quando dos diviti est relicta, secus, si pauperi, quo sensu glossam accipiunt Novel. in dict. 5. part. à numer. 4. cum sequentibus & in 6 part. privileg. 44. numer. 2. Campet. de dote 1. part. quæstion. 91. & plures retulit Tiraquel. in dict. praesat. pie cause, pag. 9. cum sequentibus, versic. Item cum dos ad med.

3 Erit autem, quod attinet ad propositum, paupertas in puella dupliciter consideranda, primo modo, respectu alimoniae, secundo, respectu dotis, nam, etsi ea sit virginis conditio quae honestae artis labore victum, vestitumque quaerere, norit, vel aliunde congruum

vix sustentatione habeat, si tamen dote carcat legatum ei pro dote relictum pauperi relictum iudicabitur, quod certe ex Doctoribus in hac materia loquentibus, tunc colligitur, quia, dum dote legatum, pauperi relictum, piū dicunt, si solum de paupertate victus intelligerēt, super vacuē de dote specialiter loquerentur, cū confiteret, quid quid pauperibus relinquatur, piū relictum iudicari, ac proinde, non paupertatem victus, sed dotis (cujus specialiter meminerunt) paupertatem intellexerunt, ut nuncupatum tradit Decius *conf. 120. In prius clarum illud, numer. 2. 1. part.* & sane merito, quia et si puella habeat, unde vivat, periculum tamen est, si non habeat, unde nubat, unde legatum huic periculo subueniens, piū jure optimo iudicatur.

4 Textum vero in *dict. l. cum is, §. si mulier*, ubi dotis causa, generaliter dicitur pietatis causa, intelligit ibi Bartol. loqui, quando dos a matre, vel sorore, aut simili persona solvitur, quasi, dotis causa, ibi pia probetur, propter personam concedentis, quem intellectum, communem testatur *l. ibi in principio*. & sequitur Laurentius Calcan. *in conf. 31.* Antonius Pacolarius, *column. 6.* quem referunt Tiraquei. & Peralta *ubi supra*, afferentem, pietatem, cujus meminit Iuriconsultus *in dict. §. si mulier*, ad donantem, magis spectare, quam ad ipsam dotis causam: secundum quem sensum proprie intelligitur text. *in dict. l. 1. §. si libertus, ff. si quid in fraud. patr. fact. sit*, ubi, quia pietas patris non est reprehendenda, Sed *in dict. §. si mulier*, plurimum divinat, & literam restringit: quo etiam morbo laborat intellectus quem tradit Novellus *in dict. 6. part. numer. 2.* qui textum restringit ad casum, quo, pro muliere paupere dos est soluta, atque ita intelligit, in eo text. probari, dotis causam esse piā in muliere paupere, juxta communem sententiam, *de qua supra*. Qui intellectus, et in se verus sit, divinat tamen, & nimium restringit textum generaliter loquentem, ut patet ex eo.

5 Quare, magis ad literam textum illum intelligo, ut scilicet, causam dotis, piā generaliter probet, non tamen stricto, sed lato modo piā, quo, causa ad rem publicam spectans, intelligitur: Nec hæc impropria est significatio, quoniam & ea pietas, quæ Reipublicæ debetur, proprie dicitur pietas, in lata tamen significatione, quæ, lata potius quam improprie significatio est, sicuti & in parentes pietas debetur, quæ naturali causatur affectu: quam pietatem in *Æn. 1.* non raro, nec parum Poeta collit: & eam, cōpationem quandam naturalem, non religionem ad Deum appellat hic *repet. commun. 11. num. 20.* *Egyd. de Sacrosanct. Eccles.*

6 Sed adhuc pro perfecta intelligentia *dicti §. si mulier*, restat videre, in quo consistat dotis privilegium, de quo ibi: nam, cum indebitum, per errorem solutum possit repeti per conditionem indebiti, de qua *in d. tit. de condict. indebit.* & mulier in præfato §. indebitam dotem, falsa opinione solutam, repetere nequeat, id contra jus ordinarium, ex aliquo privilegio, apparet introductum: quod Bar. *ibi*, quem alij sequuntur, non ex ipsa dote, sed ex causa, qua solvitur per errorem, proficisci, putavit, quia, scilicet, mater, aut soror, aut similis persona, dotem pro muliere solvens, falso credidit, se ad id, officio pietatis teneri, secus, si alio errore ducta soluisset, videlicet, quia ex testamento, mutuo aut ex alia causa, quæ pietatis non esset, se teneri, existimasset.

Quæ tamen interpretatio, à vera juris ratione, & ab illius text. litera, ac sensu aliena videtur: primo enim text. generaliter loquitur in quacunque muliere, dotem, per errorem solvente, nec causam erroris, à pietate requirit, unde immerito Bart. restringit ad errorem, quem pietatis opinio causavit. Præterea text. inquit, *si mulier in ea opinione sit, & c.* atque ita non recte intelligitur solum de ea, quæ, mater, aut soror est, & sic, quæ pietatis causa decipi, potuisset.

Ulterius nulla differentie ratio est inter solventem debitum, per errorem, pietatis opinione inductum, aut solventem, quacunque alia falsa opinione persuasum, nisi forte cum eo qui pietati obediens, pietatis obligationi satisfacere voluit, qua se teneri, falso existimavit, humanius, & magis pie agi debeat quam cum alijs, qui alias juris obligationes se adimplere, opinati sunt.

Denique, recepta hæc Bartol. sententia confunditur ex eodem text. in illis verbis, *Sublata enim falsa opinione, relinquatur pietatis causa, ex qua solutum repeti non potest*, quæ clare significat, ibi, solutæ dotis repetitionem denegari propter ipsam pietatis causam, non autem propter opinionem, qua mulier solvit, licet alias falsa opinione solventi repetitio competat propter falsam opinionem, qua solvit, hoc est, causa ipsa dotis & per se, non falsa opinio, quacunque ratione persuasa, repetitionem impedit, quasi, Iureconsultus tacitæ objectioni occurrens, dicat, conclusioni suæ, qua dixerat, mulierem non posse repetere dotem, quam per errorem solvit, non obstare, quod injure, errore solutum repeti solet, quia, errore sublato, quando, inquam, mulier scit, se, falsa opinione ductam soluisse, quo tunc tempore repetitio imploratur indebiti, per errorem soluti, non simpliciter apparet indebitum per errorem solutum, ut sic repetitio detur, sed ex causa dotis (quæ lato

lato modo pietatis causa dicitur) errore solum, cujus favore, ut alias sæpe in alijs speciebus, contra juris ordinarij regulas in ductum est, ut, etsi per errorem solvatur, non possit repeti, in calu d. §. si mulier.

7 Quare privilegium de quo ibi, dotis esse existimavi, & intellexi text. in muliere, quæ, cum dotis solvendæ nomine fideiussor intercessisset, eo nomine se teneri opinata, dotem persolvit, quo casu, quidquid, dotis nomine dederit, repeti non posse respondetur: quem intellectum statim probabo in te verum, præmittendo prius ad literam, text. divinatorium non esse sed magis consentaneum, cum enim Iurisconsultus Iulian. in §. proxime præcedente, de fideiussore perpetuam exceptionem habente, & per imprudentiam solvente, regulam posuisset, quod ita solutum repetere posset, quid aptius, prædictæ regulæ subsequenter annecti potuit quam exceptio quædam de fideiussore, qui licet exceptione perpetua sit munitus, si tamen solvat, repetere nõ potest? Hanc igitur in sequenti §. subjungit, ponens casum in muliere, quæ pro alio intercessit, cui veluti exceptionem perpetuam habenti, si per errorem solvat, competit aliàs repetitio, l. qui exceptionem, in princip. ff. illo tul. de condict. indeb. non tamen hæc repetitio competit, si pro dote fideiussisset, & cum in ea opinione esset, ut crederet, se obligatam, persolvit, in dict. §. si mulier, sic limitata regula de solvente per errorem, cui exceptio perpetua competebat. Deinde cum §. iste de muliere determinatè loquatur (incip. enim, si mulier, &c.) fatendum est, aliquid speciale in persona mulieris continere, nam si vtriusque sexus personis esset commune responsum, non in fœminino, sed in masculino sexu illud formaret Iulianus, juxta l. si ita sit scriptum, ff. de legat. 1. l. pronuntiatio, in princip. ff. de verb. significat. porro, quid de mulieris solventis persona potuit, in hoc §. tractari, quod non posset & de homine, nisi in casu intercessionis, in quo de hominis persona dubitare, & respondere, esset ridiculum, ut pote, qui ad solvendum, efficaciter compellatur, juxta tul. ff. de Codic. de fideiussor. & alibi, circa mulieris autem personam seria vertebatur dubitatio, ut pote, quæ exceptione perpetua creditorem repellere posset, propter senatus consulti Velleiani remediũ, juxta d. l. qui exceptionem.

8 Sic igitur intellectus hic noster, literæ conveniens visus est, quid denique ex eo verus apparet, quoniam de jure Digestorum mulieri etiam pro dote fideiubenti, Velleiani exceptio competebat, ut non dubie probat nova de hac re, Iustiniani institutio in l. final. infr. ad senatus cons. Velleian. vbi, dum verba significant

ius novum ibidem ab Imperatore decretum pro removenda Velleiani exceptione in dote intercessione, manifestè innuunt & adventum dotis causam, Iure consultorum tempore, talem exceptionem competere: unde Iulianus tempore mulieri, de qua agit, hæc quidem exceptio competebat, ei tamen, si solveret, repetitionem non dari favore dotis, respondit Iulianus in dict. §. mulier, quem favorem Iustinianus postea extendit etiam ad non solutæ dote casum, in dict. l. fin. ut scilicet, mulier pro dote obligetur, omni autoritate senatus consulti Velleiani in hac causa cessante, quasi Imper. his verbis significet, Velleiani auctoritatem, in causa dotis cessare, non solum ex post facto in casu repetitionis, prout Iuliani temporibus jam cautum erat, sed etiam ab initio in casu ipsius obligationis.

9 Secundum quam interpretationem (quam veram existimo ad dict. §. si mulier) apparet, veram non videri doctrinam, quam Bald. Novel. in dict. 6. part. privileg. 44. num. 2. ex eo text. deduxit, inquit, in eo probari, quod si pro muliere quis dotem dedit, existimans, se ad id jure teneri ex officio pietatis, non possit postea repetere, adeo, quod si quis ab aliquo Doctore falso persuasus, vel etiam dolo inductus fuerit ad credendum, se ex officio pietatis efficaciter esse obligatum ad dotem dandam pro muliere paupere, quod nomine dederit, non possit postea veritate percipita repetere: quam sane sententiam noster Doctor hic non persuadet, nec eam probat text. in dict. §. si mulier, qui longe diversum habet intellectum, ut constat ex dictis.

10 Nunc, quoniam de dote sermo est, eius causam aliquando verè piam, aliquando publicam esse, prædiximus, in ea cui pietas institutum prosequamur: & pro fundamentorum, quæ dicenda sunt, regulam præmittimus in hac materia certam, & receptam, quæ ubi quis, pietatis animo aliquid in pias causas reliquit, quod in causam a testatore designatam expendi non potest, in similem pietatis causam convertitur, idque de voluntate defuncti regula est quam probant nostri argumenta text. celebris in l. legatum civitati, ff. de legat. & aliorum jurium, quorum, quia minimus supra in prim. part. initio, allegationem modo omittimus, addendo tamen Iustinianum sanctum Concil. Trident. decretum in cap. 4. de reformat. De voluntate defuncti didi, quia hæc in similem usum conversio venit ex aliquo piæ causæ privilegio, sed præsumpta defuncti voluntate, quem, qui erga Deum voluntate, seu pro animæ utilitate sic disposuit, credendum est, voluisse, ut legatum, si in rem destinatum non posset expen-

di, in similem pietatis causam expenderetur, ex qua sequeretur idem effectus, juxta *dict. l. legatum civitati.*

Quò fit, ut si testator in pias causas disponat, nec tamen calore Spiritus, sed sanguinis, & carnis affectu, si res legata, ad legatarium non perveniat, expiret legatù, cessante, videlicet, supra dicta voluntatis conjectura.

11 Ex qua regul. seu conclusione, primò, & singulariter inferitur, quod, si dotis nomine legatum, pauperi puellæ, simpliciter relinquatur (quo casu pro anima factum videtur, ut tradit *Novel. de dote 6. part. princip. privileg. 50. num. 1. & privileg. 77. num. 2.*) si tempore mortis inveniatur defuncta puella, cui relictum fuit, alteri puellæ pauperi, pro dote applicabitur legatum, ut constat plane ex supra dicta conclusione, ejusque ratione, secundum quã, idem dicendum erit, etsi post mortem defuncti, in nupta puella moriatur, ut tradit egregie *Novel. dict. privileg. 77. numer. 2. Covar. in cap. 3. numer. 11. versic. Sexto ex proxima, illatione, de testam. Mantic. de conjectur. ultimar. volunt. lib. 8. titul. 5. numer. final. vbi loquitur de puella moriente antequam nubat, non distinguens, si moriatur ante, vel post mortem defuncti, distinctionemque in eo ponit, an tale legatum pietatis animo reliquerit testator, an speciali ipsius legatarie affectione, quam distinctionem, dixit, colligi ex doctrina *Bart. in l. pater §. Tusculanus ff. de legat. 3. & hujus questionis meminit Andr. de Bessetis in present. numer. 116. ubi etiam quotidianam appellavit, & si dos piæ causæ intuitu relinquatur, hanc sententiam probare videtur cum Abb. (quem refert) in cap. nos quidem, de testam. convenit quod tradit idem Andr. n. 200. versic. Ad nonam questionem.**

12 Secundo colligo, quod si dicta puella, tempore quo moritur testator, nupta inveniatur, legatum, in alterius dotem conferetur, & ratio est, quia cum testator pauperi puellæ dotem relinquendo, opus, re & consilio pium, in illius persona exequi voluisset, si hoc pietatis opus non possit, in ea expediri, in alia expedietur, juxta præmissam conclusionem: porro, in puella jam nupta expediri non potest, quanvis enim constante matrimonio dos augeri, imò, & de novo creari possit, *l. cum multæ, infra de donation. ant. nupt. §. est & aliud, instit. de donat.* tamen, qui pauperi puellæ, pietatis intuitu, dotis nomine legat, legat, ut nubat, (in hoc enim pietas consistit in legato dotis) ut, scilicet, dote relicta, puella inveniatur, cui nubat, unde, si hæc jam maritata invenitur, non ei debetur dos, quæ causam pietatis, cujus intuitu relicta fuit, in persona illius quæ nupta est, adimplere, non potest: nec enim dotem

finaliter ei reliquit testator, ut dotem habeat, sed ut nubat, quæ cum jam nupta sit, non illius, sed alterius, quam pietas postulet, nuptijs, legatum reservabitur: sicuti si homini pauperi, alimentorum nomine sit pie legatum, qui si tempore mortis testatoris, dives factus inveniat, non ei, sed alteri pauperi legatum erogabitur, & tamen alimenta divibus relinqui posse, non dubitatur, *l. cum hi §. eam transactionem, versic. fin. ff. de transact.* quia qui pietatis intuitu alimenta relinquit, relinquit, ut hominis necessitati succurrat, (in hoc enim consistit hic pietas) cui, si in homine isto provideri non potest, quia jam necessitas non sit in eo, in alio providebitur: sic, qui pietatis intuitu dotem mulieri relinquit, relinquit, ut mulieris necessitati in nubendo succurrat, quæ etsi jam nupta dotem adhuc habere possit, tamen quia in illius persona necessitati nubendi, quæ jam abest, provideri non potest, in alia providebitur. Quod intelligo, etsi præfata puella nupta sit sine dote, vel cum modica dote, & vir egenus sit, nam, etsi talibus conferre legatum, pium sit, & valde pium propter onera matrimonij, tamen causa pia, cui, prædictum legatum testator destinavit, est, ut mulier nubat: unde si in istius persona, quia jam nupta apparet, non potest legatum sortiri exitum destinatum, non expendetur in aliam causam diversam, etsi valde piam, nempe, alimentorum, & pro oneribus matrimonij, quandiu potest, in similem expendi: Etsi contrarium in specie executoris jussi, bona distribuere pro virginum dotibus, scribat *Palat. in cap. per vestras §. 60. numer. 8. versic. Secundo ampliatur, de donat. inter vir. & vxor.* *Bald. Novelli* distinctionem referens & sequens. Sed & in hac specie, & in illa de qua agimus, contrarium (ut dixi) puto verius, ut pote, collectum ex legitime conjecturata testatoris voluntate, testatoris, inquam, qui opus pium derelicto legato, non in alendis pauperibus, sed in maritanda puella, manifeste voluit exercere. Secundum quæ intelligendus est *Bald. in l. fin. numer. 14. Cod. de sent. quæ fin. cert. quant. profer.* vbi scriptum, quod si mulieri legatum sit relictum pro se maritanda, quæ jam maritata erat, nihilominus ei debetur legatum, quem refert, & sequitur *Didac. Spino in glof. 11. statim citanda, numer. 19.* vbi etiam in idem refert *Palat. Rub. in dict. capit. per vestras, §. 20. numer. 6.* quo in loco, hoc non reperio, sed in §. 60 incip. *Tertio propter necessitatem, numer. 6. in versic. & inde est:* Sed utique hæc sententia debet intelligi, ut non procedat in legato mulieris pauperis, dotis, seu nuptiarum nomine, facto, pietatis, intuitu, juxta præcedentem resolutionem, cui in hac specie standum erit.

14 Ampliatur autem præcedens resolutio, ut idem sit, etsi præfata puella post mortem testatoris nubat, nullo tamen ad dotem relictam habito respectu, quod ex ijs, quæ in sequenti illatione dicemus, clarius apparebit.

15 Erit verò tertia & sequens illatio, quod etsi dicta puella nec mortua sit, nec nupta, si tamen, aliunde juxta personæ suæ conditione, inveniatur congruenter dotata, dos ei legata pietatis affectu, non ei, sed alij dabitur: & hoc manifestum redditur exemplo illius, quod de alimentis pauperi relictis, qui tempore mortis dives apparet, proximè tradidimus, cum enim in propositis speciebus dotem reliquerit testator, ut provideret ei, quæ ob defectum dotis nubere non potest, profecto si jam nupta sit, vel cum dote, vel sine dote, aut habeat aliunde dotem, qua possit commodè nubere, cessat necessitas, cui, testator providere voluit, ac proinde dispositio, in illius persona cessabit, alijque applicabitur in qua possit, inventum pietatis effectum sortiri, juxta dict. l. legatum civitati ff. de usufruct. legat. cum sup. traditis.

16 Erit autem advertendum, quod in omnibus casibus in quibus ex hac piæ voluntatis conjectura res in alium usum expendenda est, debet quidem expendi in alium usum similem illi, quem præceperat testator, ut tradit hic Baldus in repet. col. 10 num. 27. ad quod facit quod tradit idem Bald. in l. si quis ad declinandam num. 9. infra de Episc. & cleric. ubi refert, secundum Jacob. Butricar. & Mar. fuisse judicatum, & consultum per Doctores decretistas & legistas, non posse per Episcopum, legatum, pro pauperum sustentatione relictum converti in redemptionem captivorum, & idem, in legato pro maritandis puellis relictum, refert idem Bald. in l. unic. num. final. infra de his que pen. nom. in testam. vel Codicil. relinq. fuisse consultum per collegium Bonon. decretistarum, & legistarum: circa quod caute accipiendus est Spino in specul. testam. dict. glos.

11. princip. num. 21. dum scribit, quod si mille reliquit testator, pauperibus, & alijs pijs operibus annuatim distribuenda, poterit executor testamenti, hoc legato pauperes virgines dotare, etsi hujus rei nulla mentio in testamento facta fuerit, nam si ille sensit, legatum ad pias causas generaliter relictum, posse, in pauperum virginum dotes expendi, quia in hoc pietatis opus vertatur, bene locutus est, ut bene, & clare in hac specie loquitur Palat. in dict. §. 60. num. 7. in princip. verè enim adimpletur voluntas defuncti, qui voluit, bona sua, in pietatis opera expendi, nulla specie determinata, quod si Didac. sensit, legatum in pauperum alimenta, vel in aliud certum, & determinatum

pietatis opus distribui jussim, posse distribui in puellarum dotes, etsi testator earum meminerit expresse, quia in hoc pietas vertatur, loquitur ex diametro contra relatam & secutam à Baldo doctrinam in allegatis locis, quæ vera, est, & secundum eam, in specie nostra, legatum dotis, orphanæ relictum, si deficiat in ejus persona, alteri, pro dote applicabitur, ut tradit Novel. in d. 6. part. de dot. privil. 77. num. 2. versic. & sic potest.

17 Unde est, quod dictum legatum non poterit converti in dotem puellæ religionem ingredientis, ut sensit Bald. in Auth. nisi rogatus, num. 11. versic. & ideo, infra ad Senat. cons. Trebel. ubi tradit, quod executores in testamento dati ad virgines maritandas, non possunt, pecuniam, in hunc usum à testatore destinatum, erogare pro dote puellæ, quæ velet, monasterium ingredi, etiam de autoritate Episcopi, quod Baldum referens, sequitur Palat. in dict. §. 60. numer. 6. & eis non relatis Spin. in dict. glos. 11. numer. 25. ubi in hanc conclusionem allegat Bald. in l. post mortem, colum. n. penultim. Cod. de fideicommiss. sed erratè quidem: nam Bald. in præcitato loco, nunquam agit, an piæ legatum unius speciei possit, in piæ causam alterius speciei converti, sed in dict. colum. penultim. numer. 8. versic. modò quæro, agit, an testator instituat uxorem suam in vita, & jubeat, post ejus mortem, ægrotis bona restituere per executores, an, inquam, in hac specie possint executores deputati, in vita uxorem restituere ægrotis, de consensu ipsius uxoris, vel etiam ipsa uxor, de consilio executorum, si ipsa restituere jussa sit: & determinat, quod non possint, ante restituere: & in numero sequenti ponit casum in monasterio, post mortem uxoris substituto, & in eo contrarium decidit adversus Bar. in quem invehitur, quia nempe, monasterium semper est idem, nec sperari debet quod destruat, sed si destruetur, non intercederet legatum, sed Papæ acquireretur, inquit Bald. qui consecutive in numer. 10. casum ponit, quando uxor instituitur hæres, & testator jubet post ejus mortem, bona in dotes puellarum distribuere, & hac, licet dubiam, æquam tamen, & probabilem opinionem esse, dicit, quod uxor volens poterit vivens, puellas eligere, & maritare, & idem circa pauperes scribit, quod possint eligi in vita, de consilio Episcopi. in quo sane Bald. mihi videtur, ijs contraddicere, quæ in dict. numer. 8. circa ægrotos, securo determinavit præsertim, cum ratio quam scripsit in hoc casu, in eoque militet: nisi fortè (quæ verè de Viro gravi affirmare, quod ita se incontinenti contexerit, ne dicam oblitus sui sibi contradixerit, quod præsumi non debet, juxta l.

non ad ea, versic. quod si pure, ff. de cond. & demonst.) dicendum sit, quod Bald. in hoc ultimo casu loquitur, quando virgines, seu pauperes incerti, vocati fuerunt, in priori vero, quando certi ægroti erant vocati, quo casu, ante diem mortis uxoris, non possunt eligi, juxta l. cum pater. §. à filia, ff. de legat. 2. & in hoc ultimo quod de pauperibus incertis scripsit Bald. ejus sententiam sequuntur Fulg. & Paul. in dict. l. post mortem, infra de fideicom. & post alios Gomez. in l. 17. Taur. num. 7. Covar. in cap. sua, num. 5. de testament. ubi pro eadem sententia male citat Decium in l. cum tempus, ff. de regul. jur. quo in loco nullibi istius sententiæ meminit, sed magis in uum. 2. contrariam sequi videtur, & communem refert; quæ etiam, communem tradit, & sequitur las. in dict. l. post mortem, colum. penul. num. 7. & ex alijs communem refert Valasc. consult. 102. numer. 27. tom. 1. quæ est finalis illius tom. ubi tamen priorem sequitur tanquam veriore, & testatoris menti congruentiorem: Cui etiam ego libens accedo ex rationibus, de quibus per Bald. & alios sup. allegatos, & eam magis præsertim receptam dixit Valasc. dict. numer. 27. ex Claudio in l. sed et si ante, ff. ad Senatus Consultus, Treb. & Menes. in l. unum ex familia, num. 13. §. de leg. 2.

Sed utcunque sit, apparet, perperam pro articulo, de quo ante agebamus, Baldum in allegato loco fuisse à Spino citatum, quem pro eo debuisset citare in d. Auth. nisi rogati, numer. 11. C. ad S. C. Treb. & in eadem illa specie idem tradit Novel. in dict. 6. part. privileg. 77. numer. 2. versic. ex quo etiam, & Covar. in cap. 3. numer. 11. versic. sexto ex præmissa illatione, extra de testam. id enim esset contra testatoris voluntatem, qui dum pecuniam suam pro dote puellæ reliquit, non de spirituali, etsi dignius hoc sit, & præstantius, sed de carnali matrimonio intellexit secundum communem usum loquendi, qui ante omnia in ultimis voluntatibus debet attendi, l. librorum, §. quod tamen Cassius, ff. de legat. 3. l. Labeo. §. idem Tubero. ff. de sup. leg. quo attento, etsi pro spirituali matrimonio dos relicta, valde pia sit, ut postea trademus, quia tamen testator hic de carnali sensit, non licet, quod huic destinavit, illi conferre.

18. Nec obstat, quod conditio, si nupserit, intelligitur etiam de spirituali conjugio, ut in Auth. de sanctis. Episc. §. sed & hoc præsentis, colum. 9. & tradit Mantica. de conject. vitim. vol. lib. 1. titul. 18. num. 26. nam, ut facile colligitur, ex ijs quæ tradit ibidem Mantica. id potius venit ex privilegio & favore, quam ex positiva aliqua voluntate defuncti, quam, non licet unius piæ causæ favore prætergredi

contra alteram piam causam, ut in dict. §. sed, & hoc præsentis, versic. final. hoc enim esset, unum altare cooperire, & alterum discooperire, quod fieri non convenit, l. assiduis, versic. exceptis, infra qui potior. in pignor. habeant.

19. Qua ratione, idem esse videtur, etsi eademmet puella, cui, dotis nomine legatum fuit relictum, vellet ingredi monasterium, ut scilicet, non ei, sed alterius pauperis doti, pecunia contribuatur, & ad text. qui videtur in contrarium expressus in dict. §. sed & hoc præsentis, & in dict. Auth. nisi rogati, ubi si ea, cui, dotis, aut nuptiarum nomine legatur, monasterium ingrediatur, irrevocabiler consequitur legatum, responderi potest cum limitatione ibidem præscripta, ut, scilicet, ita demum ingressa monasterium & ibidem professa, relictum consequatur, si sub præfata nuptiarum conditione, altera pia causa substituta non sit, nam pia causa substituta, quæ testatoris voluntate, in defectum conditionis vocatur, excludit monasterium in terminis dict. §. sed & hoc præsentis, ut ibidem habetur in versic. final. & est recepta conclusio in dict. Auth. nisi rogati: Nunc vero in specie nostra, quando testator, pauperi puellæ, dotis, aut nuptiarum nomine legavit, nonne, si ea non nubat, & sic in defectum conditionis, altera puella pauper, in causam dotis, seu nuptiarum, intelligitur substituta, pia, & legitime conjecturata defuncti voluntate? quid enim (quæso) aliud est, legatum, in similem pietatis usum converti, ut dicunt omnes, quam illum similem pietatis usum, hoc est, piam illam causam, testatoris voluntate substitutam, & vocatam esse, in defectum prius vocatæ? igitur, si prima, matrimonium carnale, intentum legato, non contrahat, etsi spirituale contrahat, non dabitur ei legatum in hunc usum, quandiu in similem nuptiarum usum possit expendi, admissa alia, veluti substituta, quam pietas postulet. Præterea, in legato ad maritandas puellas, constat, quod si eademmet puellæ, quæ alias ob penuriam dotis, relictæ commodo possent honorari, vellent ingredi religionem, illius non communicabitur dotis legatum, secundum Baldi, & aliorum traditionem, cujus sup. meminimus: sic in proposito, legatum ad maritandam puellam, puellæ, quæ fuit vocata religionem ingredi volenti, non cedit. Denique, cum monasterium in hac specie, speciali quodam favore admitti, jam dixerimus, quod latius diximus, & explicuimus in nuper edita relectione nostræ Titia, si non nupserit, 1. part. ff. de conditionibus, & demonstrat. Non admittitur contra alteram piam causam in alterius puellæ pauperis nuptiis existentem, quam defuncti voluntate substitui

celligi vocatam, sæpe diximus, juxta d. §. sed & hoc presenti, in vers. final.

Quibus ita n. ovebar, ut existimarem, nec ipsimet puellæ, cui, pietatis amore, dotis, seu nuptiarum nomine fuit legatum, monasterium ingredi voluntati, pro dote legatum fore dandum, nec monasterio, adversus Covar. in dict. cap. 3. num. 11. vers. sexto ex proxima illatione, in princip. in hac specie contrarium, aperte sentientem: sed magis alteri æquè pauperi puellæ pro dote contribui debere, in causam matrimonij carnalis, quasi, sic notabiliter limitarem decisionem dicti, §. sed & hoc presenti, & dict. Auth. nisi rogari, ut non procedat in casu, quo, dotis, aut nuptiarum nomine, pauperi mulieri, pietatis intuitu relictum fuit, seu magis limitationem ibidem injunctam de piæ causæ substitutione, interpretaret, non solum in expressa piæ causæ substitutione, sed etiam in tacita: qualem in specie nostra adesse intelligimus. Tu tamen cogita, erudite, ac pie lector, quia contrarium pietati magis conveniens apparet, unde magis probandum videtur veluti testatoris menti conveniens, qui pietatè respexit in legando, quam & nos respicere, ac sequi debemus. De dotis legato, quando pietatis animo relictum non fuit, hic disputandi sese offerebat occasio, sed quia jam casus præventa à nobis fuit in relectione nostra dict. l. Tutia, part. 2. eam modò omittimus, sequenti loco post dotes, de viduarum relictis consequenter acturi.

§. QUARTI

SUMMARIA.

1. **Q**uanam in jure dicatur persona miserabilis? & an viduarum causa pia sit? & nam. 21.
2. Traditur, viduis, & pauperes, dici miserabiles personas, sed non semper eodem respectu.
3. Relicta viduis, puerilis, & advenis, ita demum pia judicabuntur si pauperes y sint, quamvis & vidua locuples, miserabilis persona sit.
4. Privilegium, quod vidua habet in hoc regno Portugallie, vocandi ad præsidem curiæ adversarium suum, competit ei, etsi dives sit, & ita de jure communi verius esse, traditur, & viduæ tali privilegio renuntiare non possunt.
5. Viduarum privilegia, non competunt viduis, quæ luxuriose, a ut in honestè vivunt.

§. QUARTUS

De vidua.

Viduarum causam, piam esse tradit, Aret. in presenti colum. final. prope fin. idem alij tradiderunt, quos retulit Tiraquel. in tractat. de pia causa in præfat. pag. 5. ad fin. vers. item relictæ viduis, quæ sententia probatur ex eo, quia pietas dicitur de miserabilibus personis, juxta glos. in cap. ult. verb. pietas, de sermo unde relictæ miserabilibus personis, ad piæ causas relictæ, dicuntur, ut tradit Specul. in titul. de instrumentor. edit. §. nunc verò aliqua col. 29. versic. & scias quod relictæ, num. 62. in princip. Aret. hic col. final. ad fin. Felin. in capit. significatibus num. 7. text. de offic. & potest. de legat. & alij de quibus Tiraq. dict. pag. 5. Viduam verò, miserabilem personam censeri, probat text. in l. vnic. versicul. quod sit, infra quand. Imper. int. pupil. vel vid. &c. ubi tractat. l. & Canonistæ in dict. cap. significantibus, & præter expressas in dict. l. vnic. Bart. & Bald. iudicis arbitrio relinquunt, quæ nam miserabilis persona dicatur, sequitur Alex. in l. nec quæquam §. final. ff. de offic. pro consul. & legat. Maran. Socin. in cap. ex tenore col. 1. de for. compe. Felin. post Innoc. in dict. cap. significantibus, numer. 6. ubi Abb. num. item 6. ex loqu. Ant. miserabiles personas esse, de finit, super quibus natura movetur ad miserendum, quod dicitur que iudicis arbitrio fore relinquendum, præterquam in personis, de quibus id nominatum jure caveatur, tradit, & cõmune ait Covar. post quest. cap. 6. num. 3. in fin.

Unde, cum de miserabilium personarum numero viduam esse, constat, idque nominatum jure caveatur in dict. l. vnic. apparet, equè causam, piam esse, proindeque quidquid in testamento, viduæ relinquatur, privilegij, ac favore pietatis judicandum erit. Idem præterea suadet ex eo, quia pauperum causam, piam esse, nemo ambigit, cui viduarum causam, in sacra pagina æquiparari, sæpe videmus, tantum est enim Isaie 10. *Væ qui condunt degentibus, & scribentes injustitiam scripserunt, ut primerent in iudicio pauperes, & vim facerent casis humilium populi mei, ut essent viduæ prædatorum, & pupillos deriperent.* Et Ierem. cap. quinto. *Causam viduæ non iudicaverunt, causam pupilli non direxerunt, & iudicium pauperum non dicaverunt.* Zachar. septimo, *Et viduam & pupillam, & adveniam, & pauperem nolite calumniari.* Cùm alij plerique locis, in quibus, viduarum causæ, pauperum causis æquiparantur &

sic videntur, eodem jure, & æquitate debere judicari, unde, sicut in testamento pauperibus relicta, valent cū duobus testibus, ita, & in viduæ causa dicendum videtur, ut illi relicta valeant in testamento minus solemnī.

2. Quod tamen, supradictis non obstantibus, mihi, durum, seu potius juri contrarium esse, videtur, ut vidua, scilicet, eo solum quod vidua est, pietatis jus, & privilegia sibi vindicet, licet enim viduam, eo solum quod vidua est, miserabilem personam dici, agnoscamus, non tamen miserabilis idcirco dicitur, quia bonorum acquisitione, ac novo quæstu indigeat pro vitæ, ac vidualis status necessitate levanda, sed magis ex eo, quia, & rei & personæ suæ legitimo defensore caret, unde, quia miserabilis non est quod attinet ad novam bonorum acquisitionem, quoad eam, piæ causæ prærogativa non gaudebit. Nec enim rationi convenit, ut, si quis viduæ locupletis, vel etiam ei, quæ pro qualitate personæ suæ, nullo indiget, legatum relinquat, tanquam piæ causæ relicto judicetur, quod si quis affirmaret, in illud consequenter abiurdum deveniret, posse, nempe, viduas, rerum copiam habentes, in bonorum communionem vocari, quæ, quis, in piis causis expendere, jussus esset, quod quantum a vera pietate distet, nemo, ignorat, & nuncupatum habetur in capit. viduas honora, 1. quæstione 2.

3. Nec obstant sacræ paginæ loca, in quibus, viduæ, pauperibus æquiparantur, & tamen de viduis duntaxat pauperibus non bene intelliguntur, cum, si solum de vidua paupere sermo foret, non veluti diversa, vidua, & pauperes, ponerentur, sed, pauperum mentionem, fieri, satis esset; in prædictis & alijs locis, quorum respondendum erit, viduæ personam, uti pauperis, miserabilem esse, sed diversis respectibus, hic & illa, miserabiles reputantur, & sunt, quia vidua, non propter rerum inopiam miserabilis est, sed, quia viro defensore manet orbata, & sic potentium viribus, dolis, & calumnijs objecta, pauper viro, miserabilis est, tam propter rerum inopiam, cujus respectu, in materia nostra, pietatis jure tractatur, quam quia hominum favore destitutus jacet ubique, ad eis etiam, qui antea amici videbantur, derelictus, juxta illud Ovidianum.

Si fueris felix, multos numerabis amicos.

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Quod Sapiens antea dixerat Prover. 19. inquit, *Divitiæ addunt amicos multos, a paupere autem, & bi quis habuit, separantur.* Unde ad hoc utrum paupertatem esse amandam, Seneca scripsit in libro de paupertate circa finem, quod, a

quibus amemur, ostendat, & Euripides in Hercule furente, infelicitatem, esse amicorum examen certissimum, dixit, & in Hecuba idem Euripides ait, *in rebus adversis enim boni maxime apparent amici, rei felices porro singulæ habent suos, amicos.* Nam, ut Sapiens inquit Proverbiorum 17. *Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustijs comprobatur.* Sed ego credo, quod, si non alium, præterquam hunc fructum quem Seneca dixit, paupertas allatura esse, nimil sterilis & infructuosa foret, nec esset ob eum amanda, quia per raros ostendet, a quibus amemur, quæ non solum fugat amicos, sed etiam quos sanguis & natura conjungit, dilungit, & velut ignotos reddit, juxta illud Sapiientis dicto cap. 19. *Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper, & amici procul recesserunt ab eo, quod velut expertus in propria persona, attestatur Iob, capit. 19. Fratres (inquit) meos longe fecit a me, & noti mei, quasi alieni recesserunt a me dereliquerunt me propinquos, mei & qui me noverant oblitii sunt mei.* Sicut è contrariò, qui divitias habet, omnia habet, juxta illud Arbitri Petronij.

*Quisquis habet nummos, securus naviget aura,
Fortunamque suo temperet arbitrio.*

Et post aliqua.

*Multa loquor, quod vis, nummis presentibus opta
Et veniet, clausum possidet arca lovem.*

Cui concinit Horat. lib. 1. Epistolar. ad Nummiciam scribens.

*Scilicet, uxorem cum dote, fidemque, & amicos.
Et genus, & formam, regina pecunia donat.*

Et rursus lib. 2. sermon. Satyr. 3.

Omnis enim res

*Divitijs paret, quas qui construxerit, ille,
Clarus erit fortis, justus, sapiens, etiam rex.*

Et Alan. de conquest. natur. Orphei, inquit, *Lira, carmen Amphionis, musa Vergilij, voce pecunie suffocantur, quid plura? ubi nummus loquitur, Tullianæ eloquij tuba recessit, ubi nummus militat, Hætoræ militiæ fulgura compescuntur, ubi pugnat pecunia, virtus expugnatur Herculeæ, nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat uniuersis.* Hæc, Alanus: quæ antea videns Ecclesiastes prædixit breviter cap. 10. inquit: *Et pecunie obediunt omnia.* Igitur sicuti vidua dicitur miserabilis quia virum non habet, qui tueatur eam, ita & pauper etiam eodem respectu dicitur miserabilis, quia non habet hominem, qui ducat in piscinam, quam obrem, pauperum, & viduarum, veluti hoc uno respectu, miserabilium per-

personarum, causam sacra pagina, saepe conjungit, & commendat, quibus acueas & pupillos admiscet, quos eodem respectu miserabiles esse, constat, ut sic, qui hominem non habent, Deum speciali quodam modo, & auxilio habeant protectorem, & auxiliatorem, sicuti paralyticus ille habuit, Deum, inquam, cui vere dicitur, *Tibi dicitur, quia est pauper, orphano in eruditor, convenit Exod. loc. cap. 22. Vidua. & pupillo non nocebitis, si laeseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt uxores vestrae, viduae, & filii vestri, pupilli.*

4 Duo itaque ex hac observatione relinquuntur, primum relicta viduis, quibus aliunde suppetunt alimenta, pia causa regulis iudicanda non fore, sicuti, nec relicta, pupillis, & aduenis, quibus relicta, ita denum pia iudicabuntur, si pauperes ipsi sint, ut alios referens, in pupillo & orphano paupere sic intelligit Tiraquel. *in dict. praesat. pra. causae pag. 5. in fin.* & generaliter in viduis, & pupillis, & peregrinis, ita distinguit Speculat. *in titul. de instrument. edit. §. nunc vero aliqua, numer. 62.* & Andr. de Bessetis *in praesenti, numer. 26. in fin.* Convenit Catholica, ac mente tenenda B. Iacob. Apostoli sententia in sua Canonica *cap. 1. in fin.* ubi inquit, *Religio munda, & immaculata apud Deum & Patrem, haec est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc saeculo.* Notanda sunt Apostoli verba, non enim dixit simpliciter, quod religio munda, & immaculata apud Deum, & Patrem sit, visitare pupillos, & viduas, sed addidit, *in tribulatione eorum,* unde si paupertate, & inopia tribulantur, religio munda, & immaculata erit. in tribulatione hac visitare eos, sicut, & in qualibet alia. Atque ita datum illis, aut relictum in paupertatis, qua tribulantur, subsidium, pium vere erit, & valde quidem ac specialiter pium, propter aetatis, ac sexus imbecillitatem, cui subvenitur. Secundum, viduas, etsi divites sint, miserabiles censeri ad hoc, ut comprehendantur statuto, quod de miserabilis personis disponit eo respectu, quem, viduis, cum pauperibus, & pupillis communem esse, observavimus. Quod generaliter in viduis, & orphanis tradit Barbof. *in l. 1. r. pari numer. 50 ff. solut. in strum.* ut, etsi divites sit, quoad omnes iuris effectus, miserabiles perferre censeantur, praeterquam ad effectum, ut Ecclesiasticus de illorum causis cognoscat, ubi refert Roland. *conf. 76. num. 45. lib. 1.* post multos retolventes, orphanos, & viduas, etsi divites sint, miserabiles personas censeri, licet post Hostiens. & I. an. And. *in dict. cap. significat ibi. de offic. & p. o. est iudic. de leg.* & alios quos refert Barbof.

dict. num. 50. tradit Tiraquel. in l. si unquam verbo, facultatum, ante num. 2. Cod. de rebus nat. viduam divitem, inter perleras miserabiles non esse numerandam.

5 Unde infero ad leg. regiam Portugalliae *lib. 3. Ordinam. titul. 5. §. 3.* ubi hinc hinc viduae quasi personae miserabili datur privilegium vocandi ad praesidem curiae, adversarium suum, cum quo litigare velit, & idem tractatur de quibusvis alijs personis miserabilibus, quod etiam de jure regio Castella tradidit Covar. *pro. dicit. quaest. cap. 6 & 7. in princip. ubi in dict. cap. 6. num. 1.* idem apud Gallos servari, testatur & hoc jus regium, ortum habet a jure communi *in l. vnic. Cod. quond. Imper. in pupill. vid. & c.* & est conveniens sacris literis, in quibus ob aliorum potentiam, talium personarum causa, & defensio legum lateribus, & iudicibus specialiter commendatur, tamen ut propterea, a vero non deviet, juxta illud *Exod. capit. 23. in princip. Pauperibus quoniam non misereberis in iudicio.* Quod quidem privilegium, adeo commiserationis causa competit illis, ut sicuti miseriae, qua sunt affectae, remitti non valent, ita nec possint renuntiare huic privilegio, quod habent de electione fieri, siue agant, siue defendant, ut tenent gloriol. *dict. l. vnic. verb. excedere, quam sequitur diligenter notandam v. c. act. ibi Ba. d. numer. 2.* & Salyc. Felinus qui ait, non esse alibi, *in cap. si diligenti, numer. 16. versic. tertium est illam, de for. compet.* An autem in materia *dict. l. vnic. de virgine* idem dicendum sit, quod de vidua agit Covar. *dict. loc. cap. 7. numer. 1. versic. 1. tamen Vincent. de Franch. decis. Neapol. ex numer. 1. part. 1.* ubi pro virgine in senatu saepe iudicatum fuisse, testatur. *Ord. nostra* feminas honestas, & honestam vitam agentibus, quae nunquam matrimonium contraxerunt viduis aequiparat *dict. titul. 5. §. 5.* Infero, inquam, ad praefatam legem regiam, ut procedat etiam si vidua, dives sit, quia nihilominus miserabilis dicitur quoad hunc effectum vocandi ad curiam propter adversariorum potentiam, & ita etiam in orphanis, & viduis divitibus privilegium obtinere tradit alios referens Covar. *in dict. cap. 6. col. 3. in princip. Menoch. libro 2. de arbi. r. casu 66. num. 4. Barbof. 2. part. l. 1. numer. 50.* etsi plurimi contrarium teneant *in dict. cap. significatibus* quorum sententia, communem affirmant Ripa *in l. 1. num. 48. ff. solut. v. a rimon.* & Roland. *à Valle in cons. 20. numer. 12. cum sequentibus. & numer. 20. volum. 2.* sed prior opinio apud nos praerogata est, & tanquam jure veteri tenenda est, ex ratione de qua supra, & illam quidem jura nostrum regium approbavit *dict. titul. 5. §. 3. in fin.* ubi denum casus excipitur de vidua pa-

jurisdictionem habentem quasi, si non habet jurisdictionem, quantumcunque locuples sit, praemisso privilegio uti possit. Illa vero qualitas in vidua requiritur expresse in dict. tit. 5. §. 5. nempe, quod honesta sit, quod etiam pluribus relatis tradit Covar. in dict. cap. 7. numer. 1. Sic etiam vidua, etsi nobilis non esset, gaudet viri nobilitate, & alijs privilegijs, dum vidua est, Bart. & Fulgos. in l. final. Cod. de verbor. significat. cum alijs citatis à Tiraqueo de nobilitate, capit. 18. numer. 5. cum sequentibus. Quod quidem, verum esse in privilegijs, quae competunt ratione nobilitatis mariti, non vero in ijs quae ratione officij & dignitatis illi annexae competeant, resoluit Barbo. in l. quia tale numer. 30. ad fin. cum sequenti ff. solut. matrim. gaudet autem etiam mariti nobilitate, & privilegijs, dum vidua est, si honeste vivat, alias perdit omnia, l. bis solis, & ibi Bald. & Salyc. Cod. de revocand. donat. & pluribus de more relatis tradit Tiraqueo. dict. cap. 18. num. 13. Et passim alibi notatur, privilegia viduitatis, viduis non concedi, quae luxuriose, aut in honeste vivunt, ut communem tradit Felin. in dict. cap. significatibus, Cagnol. in l. cum quaedam puella numer. 5. ff. de jurisd. omn. judic. Vivius libr. 1. commun. opin. opin. 293. Iul. Clar. in §. stuprum numer. 7. idque jure optimo, sunt enim talas, viduitatis ipsius, tanquam malae fidei possessores, & sic immerito sibi viduitatis fructus praesument, usurpare, & si quos habent, jure perdent, licet enim viduae dicantur, tamen verè viduae non sunt, juxta illud Apostol. 1. ad Timoth. capit. 5. Nam, quae in delicijs est, vivens moriua est.

§. QUINTI.

SUMMARIUM.

- P** Remittuntur duae species meretricum, Straditur, semper esse peccatum mortale, fornicari, etiam in extrema famis necessitate.
- R** Relictum purem meretrici quae citra vitae penuriam turpem vitam agit, longe distat à pia causa relicta, quod, si sub conditione, aut modo melioris vitae incundae, relictum sit, pium est, & reliquis praefendum. i. i. m. 3.
- E**legans assignatur limitatio ad l. Pantonijs, & l. Piconius, ff. si à parent. qui manum sit, & l. fratres Codic. de inoffic. testamenti. cum concordant.
- L**egatum mulieri diviti relictum in causam dotis, traditur pium in casu speciali, Aegyd. de Sacrosanct. Eccles.

6 Traditur, relictum pauperi, mulieri, quae meretricio quaestua vitam alit, pia causa, jure, & privilegijs non fore tractandum.

7 Quid, si decem pauperibus civitatis legatum sit, & non inventantur nisi quinque, praeter mulieres, quae, paupertatis obtentu luxuriose vivunt?

8 An institutio de meretrice facta, ut pia defendatur in casu, quo ipsa velit, relictum commodo ad meliorem vitam statum respiciatur, & an ultimo supplicio damnatum possit meretrix sibi petere in maritum? & de praeepto charitatis erga proximum.

§. QUINTUS.

De meretrice.

Legatum, meretrici relictum, ut ad melioris vitae frugem redeat, ad piam causam relictum dici tradit Tiraqueo in praefat. pia causa versic. antepenult. ubi in hanc conclusionem ultra Firmian. in tractat. de Episcop. 4. part. lib. 4. quaest. 31. allegat. Bald. per text. ibi, in l. Imperialis, Codic. de nupt. ubi hoc apud Baldum non invenio. Verum tamen est, & probat expresse Bald. in repet. hujus nostrae leg. colum. 10. numer. 25. versic. super quinto quaesito. Quod, ut melius intelligatur, praemitto, aliam esse meretricem, quae nulla vi paupertatis, sed magis, dissolutae libidinis intemperie, luxuriose vivit, sive lecrete, sive palam prostituta, sive gratis, sive pretio, & hoc pessimum mulieris genus est, de qua Salamon Proverb. cap. 7. Et ecce, inquit, occurrat illi mulier ornata meretricio preparata ad decipiendas animas, garrula, & vaga, quietis impatiens, nec valens, in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos insidians. Et in fine capituli ait. Viae inferi domus ejus, penetrantes interiora mortis. Aliam, quae vitae penuriam passa, pro victu quaerendo corpus venale prostituit, & haec quoque tale crimen committit, ut constat, nec enim ignoscendum est ei, quae obtentu paupertatis, turpissimam vitam agit, l. palam ff. de rit. nuptiar. & ibi glos. in verb. agit, vers. & nota. Quod verum est, etiam si in extrema necessitate, constituta, aliunde quam ex turpi corporis quaestu vivere non possit: & tamen in extrema necessitate furari, licet, cum utrumque malum, jure naturae sit prohibitum, ut de furto probat l. 1. ff. de furto. & de simplici fornicatione probat text. elegans in l. 1. §. jus naturalis ff. de justit. & jur. à contrario tenetur ibi, hinc descendit moris atque foeminae conjunctio, quam, nos matrimonium appellamus, P

quæ Iurisc. verba, notanda ad hoc sui & ea repetit Imp. in princ. vers. hinc descendit, instit. de jur. natural. gent. & civil. tradit Medina Cõplutensis in C. de reb. restituend. quæst. 19. colu. 5. de qua re legendus erit Covar. in regul. peccatum, 2. part. §. 1. nu. 5. cum sequentib. de regul. jur. lib. 6. qui luculenter septem enumerat differentiarum rationes à varijs scriptoribus traditas inter præceptum de non furando pro tempore extremæ necessitatis, & præceptum de non fornicando, ea existente.

2 Hac igitur distinctione præmissa, si mulieri, quæ citra vitæ penuriam pudori suo non parcit, aliquid simpliciter relinquatur, quantum, relictum hoc à piæ causæ relicto distet, non eget probatione: cum potius jure constet, quod, si quis talem mulierem prætermisso fratre instituat hæredem, fratri querela competat in officiosi testamenti, veluti persona turpi, hærede instituta l. fratris l. fratres, infra de inoffic. testam. princip. instit. eod. tit. ord. nostra libr. 4. titul. 90. §. 1. & est expressus text. qui de filio meretricem instituyente loquitur in l. Pantonius, alias, Pantonius, ff. si a parent, quis manum. sit, ubi turpium personarum exemplum, in meretrice ponitur, quam si filius hæredem faciat, omnium bonorum contra tabulas possessio parenti datur.

3 Quod si tali mulieri sit relictum, non simpliciter, sed sub tali conditione, aut modo, qui meliorem vitæ professione repræsentet, verbi gratia, si nupserit, vel, ut ingrediatur religionem, vel, ut honestæ matronæ famuletur, aut alias denique relictum ita sit, ut mulier capere non possit, nisi improvidam, & turpem conversationem derelinquat, tunc non solum piû, sed etiam piissimum legatum, atque ideo alijs piæ causæ legatis favorabilius esse, censeo: præstat enim hoc illi tanto, quanto, corpori anima. Quod fit, ut ubi hoc cum illis in aliqua dubietate concurrat, sicuti in §. de libertate, supra adnotavimus, magis pro hoc judicari conveniat, quod de ordine faciendæ elemosynæ inter bonos & malos, tradit Medina Complutensis, de penitent. tract. 5. (ubi de elemosyna agit) pagin. 158. column. 1. ubi in elemosyna, malos bonis præponit, quando certum est, elemosynam, illis ad animæ salutem profuturam. Nec obstat in specie nostra, quod nihilominus mulieri turpi legatum apparet: etenim in effectu, non turpi mulieri legatur, sed magis ei, quæ turpitudinem abrenuntiet, & tandem, si mulieri turpi, legatum est, saltem hoc negari non potest, nempe, quod tali mulieri, in causam verè piam legatum est, porro, sola ipsa causa, in quam legatur, non inspecta legatarij personæ, legatum aliquando piû facit, ut supr. in hac parte præmissimus in §. 1. qui de

pauperibus est.

4 Unde primo infero egregiam limitationem, ad d. l. Pantonius & dict. l. fratres, cum alijs, ut scilicet, querela de qua ibi, non datur, quando persona turpis, de qua loquimur, in supra dictam causam instituitur, cum tunc magis pia causa, in quam dirigitur institutio, quam turpis persona, instituta videatur, atque ita non reprehendenda, sed laudanda magis: institutio talis: cessat denique illorum primum ratio fundata in odio testatoris, turpem personam instituentis, patre, aut fratribus de relictis.

5 Secundo infero, quod, etsi alias mulieri diviti pro dote relinquatur, tale legatum, primum centeri non debeat, ut supra resolvimus, in §. de dote, tamen, si mulieri diviti, quæ luxuriose vivit, in dotis causam legetur, vel in quavis aliam, quæ turpem vitæ conversationem removeat, tanquam ad piissimam causam: sub legatum sub prædicta conditione, omnibus piæ causæ prærogativis gaudebit, verè enim piû esse, apparet, legatum, quod invitatur, à turpi vitæ professione averti, & ad statum meliorem converti.

6 In altera vero specie, ubi, scilicet, mulieri pauperi, quæ meretricio quæstu, turpem vitam alit, legatum extat, magis dubito, an debeat tale legatum, piæ causæ legatum centeri propter paupertatem mulieris, cui, legatur, an vero factum personæ turpi, propter turpissimum vitæ genus, quo de honestata est, juxta Ecclesiast. cap. 9. Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur. In qua dubitatione, piam quidè testatoris mentem, in legando fuisse piû est, cogitare: Piû item, credere, mulierè, quæ diræ paupertatis honestum subsidium habeat, ad frugè melioris vitæ eorredituram: sed si quid in jure ceteram, loqui, liceat, tale relictum pietatis jure, ac privilegio non potiri, existimo, non magis, quam si homini pauperi, qui illicito vitæ genere, veluti furtis, ac latrocinijs, aut alio simili injuriose alimenta quærit, daretur simpliciter legatum, quo casu, non, ut piæ causæ legatum judicarem, propter personæ turpitudinem, qua, paupertas affecta, redditur impia, atque idcirco nullum pietatis privilegium promeritura, sed potius si tales personas quæ fecisset, hæredes, sorore, vel fratre de relictis inofficiosi testamenti querela competeret, juxta dict. princ. instit. de inoffic. testam. cum alijs: licet enim mulierem, de qua agimus, pauperem esse, agnoscamus, illius tamen paupertas, pietatis jure gaudere non debet, quæ sic pietatis ipsius jura violavit, juxta regul. l. auxilium in ff. de minor. b. Vel etiam, licet & istius mulieris paupertati succurrere, piû sit, & quæ potuit, hinc nacta occasione, ad honestum

vitæ statum resipiscere, Deo valde gratum, qui non vult mortem peccatoris sed magis, ut convertatur, & vivat, tamen cum homines forenses causas debeant judicare secundum id, quod extrinsecus apparet, in judicijs non tractabitur, ut pium, legatum, quod mulieri turpi, eisi pauperi, simpliciter de relictū, est quia semel malus præsumitur esse malus in eodem genere mali, *regul. semel malus, de regul. jur. libr. 6. Cui regulæ concinit Salamonis proverb. cap. 22. Proverbium est (inquit) adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.*

7 Unde infero, quod si quis, decem pauperibus civitatis suæ legatū relinquat, & in civitate quinque duntaxat inveniatur, & in super mulieres, quæ, paupertatis obtentu luxuriose vivunt, hæ mulieres, inter pauperes non numerabuntur, quo magis quinque ex eis, ad residuum legati elegi possint, cum tales, quæ sic paupertatem contaminaverunt, paupertatis commode gaudere non debeant: quare in specie prædicta, illorum portio qui non sunt inveni, accrescet inventis, qui paupertate, quæ gravantur, fidelium pietatem expectant qua releventur, vel simili pietatis causæ talis portio retinebitur: quod utique erit intelligendum, nisi præfatæ mulieres ad dignam honore vitam recipiantur.

8 Ex quo ultimo suboritur magis difficilis & ambigua quæstio de muliere fornicaria, & sic turpi, quæ simpliciter instituta est hæres, omisso defuncti fratre, an scilicet, possit, in officio testamenti querelam evadere, si se, hæreditatis lucro, nuptijs, aut religionis ingressui paratam esse, ostendat, & in hanc denique, vel aliam similem causam, per quam libidinosæ vitæ statutus, ejusque sinistra occasio, & suspicio arripetur omnino, contribui petat, quidquid in testamento relictum est: quæ quæstio locum etiam habet, ubi in imperfecto testamento tali mulieri simpliciter quicquam relictum fuit, dubium enim erit, an, ut piæ causæ relictum debeat judicari? & pro affirmativa parte illud conducit, quod alias tradunt Præctici, de meretrice, quæ hominem, ad ultimum vitæ supplicium, ductum, sibi, petit, matrimonio copulari, ut sic turpi vitæ professione derelicta, ad meliorem convertatur: in quo casu, hominem, a mortis supplicio liberari, eique in matrimonium fore tradendum, tradunt Covar. *de sponsal. 2. pari. cap. 3. §. 4. num. 17.* & Jul. Clar. *in pract. num. §. final. quest. 98. num. 6* qui alios referunt, attestantes consuetudine obiectum jam fuisse, apud Hispanos, & Gallos: quam consuetudinem, Covar. in quo vis criminis, non credit esse justam, tamen in aliquo permittat: & licet hunc casum aliquando fuisse practicum in regno Castellæ, referat Gomez. *3. tom. c. 13. num. 1.* *Egyd. de Sacrosanct. Eccles.*

37. *versicul. quintus casus*, eum tamen ibi reprobat in distinctè, & cum Pari. de Puetio *in tractat. de syndicat. in parte, an si judex aliquem, fol. 196. num. 2.* cogitandum relinquit Aviles *in cap. 1. prætorum in gloss. mandatorum, num. 29.* sed indistinctè probat, & esse receptissimam opinionem, testatur Eman. Suar. à Ribeira *in additione ad Gomez. loco proxime citato, in litera, M. ubi errate allegat Jul. Clarum in practico. §. ultim. quest. 96.* quia debuit allegare *in quest. 98.* Quem certè casum non multis retro annis in oppido Lusitaniæ nostræ, contigisse, & secundum hanc sententiam, reum, ad supplicium eductum, ac jam furcæ scalis inhærentem, fuisse reductum, ac liberatum, à viro fide digno accepti, quanvis hoc, supremi tenatus sententia non fuisset comprobatum, quia dum res ad eum devolvebatur, reus interim mortuus fuit: & sane licet hæc opinio jure non probetur, pia tamen est, ut constat ex *cap. inter opera, de spons.* constat enim, insigne misericordiam opus esse, errantem, à semita peccati, ad viam veritatis reducere, esse que opus hoc misericordiam spiritalem, quod corporalibus misericordiam operibus, longe præstat, ut not. Archid. *in c. tria sunt, 45. dist. D. Thom. 2. 2. quest. 32. artic. 3. cum alijs, de quibus per Covar. in dict. 2. pari. cap. 8. §. 11. num. 3.*

Secundum quam sententiam probari videtur in nostro, quod, si prædicta mulier, relictam sibi hæreditatem petat, ut lucro illius honestum vitæ genus instituat, quo animam suam lucratur, adversus defuncti fratres audienda erit.

Sed negativam partem nihilominus, ut veriore proba, quia ubi primum decessit frater, turpi persona instituta, omisso fratri querela jure datur adversus testamentum, qua ei successio ab intestato deferatur: idque in odium testatoris ipsius, qui turpem personam, fratri præposuit, juxta *dict. l. fratres, infra de in offic. test. & dict. princip. instit. eodem tit. ul. Unde cum, jam testatore mortuo, hæc ratio, per alterius conversionem non cesset, nec jus ex ea competens, cessare debet: & denique, cum, testatore mortuo, jus sit quæsitū fratri, aut legitimis alijs successoribus, si cum testamento minus solemniter decessit, per alterius factum, jure sibi competere privari non possunt, *l. id quod nostrum. ff. de regul. jur.* Nec verò partem contrariam hic adstruit animæ favor, & solus, quæ ex resipiscencia mulieris cavaretur hoc enim magis spectat ad æquitatis commendationem, quam ad justitiæ stateram: sicuti si mulier peccatrix, ad alterius successionem, ab intestato legitimis hæredibus exclusis admitti potest, ut inde dotata honestas viri nuptias inveniat, & sic à misero vitæ statu relurgat, quam nulla*

nulla juris ratione niti, certum est, id quod, alterius, lege est, sine facto illius sibi postulans adjudicari.

Ad consuetudinem verò de qua supra respondetur, eam non probari in *d. cap. inter opera*, nec aliunde jure probatur talis consuetudo, & sic opinio illa, non jure, sed consuetudine defenditur, quæ non extat pro decisione præsentis casus, ideo consuetudo prædicta non erit ad eum extendenda, sed & credo quod talis consuetudo nullibi locum habeat, ubi damnatus, ad partis instantiam condemnatus fuit, tunc enim parte invita, nunquam ad matrimonium cum peccatrice muliere contrahendum, pœna remitteretur, nec enim propter misericordiæ opus, jus nostrum nobis invitis auferri potest: quod cessat, ubi non extat qui proprio nomine accuset, nam tunc talis consuetudo posset probari, tanquam tacito principis, aut Reipublicæ consensu admittitur, cui soli jus remanet vindictæ persequendæ. Unde etli prædicta opinio, jure probaretur, adhuc non obesset nobis in præsentis casu, in quo alterius partis invitæ jus, & causa vertitur. Nec tunc charitatis præceptum violatur, quo, proximos, sicuti nos metipsos diligere, tenemur, unde in præmissis quæstionibus, mulieris causa potior esse videbatur quam fratris aut venientium ab intestato, quoniam isti pro temporali duntaxat lucro sollicitantur, verò, ne immortalis animæ sempiternum detrimentum tubire, contingat, sibi, postulat, hæreditatem addici, contat enim quod quem admodum unicuique charior esse debet anima, quam corpus, ita & animam proximi, plus debet amare quam proprium corpus, ut post Divum Thomam tradunt Navar. *Man. Lusitan. cap. 24. num. 11.* & frater Ludovic. Lopez in *instructor. conscient. 1. part. 53. versic. porro secundum*, & contat ex secundo decalogi præcepto, *Dilige proximum tuum sicut te ipsum*. Nam respondeo, animæ salutem in proposito, à bonorum successione non pendere, sed potius ab ipsius peccatricis voluntate, sine qua peccatum committi non potest, ut tradit Covar. in *cap. alma mater, 1. part. §. 10. colum. penult. versic. Decimo quinto, de sentent. excommunic. libr. 6.* unde non ideo peccat, quia sibi successio denegatur, sed quia ipsa vult, & ex malitia sua peccatum suum oritur, & perditio sua. Denique, hanc illi similem reputabo qui ex malitia diceret alicui, ego me occidam, nisi dederis mihi binam tuam, cui posse responderi, accipe funem, quo te suspendas, tradidit bene eruditur vir frater Ludovic. Lopez in *d. 1. part. cap. 60. versic. in ex rem. a necessitate in fin. Convenit, & a fratri prædictam sententiam probat decisio text. ejusque ratio in l. Juris gentium, §. si ob maleficium ne fiat, ff. de pact.*

secundum literam negativam, quæ habetur in prædictis Florentinis, & aliorum librorum vulgari littera, ut observat Anton. Aug. libr. *emendat. cap. 2. post princip. versic. in hoc Haloand.* secundum quam literam, si ob maleficium ne fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionem, cujus vera, & communis ratio est, quia gratis à scelere abstinere unusquisque tenetur, & turpiter facit, qui quod gratis credere tenetur, pecunia accepta facit, unde & credere tenetur, *l. 4. §. final. & ibi glos. verb. repeti, ff. de condict. ob turp. caus. l. 2. & l. fin. cum l. penult. & final. Cod. eod. tit. text. opt. in l. falsus §. qui alienum versic. solent. ff. de sum. ibi, etsi non probè petat aliquid, ubi glossa super verbum Græcum, de quo ibi, Bart. *ibidem numer. final. Cujat. lib. 11. observat. cap. 18. Con. lib. 1. disp. cap. 14.**

§. SEXTI.

SUMMARI A.

- 1 **C**ausam studij quod ad Sacram Theologiam dirigitur, piam semper esse, *causam vero quæ dirigitur ad sacrorum Canonum disciplinam, cum distinctione piam esse, probatur. num. 2.*
- 2 **Q**uid in relictis causa studij juris civilis, & medicinae, traditur, & num. 4.
- 3 **T**raditur, relictum causa studij, cum pium est, non judicari non propter personam, cui relictum est, sed propter causam, in quam, relictum est.
- 4 **V**tilis differentia notatur inter relictum causa studij, & relictum causa dotis.
- 5 **R**elictum alicui causa studij non judicatur proprium, si legatario, pro ne esset, studij ex parte aliunde provisum extet.
- 6 **R**elictum collegio laicorum studentium jam constituto, & dotato, quando judicetur, si proprium?
- 7 **R**elicta in causam militiæ adversus Christianæ religionis, & in causam militiæ caelestis, pr. relictæ sunt, non propter legatarii personam, sed propter causam, in quam relictum est.
- 8 **V**tilis differentia notatur inter relictum causa dotis ad matrimonium carnale, ac, ad matrimonium spirituale, & alia exempla tractantur relictis propter ipsam causam, in quam relictum est.
- 9 **R**elictum scienter homini locupletati, etsi testator dicat, quod pro amore Dei, seu pro anima relictum, non judicatur ad pias causas relictum.

§. SEXTUS.

De relicto causa studij.

Causam studij, generaliter, piam esse, tradit, alios referens, Tiraq. in *præfat. piæ causæ pag. 8. versic. Item* *causa studij*, & idem de donatione scholarum facta ex causa studij, quod scilicet ad pias causas donatio sit, proindeque insinuatione non indigeat, tradit post alios Barbola in *loco* *reperendo numer. 41. vers. sed his non obstantibus*, quod Bald. in *repet. l. 1. col. 12. ff. de* *legat. 2. restringit ad relictum pro studio sacræ Theologiæ, quem sequitur Ial. hic in 1. lect. numer. 35. qui sanè intelligunt de pietate stricto modo sumpta, sicut hic accipimus, nec enim negarent relictum pro studio, generaliter esse pium, si de pietate, largo modo sumpta intelligerent, quatenus, scilicet, in eo, publica utilitas versatur, cum studij causam, dotis causæ equiparent Bart. in *fin. & alij in l. 4. ff. solut. matrim. Bald. Novel. de dote 5. part. privil. 44. Rebas. de privil. scholar. privil. 174. & Anton. de Lara in repetit. l. si quis a liberis §. si mater, numer. 25. ff. de liber. agnosc. & est recepta conclusio quam pluribus exornat doctissimus Luthinus noster Barbola in *d. l. 1. 7. part. à num. sequentibus*. Ex quo loco quæ ad causam, & materiam studij ac scholarium spectant, diligenter, & accuratè, sicuti reliqua, pertractat, quo sensu est accipiendus Paul. Castren. *relat. Tiraquel. ubi supra*, qui causam, quæ publicam utilitatem concernit, piam esse, scripsit, quod verum ex Paul. *conj. 194. viso puncto volum. 2. repetit. & sequitur Tiraq. in d. præfat. piæ causæ* *ultim. versic. Item quidquid sit*, quo etiam in *allegare cum voluit in dict. versicul. uem* *causa studij*, ubi ad hoc citatur Paul. *23. viso puncto colum. penult.* quo in loco *consil. nec sic incipit, tam in 1. quam in 2. volum. nec hujus rei ibi meminit, sed in dict. consil. 194. col. final. num. 6. ubi scribit, quod* *lex facta ad publicam utilitatem, dicitur* *favorabilis, & pia, ut in l. unic. §. fin. Cod. de ca-* *ll. toll. l. ad instructionem, infra hoc nostro* *l. 1. ff. filiat. matrim. cum similibus* quod de pietate largo modo sumpta est intelligendum, supra explicuimus in §. de dote illa autem ratione moveri potuit Bald. dum, causam studij pro sacra Theologia, piam esse, dixit, quia studium hoc in Catholice fidei propagatione, & hæresum extirpationem dirigitur, & sic, cum Dei cultum respiciat, quidquid, illius causa relictum, verè piam merito nuncupatur.**

Egyd. de Sacrosanct. Eccles.

2. Quæ ratione idem sine dubio erit dicendum, si pro sacrorum Canonum studio relinquatur: vere enim studium hoc in Divinorum rerum cognitione versatur, rectam Ecclesiæ administrationem docet, in ministris, dignitatibus, & denique rebus omnibus Ecclesiasticis exercendam, animarum causam concernit, in quibus, cum debita Deo pietas, & debitus cultus versetur causam piam verti, negari non potest. Quod utique intelligendum est, ut hujus studij causa relictum, ita demum ad pias causas relictum debeat judicari, si tali personæ extet relictum, cujus ea vitæ professio aut jam sit, aut esse speretur, quæ hujus studij disciplina Ecclesiasticis usibus inserviat, quibus illa, (ut dixi) maxime inservit, adeo, ut, si de prælatura, seu Ecclesiastica dignitate contederent meritis æqualibus Theologus, & Canonista, Canonistam fore Theologo præferendum in partibus ubi hæreses non essent, alias è contra, tradant Holtient. & alij in *cap. 1. de consanguinit. & affinit. at. Abb. in cap. licet vobis nu. 5. in fin. de præbend. & dignitat. Felin. in cap. clericis nu. 5. de judicio.*

2. Sed, & de legum humanarum (quas jus civile dicimus) studio affirmari etiam posse, videbatur, ad piam causam pertinere: etenim hujus studij objectum justitia est, ut constat ex Plutarcho in commentario, in Principe requirido Aristotem: quæ nihil magis intendit, quam jus suum, cuique tribuere, unamquemque ab alio illæsum servare, malis obviare, & confutere bonis, ut in *l. 1. ff. de justit. & iur. & in princip. instit. eod. titul. cui conlonat Cicero in orat. pro Cluentio dicens, Fundamentum libertatis, fons æquitatis, mens, & animus, & consilium, sententia civitatis, posita est in legibus, non modo adversus tyrannidem in legibus, innocentie præsidium est, sed & magistratibus adversus vulgi importunitatem hic tanquam abentus quidam murus est.* Quibus addo quod de advocatis dicit Leo Imperator in *l. advocati infra de advocat. divers. judicium*, quod lapsa erigunt, fatigata reparant, & non minus provident humano generi quam si prælijs, atque vultheribus patriam parentesque salvarent, subjungit denique, quod gloriosi vocis confisi munitione, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt, in quibus omnibus pietatem versari, omnes vident.

Denique hujus studij pietatè plurimum commendant Sapientie verba *Proverb. c. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam.* Cui cõcinit quod Apostol. ait *ad Rom. c. 13. Non est enim potestas nisi à Deo, quæ constituta à Deo ordinata sunt itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: & Divus Augustin. in *Joan. tract. 6. Ipse, inquit, jura humana, per Imperat. & rectores sæculi Deus distribuit humano generi. Tolle jura Imperat. rē**

Et quis audeat dicere: *hæc villa est mea: meus est iste seruus: mea est hæc domus:* Hæc Augustin quæ habentur *distinct. 8. cap. quo jure* [Et Osor. *lib. 5. de Regis institutione, Est quidem lex, inquit, mens, omni perturbatione, vacua, à mente Divina, hausta, atque delibata, & post aliqua. Sunt enim leges, Divina benignitatis munera, sapientiae decreta, humanæ societatis fœdera sacrosancta.* Quibus, humanas leges, earumque executores, à Deo institutos, & ordinatos esse, probatur, atque ita Dei ministros vocat *Apostol. dict. cap. 23. & habetur Sapient. cap. 6. Quoniam cum essetis ministri regni illius, &c.* Unde harum legum studium, quod in hoc Dei ministerium, & exercendæ justitiæ finem dirigitur, pium esse, rectè dicitur: ut non immerito vitam rectoriū judicum, & advocatorum, qui legibus utuntur prout debent, æquiparatione virorum religiosorum laudet *Hostien. in proem. sue summæ, colum. 1. & quidem magnum ac laudabile est, sciëntia, cum bona uti conscientia, ut, qui aliorum calumnias destruere profitentur, sub hujus muneris obtentu proprias non astruant: quod absit, ne inde injuriæ nascatur, unde jura nasci oportebat: dolendum quippe erit, si aliquando contingat, quod præclara hæc juris disciplina eruditi viri, scientia ipsa abutantur, & leges ipsas, in quarum studio, & professione versantur, scientes violent in adversæ partis detrimentum: quos, D. Augustin. ad Maceon. epistola 54. si cliens ad monitus, quem injustè susceperunt, non vult corrigere damnum adversæ parti illatum, teneri ad restitutionem, venustè docet: nisi forte, inquit, restituendum est alienum, quod furtim clanculo auferitur, & restituendum non est alienum, quod in ipso foro, ubi peccata puniuntur, decepto iudice, & circumventis legibus obtinetur.*

Sed hoc absit à nostris, & ut rem cæptam definiamus, constat, in civilium legum studio, & disciplina pietatem magnam versari, ex quo, in studij istius causam relicta, in piam causam relicta videbantur. Nihilominus tamen, talia relicta, piæ causæ relicta annuēranda, non censeo, quo magis relictorum ad pias causas jure, & privilegijs gaudeant. Videmus enim, juri operam daturus, non pietatis, sed temporalis lucri causa, huic disciplinæ incumbere: illaque magis, jus proprium quærere, quam alienum tueri, prætenditur. Unde tanquam in piam causam relicta judicare non possumus, quod, nec in persona illius cui relinquitur, nec in persona aliorum, quos studijs suis juvare possit, pium invenitur: Siquidem, etsi laboratum ipem, vitam, & posteros defendere, (quod advocatorum munus est, *dict. 1. advocatis, infra de advocat. dicitur. iudic.*) pium sit: & jus suum unicuique decernere, & reddere (quod judi-

cantium munus est) sancta res sit, efficiens, quippe, Dei, non hominis, hæc est, juxta *lud. Isapha Regis Paralipem. 2. cap. 19. Veritate, quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini, & quodcumque judicaveris, in te redundabit.* tamen his studijs addicti, ut dicimus, magis in illis quærunt quæ sua sunt, quæ ad pietatis opera spectant, quis enim est qui jus civile discat, ut pauperes sub patrocinio suo pietatis intuitu, suscipiat, ac tueretur *sancti Ivonis* vestigia secutus? si quis inveniretur, qui hoc pietatis studio, ad juris civilis studia se conferret, non dubitarem, illi in causam illam relicta, pium relicta judicare, ut tanquam in piam causam relicta in testimonio non solemniter iuraretur, ac alijs præcaus. privilegijs gauderet: Ex quo, & illud probo, quod, si advocato relicta extet, non do addito, ut pauperibus, quod, præ illa conditione de modo implendo, etiam ex veteri testamento debebitur. Apparet, itaque, relicta simpliciter hujus studij causa, ut piam non debere judicari, quo pietatis jure & privilegijs fruatur: secus dicendum de relicta causa studij sacre Theologiæ, nam hujus disciplinæ objectum, non aliud, quàm pietas est: Deum, & religio vera, est: nec ob aliam causam hanc discitur causam.

4 De medicinæ studio, superest, ut dicamus, & quia finis illus est, infirmos curare, manifeste patet, in signe pietatis opus, inveniri: & opus quidem humano generi quam utile ac necessarium: Ad eo enim ab origine mundi post peccatum, fragilem humanam naturam, cujusvis ætatis, & conditionis sint, invadunt morbi, & conturbant, ut apud antiquos pro miraculo haberetur, Xenopholum quendam musicum, centum & quinquaginta vixisse annis, sine ullo corporis incommodum quod hujus rei solitarium reperiri ex eo testimonio *Plin. natural. histor. lib. 7. cap. 10.* Unde insignes medicos insigni honoris titulis veteres non inaverunt, *Homer. enim Machonem Æsculapij filium, Argi vi exercitibus medicum præstantissimum, non semel in illis pastorum populorum appellat, ut Agamemnonem regem, & principes alios appellat. Porro oribus verò artis medicæ authoribus, Aristophani, inquam, Chironi, & illius filio, istius, verum discipulo Æsculapio, gentilitas maiores æque ac supremos Deorum contulit honores: Hippocrati (ut author est *Plin. dict. lib. 7. cap. 30.*) honores illos, quos Herculi, Græcia decrevit quasi, scilicet, tantum hoc mortalibus conferre mortis aculeos indultum beneficium, non potuisset provenire, nisi ab hominibus qui Deorum confortio metuisent aggregari. Ceterum, ut gentilitia ista omittamus, artis medicæ*

proconia, nec parua quidem in veracilibus li-
 teris habemus, eamque à Deo concessam esse,
 ait Basil. Mag. *question. 55. ubi, Ars, inquit,*
quæ à gubernante totam vitam nostram Deo con-
cessa est: Eamque valde commendat illud Ec-
clesiastre 30. Honora medicum propter necessita-
tem, et edidit illum creavit Altissimus: Altissimus
creavit de terra medicinam, & vir prudens non ab-
stulit illam, (& post aliqua.) Da locum medi-
co, etenim illuro Dominus creavit, & non discedat
de te, quia opera ejus sunt necessaria: est enim tem-
pus, quando in manus illorum incurras. Non tamē
tota spes salutis in medico ponenda est, sed in
eo, a quo & medela, & medicus est: quia (ut
habetur Sap. cap. 16.) vitæ, & mortis habet
potestatem, & deducit ad portas mortis, & re-
ducit: Et (ut ait Basil. Mag. in dict. quest.
55.) in medicorum manibus, sanitatis suæ spem ha-
bere, bestiale est: id quod aliquos miseros facere viden-
mus, qui e iam, servatores, ipsos appellare, non re-
cedunt, & omnino abstulit arte medicinæ diffugere, cō-
scientiam est: neque igitur fugienda est omnino ars,
neque in ipsa omnes spes ponere, consentaneum est:
 Hæc Basil. unde D. Hieronym. in *1a. cap. 26.*
Nisi Dominus, inquit, languorem curaret, in va-
num laborant medici qui cupiunt sanare laevitantes:
Nisi Dominus custodiret sanitatem, in vanam cus-
todiant, qui etiam præcepta custodiendæ salutis, pro-
prestantur libris. Cum itaque artem medicam,
 à Deo concessam esse, planè legamus, & ejus
 factis in opere pietatis versetur, pium esse hujus
 professionis studium, apparet. Nec tamen in
 materia nostra, ejus causa relictum, ad pias causas
 relictum judicabitur, quia homines, non pietatis,
 sed magis propriæ utilitatis causa, huic stu-
 dio incumbunt, & eo utuntur: sicuti diximus
 de juris civilis studio, & utrique rei convenit
 vulgare carmen.

Dat Galenus opes: dat Iustis instantes honores,

Relinquitur ergo ex prædictis, quando, re-
 lictum causa studij, tanquam piæ caul. relictum
 debeat tractari. Apparet item, pietatem hic
 sumi à re ipsa, cujus causa relinquitur, non ve-
 ri à persona, cui relinquitur: atque ita ultra
 quod quiddam in proximè præcedente §. notavi-
 mus, alterum hoc erit exemplum legati pij,
 quod pium dicitur non propter personam cui
 legatur, sed potius propter causam ipsam, in quâ
 legatur, juxta resolutionem quâ scripsimus
 in §. de pauperib.

Vnde erit, quod, ubi relictum in studij cau-
 sam, pietatis jure censetur, si in causam studij
 alicui, qui juxta personæ conditionem, nullam
 partem indigentiam, relinquitur, pium nihilo-
 minus erit relictum, ob causam, in quam relin-
 quitur, quæ pietatem concerit.

5 Quo fit, ut utilis notetur differentia in-
 ter hoc legatum, & legatum causa dotis reli-

ctum, hoc enim etsi relinquatur alias habenti,
 unde commode studere possit, pium erit pro-
 pter causam in quam relinquitur, quam in se,
 seclusa legatarij persona, piam esse, probavi-
 mus: secus in illo, quod, dotis nomine relictum
 est: quod, si alias diviti relinquitur, pium non
 esse (prout hic accipimus pium) resolvimus
sup. in §. de dote. Erit tamen advertendum,
 quod si illi, cui pro studiorum expensis, attentâ
 personæ qualitate, centum aurei pro unoquo-
 que anno satis abundant, annui ducenti, in
 hanc causam relinquuntur, pars quæ superest,
 in pietatis causam data non censetur, nam,
 etsi causa propter quam tota summa legata est,
 pia sit, non tamen plus quam centum pro pie-
 tate requirit in istius persona.

6 Qua ratione, si, postquam alicui in cau-
 sam studij relictum, aut alias eo nomine datum
 fuit, quidquid pro talibus expensis necessari-
 um est, in alterius testamento æquæ in ean-
 dem causam legatum sit, hoc legatum, quod
 ad studij causam nec inducit, nec ad illius ne-
 cessarias expensas conducit, non judicabitur
 pium, nam, etsi in piam causam relictum sit,
 illi tamen causæ jam aliunde provilum extat:
 sicuti si pauperi puellæ, pro dote relinqueretur,
 quæ tempore mortis testatoris, aliunde con-
 gruenter dotata inveniretur.

7 Vnde infero, quod licet legatum, ad a-
 licujus collegij in academia constructionem,
 sumptus, & alimenta, pium sit, si tamen colle-
 gio jam constructo, & honestè pro numero
 personarum dorato, aliunde quicquam relin-
 quatur, tale relictum, pium non judicabitur,
 nisi fortè, pro collegiarum numero augendo,
 aut ruinosi ædificij refectione, seu quibusvis
 alijs similibus expensis relinquitur. Pietatem
 autem hujus relictum, illud maximè commen-
 dat, quod communiter talium collegiorum
 erectores, ad ea non nisi pauperes vocant, nam
 inter alias eligendorum qualitates, hanc pau-
 pertatis exigunt, cui sane fraudem committe-
 re, ij videntur (si qui sunt) qui annuos, quos
 habent, redditus, quibus juxta personæ quali-
 tatem possent alij, cedunt alijs, (ne dicam, ce-
 lant in alijs) ut sic veluti pauperes, unde pau-
 per victurus erat, accipiant, & vitam paupe-
 rum defraudent, quem qui defraudat, hominè
 sanguinis esse, dicit B. August. relatus in *cap.*
immolans. 14. quest. 5.

8 Sunt & alia exempla legati, ad pias cau-
 sas relictum, hinc affinia, verbi gratia, quod ali-
 cui relinquitur in causam militiae adversus hos-
 tes Christianæ religionis, item, quod alicui
 relinquitur in causam patrimonij pro sacris or-
 dinibus suscipientis, quæ relictæ, piam in se
 causam, non attentâ legatarij persona, conti-
 nere, nemo ambigit. Quibus addo simile de
 puellis

puellæ relicto in causam dotis pro religionis ingressu.

9 Unde noto differentiam inter relictum causa dotis pro matrimonio carnali, ac pro spiritali contrahendo, nam in illo, ita demum pium esse dotis legatum, resolvimus supra in §. de dote, si puellæ relinquatur, quæ dotem non habeat congruentem, quia, scilicet, pietas ibi legato inest, propter legataria personam, hoc verò etsi puellæ diviti relinquatur, semper erit pium, quia non attenditur persona, sed causa ipsa, in quam relinquatur, quæ in se pia semper est, ut patet.

Ad hanc autem speciem relictæ piæ etiam spectat id quod relinquatur ad instructiones itinerum, pontiumque, quod relictum esse pium constat ex cap. quod autem, de penit. & remiss. ubi hoc not. Boet. Epo. num. 28. & est quidem pium ratione causæ, propter quam relinquatur, nempe, propter, viatorum commoditatem, & meliorem itineris agendi expeditionem. Qua ratione, ejusdem generis, ac juris erit, quid quid pro scapha, ejusque oneribus, & expensis relinquatur, ut ea vecti iter agentes, flumen in itinere obvium possint trajicere de eo verò quod de relinquatur in alicujus monasterij, seu Ecclesiæ erectionem, nulla dubitatio est, hæc itaque sunt piæ legata, quæ spectant ad secundum piæ causæ membrum, quod supra præmisimus d. §. de pauperibus.

10 Ubi etiam scripsimus, tertium & ultimum piæ causæ membrum esse, cujus pietas exterius non apparet, sed, si qua fuit, in intentione disponentis fuit, verbi gratia, cum testator dicit, se pro anima disponere, talis tamen dispositio hominibus pia non apparet, quia in eas persona dirigitur, quibus, secundum hominum existimationem, pietatis subsidium necessarium non est: & ad hoc membrum spectat casus, quem tradit hic Bart. in repetit. numer. 33. cum duobus sequent. Bald. item in repetit. col. 10. num. 26. de legato homini locupletati, scienter relicto, pro amore Dei, seu pro anima, quo casu tradidit Bart. relictum ad piæ causas non censeri, ita ut earum privilegio fruatur, juxta glossam celebrem in l. illud, infr. hoc titul. ubi Bald. Paul. & alij, idem Bal. in Auth. similiter, & ibi Rom. col. 1. C. ad leg. Falcid. Novel. in tractat. de dote, 5. part. princip. num. 6. & plures refert Traquel. in dict. præfat. piæ caus. pag. 6. versicul. quod adeo verum est, ibi, secus si consanguineo, aut amico diviti, & nos tradidimus. dict. §. de pauperib. qui primus istius partis est.

Nunc ad ultimum illius transeamus, quem quidem breviter, ac alijs citius pertransibimus.

(2.)

§. SEPTIMI. ET ULTIMI. SUMMARI.

- 1 **R**elictum pro male ablati, quando judicatur, ut relictum ad piæ causas, juxta Bart. sententiam?
- 2 Confessio debiti, absente parte, in testamento facta, sustinetur in vim fideicommissi, etiam si talis confessio sit pro in certis, & male ablati.
- 3 Bartoli sententia circa relicta pro male ablati, an judicentur ad piæ causas relicta, declaratur.
- 4 Relictum pro male ablati homini locupletati, an judicatur ut relictum ad piæ causas.
- 5 Relictum pauperibus pro restitutione male ablatorum incertorum, ut pium relictum judicatur & sustinetur rupto testamento præteritione filij, quem, pater, se habere, ignorabat, an legitimam minuat legatum relictum pro male ablati.
- 6 Si certa quantitas relinquatur pro male ablati ad constructionem loci piæ, certa forma præscripta, pars quæ superest post opus completum, eidem applicabitur: & quid, si opus ita fieri jubetur absque mentione male ablatorum?

§. SEPTIMUS. ET ULTIMUS.

De relictis pro male ablati.

Contingit interdum, viventibus, quædam res ante actæ vitæ tempore, male locupletati sunt, ultimo vitæ tempore, quando jam illis frui non valeant, nec valere deinceps sperent, illorum dominis restituere, vel etiam non restituere, sed adhuc malè ablatorum restitutionem hæredibus injungere, longe aliter ac ille Zacchæus faciebat, qui, si quid aliquando de fraudasset, reddebat quadruplum. Sed melius quidem est, hanc male ablatorum restitutionem, vel saltem ultimo vitæ tempore ordinare, quam nunquam restituere, quia (ut ceterum, & vulgare est) peccatum non dimittitur nisi restituatur ablatum.

Agunt verò nostri, an talia relicta pro restitutione usurarum, seu alias malè ablatorum, judicentur tanquam ad piæ causas relicta.

Et in qua quaestione, Bart. *hic in repetit. n. 36.* cum sequenti in princip. distinguit, ut, si relictum sit pro male ablati incertis, ita quod veniat inter pauperes distribuendum, dicatur relictum ad pias causas, pro anima, scilicet, illius, cujus, res ablata fuerat, ut in cap. sicut dignum, §. eos in super, ubi notatur, extra de homicid. de qua restitutione agit Navar. *in summa latina. cap. 17. num. 92.* & post alios frater Ludovic. Lopez *in instruct. conscient. 1. part. cap. 104.* Sed si, pro male ablati relictum sit illis personis, quibus certo res fuerant ablatae, tunc, tale relictum non judicabitur, ad pias causas simpliciter relictum, quò magis gaudeat omnibus piae causae privilegijs: atque ita ex eo Falcidia detrahetur, nisi ille, cui relictum extat, sibi vere debitum, aliunde quam ex testamento probaret.

2 Constat, namque, quod licet sola debiti confessio in testamento facta, absente parte, debitum non probet efficaciter, vim tamen fideicommissi inducit, juxta *l. Lucius, §. quisquis, 2. ff. de legat. 2. l. Lucius, Sempronius, ff. de legat. 3. l. Aurelius, §. fin. ff. de liberat. legat.* & est communis Doctorum resolutio, quam late persequitur Costa in *l. si ex causione, fallent. 12. ex numer. 2. cum seq. Cod. de non numer. pec.* & regius Senator Anton. à Gama in *decis. Lusit. 293.* unde, talis confessio adinstar fideicommissi, usque ad extremum vitae spiritum revocabilis est, *l. §. fin. cum l. sequen. ff. de adimen. legat.* Quod etiam in confessione facta pro restitutione incertorum, & male ablatorum tenuit expresse Bald. *hic in repetit. num. 64. versicul. super nona quaestione,* & alij relati à Tiraq. *de pia caus. privileg. 117. ad fin. ultra quos idem tradit Costa dicta fallent. 12. num. 2. ex Arcet. in l. haeredes palam, §. fin. col. fin. ff. de testam. adversus Bald. sibi contrarium in l. generaliter, quest. 10. Cod. de non numer. pec. & alios relatos à Tiraq. in d. privileg. 117. in princip.*

3 Sed quod attinet ad rem nostram, si praefata confessio valet, in vim fideicommissi revocabilis, juxta priorem sententiam, vera quidem est Bartoli distinctio: cujus tamen resolutio in secundo membro, nempe, quod pro male ablati relictum certis personis, quarum se res injuste posse disse, in testamento suo, moriens fatetur, talis quo valeat in vim fideicommissi, juxta *dict. §. quisquis,* cum alijs, non judicetur veluti piae causae relictum, crit sane temperanda, seu declaranda, ut non procedat, si certae illae personae, quibus, pro male ablati ab eisdem, restitutionem fieri, jubet testator, pauperes sint, tales, inquam, quibus, si res simpliciter relinquatur, propter eorum personam, pium relictum diceremus: nec enim hoc immutare debet adjectio illa, (pro male ablati) quae pieta-

tem magis arguit in defuncto quam contra redarguit

4 Qua ratione, quia talis adjectio, quae est (ut patet) pro exoneratione conscientiae, pietatem revera praese fert, non inspecta persona illius in quem dirigitur con modum relictum, dicendum videbatur, quod, etsi certae personae, quibus pro male ablati relinquit testator, divites sint, relictum tamen, pium judicetur, adversus Bartol. veluti in se pium propter causam, in quam principaliter relinquitur, & sic secundo modo pium adinstar illorum, quorum in praecedente §. meminimus.

Sed tutius est, cum Bart. pium non judicare in casu isto, nam etsi causam, propter quam relinquitur, piam dicamus, dicimus tamen propter verba testatoris, piam causam significantia: Nec enim aliunde quam ex ipsius verbis, de pietate hic constat: porro, ubi dispositio ipsa pietatem suam hominibus non repraesentat, licet eam, testatoris verba significant, ad tertium piae causae membrum spectat, quod piae causae praerogativis non gaudere, in *dict. §. praecedente* adnotavimus exemplo legati relictum homini locupleti pro anima, seu pro amore Dei, ubi sane, expressam causam, propter quam, se legare, dicit testator, verè esse piam, nullus negat, cum tamen nullus, talem dispositionem piam centeri, corde sentiat: Cui similis est ea, de qua nunc agimus: in qua etsi causam vere piam testator exprimat, non tamen de causa hac constat aliunde quam ex verbis ipsius, atque ita dispositio haec non apparet hominibus pia, sicuti apparent illae, de quibus in *dict. §. praecedente.*

5 Alterum vero praedictae distinctionis membrum, sine dubio verum est, quod, non citato Bart. tradidit ex alijs Tiraq. in *dict. pia caus. pag. ult. versic. pen. nempe,* quod, relictum pauperibus pro restitutione male ablatorum incertorum, pium sit: quod etiam tenuerunt alij, quos refert idem Tiraq. in *dict. tract. de pia caus. privileg. 68. & in l. si unquam, verbo, libertis, numer. 88. Cod. de revoc. donat.* quibus in locis, praesertim in *dict. num. 88.* ex pluribus tradit, hoc legatum, favorabilius judicari, quam quoduis aliud ad pias causas relictum. Unde volunt alij, quod, licet irrito facto testamento ob praeteritionem filij, quem, pater, se habere, ignorabat, non debeantur relicta, etiam ad pias causas, sic limitata decisione, *Authentic. ex causa, infra de lib. praeterit.* tamen debeantur relicta ad pias causas pro restitutione usurarum, seu alias male ablatorum: ut nuncupatim inter haec distinguit hic Bald. in *lect. num. 5. versicul. Modò venio,* tradit Tiraquel. in *dict. privileg. 68. & in dict. verb. libertis, numer. 88.* ubi in *fin.* ad idem citat Anchar. in *cap. si pater notab.*

tab 7. de testam. lib 6. & Socin. in l. cum arvis, col. 20. ff. de condit. & demonstr. & ita plures alios intelligere, testatur, quos in num. preced. allegavit. Tradit etiam Socin. alios referens in repetit. l. moribus, colum. penultim. versicul. vnotamen casu, ff. de vulgar. & pupill. substitut. & in dicta l. cum arvis, colum. vigesima, versic. tertium corollarium, & Catell. Cott. in memorab. incipient. Anima cunctis rebus, quos refert Tiracquell. dicto numero 88. quod, licet alias legitima, favore piæ causæ minui non debeat, Authent. si qua mulier, infr. hoc titul. minuatur tamen legato relicto pro exoneratione conscientia, quod ego nunc non firmo, sed cogitandum relinquo.

6 Denique, peculiare est aliud, secundum quorundam sententiam, in legato relicto pro male ablatis, nempe, quod si quis pro male ablatis, pium locum construere, mandet, præscripta ejus forma, & in id opus mille aureos expendi, jubeat, quod superest, facto opere juxta formam à defuncto præscriptam, non hæredis lucro, sed piæ causæ cedet, argum. text. & quæ per eum traduntur, in l. legatum, ff. de usufruct. legat. quanvis si opus tale construere jusset pio intuitu, sed non, pro male ablatis, quod superesset, ad hæredes pertineret, quod ita tradunt Angel. Paul. Alex. & Vincent. in l. 1. §. final. ff. ad leg. Falcid. Ruyn. consil. 75. lib 3.

Covar. qui illos retulit, in cap. 3. num. decim de testam. Circa quam resolutionem adverti oportet, quod in casu male ablatorum, quando quod superest, pia causa sit eregandum, quæ in tota summa à testatore nominata pro opere constructione, conjicitur, conscientiam laicam habuisse pro male ablatis, loco totius ab illis construere jussu, quam pia alij causas depurandum videtur, idque testatoris voluntati consentaneum magis est, quæ, quatenus fieri potest, in re, quam præcepit, adimpleri debet. Adverto deinde, quod prædicta resolutione altero membro non pugnat cum sententia quam tenuimus sup. in inst. 1. part. ubi reprobamus, quod, si testator certam summam reliquit ad monasterij constructionem, quod superest constructo monasterio, ei, non hæredi, fore applicandum: illud enim procedit ex ratione quam ibi tradidimus, quando certam formam & exemplar, ad quod construere deberet, mandavit testator, quo casu, quia opus factum, limitatam expensarum causam non habebat, tota summa in illud erogari debuit. At vero, ubi testator certam formam operis designasset, ut proponitur in præsentis casu, apparet, limitatam causam habere, opus fieri jussu, ut ita quod supererit, hæredis lucro cedat juxta ea quæ diximus ibidem.

QUARTA PARS DE TEMPORE TESTA- MENTI CONDITI.

Ad text: in verb. *Decedens.*

Initij Quartæ Partis.

SUMMARIA.

B

Artol. intellectus ad l. 1. C. de sacrosanc. Eccles. quatenus textum ibi intelligit in homine constituto in mortis articulo, reprobat, & intelligitur text. adductis nonnullis authoribus

ex sacra pagina, & sacris doctoribus, de humana vite cursu, ac memoria mortis, usque ad n. 3.

Quando aliquis dicatur, in articulo mortis constitutus, traditur ex Bart. explicata l. 3. & 4. ff. de donat. caus. mort.

Traditur, in casu cap. cum esses, de testam. loco parochi posse aliam sacerdotem adhiberi, quando proprii facultas non superest: quod si, nec proprii, nec alterius facultas subsit, laicus unus eius defectum supplere non potest sed duo erunt adhibendi loco parochi, juxta communem sententiam.

Explicatur, quando dicatur quis in mortis tempore testari, ad interpretationem ord. lib. 4. titul. 80. §. final.

Queritur, de jure Regio Portugallie detur testamentum nuncupativum in scriptis factum extra mortis tempus, & resolvitur, quod non, ad quod expenditur lex regia cum §. §. suis lib. 4. tit. 80. & num. 8. & 9.

Traditur, quando de jure regio Portugallie testamentum in scriptis, ut nuncupativum sustinebitur, cum in vim nuncupativi valere possit.

Traditur, de jure regio, tempore mortis, testamentum nuncupativum secundum formam traditam in ord. lib. 4. titul. 80. §. fin. in scriptis posse fieri.

Testamentum factum ab homine in nullo mortis articulo constituto, quantum testator statim subito a morte periat, non dicitur factum mortis

tempore, ut minus solemnne valeat.

13 Si testator, in articulo mortis constitutus faciat testamentum minus solemnne, lege, tunc temporis, sic permittente, & sanitati restitutus, postea cum eodem testamento decedat, tale testamentum non valere, probatur.

14 Idem traditur, et si decesserit testator ex ea infirmitate, postea vero Dei miraculo suscitatus, cum eodem testamento decedat.

QUARTÆ PARTIS INITIUM.

De testamento facto, mortis tempore.

Quartæ & principalis nostræ legis pars erit investigatione temporis, quo testator condit testamentum, scripsit, enim Bartol. hic in repet. col. 8 in tert. quæst. princip. vers. super tempore, quod text. noster, secundum intellectum, quem ipse ad eum tradidit, solum procedit, quando fit testamentum ab eo, qui est constitutus in mortis articulo, in quem sentum multipliciter text. nostrum inducit, præsertim in verbo, *decidens*, quod significat hominem morientem, in mortis, inquam, articulo constitutum.

Sed hunc Bart. intellectum ad text. nostrum concors aliorum sententia refellit, nec enim hujus text. decisio, cum generalis sit, & generalem contineat rationem, (ut in initio primæ part. notavimus) ad mortis tempus restringi valet, sed generaliter, de homine, quolibet vitæ tempore testante, intelligi debet, prout intelligunt Bald. Salycet. & Fulgos. & I. f. hic in 1. lect. num. 25. cum sequenti. & in 2. lect. numer. 31. ubi adversus Bart. communi inter-

pre-

pretationi adhæret: cui non obstat verbum, *decedens*, quod (ut hic inquit Bart. *dict. col. 8.*) significat tempus vitæ, quod est in actu moriendi, nam istius verbi difficultati juridice respondet sal. *hic duobus modis, in 1. lect. numer. 26. cum sequenti, & in 2. numer. 32. & 33.* & moraliter Salycet. *col. 12 ad fin. cum seq.* ubi respondet, verbum, *decedens*, ultimum vitæ tēpus hic non importare, nam, etsi participium hoc, hominem significet morientem, tamen homo, in hoc mundo, quotidie mori, dicitur, atque ita quilibet, proprie dicitur *decedens*, quandiu vivit, quod satis clare probant illa verba lob. *capit. 14. Homo natus de muliere brevi vivens tempore, repletur multis miserijs, quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Et post aliqua, cunctis diebus, quibus nunc in isto, expecto, donec veniat immutatio mea, atque ita hoc ipsum, quod quotidie morimur, venuste declarat Divus Greg. in suis moralibus, Hoc ipsum, inquit, nostrum vivere, quotidie a vita transire, est, quia, dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescentia ad juventutem, juvenus ad senectutem, senectus transit ad mortem in cursu vitæ præsentis, ipsis suis augmentis, ad detrimenta impelitur, quod repetit. *lib. 11. moralium capit. 26.* ubi super illud quod ex lob modo retulimus, *nunquam in eodem statu permanet. Nostrum, ait, vivere, a vita transire, est, vita enim nostra ipsis suis augmentis ad detrimenta impelitur, & inde semper deficit, unde se proficere credit, sed ante peccatum tempora, homine stante, transibant.* Sunt & idem propositum pulchra ejusdem Doctoris sancti verba *lib. 25. moral. cap. 1.* ubi scribit, *morituros vivere, ad mortem ire, est.* Unde vitam istam, merito mortem vitalem, & vitam mortalem appellat. D. Aug. *in meditatione, cap. 21.* cujus in propositum non minus elegancia verba sunt in *lib. 13. de civitate Dei cap. 10.* ubi inquit, *ex quo enim quisque in isto corpore morituro esse cæperit, nunquam in eo non agitur ut mors veniat, hoc enim agit ejus mutabilitas toto tempore vitæ hujus, si tamen vita dicenda est, ut veniatur in mortem, & paulo post, quoniam quicquid temporis vivitur, de spacio vivendi demitur, & quotidie fit minus, minusque, quod restat, ut omnino nihil sit aliud tempus vitæ hujus quam cursus ad mortem, in quo nemo, vel paululum stare, vel aliquando tardius ire, permittitur, sed vixenter omni pari motu nec diverso impelluntur accessu.* Sic ergo, cum moriamur quotidie, nimirum si, quicunque faciat testamentum, sanus, sicut infirmus corpore, testamentum, *decedens* facere dicitur, cum vivere, sit a vita decedere, & quanto magis quis vivat, tanto magis a vita decedat, & ad mortem accedat. Unde & ego dum huc scribo, *decedens* scribo, quoniam scribens*

ad mortem magis accedo, idemque tibi, *lecter* amice, contingit, dum huc nostra scripra ligat. Qua ratione, vitam nostram, navigantem, & quoniam volanti similem describit lob. *cap. 9. Vires mei, inquit, velociores fuerunt curiore, fuerunt, & non viderunt bonum: peris asserunt quasi naves poma portantes, sicut aquila volans ad eam.* Cui concinit Gregor. *in registr. dicens, vita nostra navigantis similis est, ut namque qui navigat, stet, sedeat, iaceat, vadit: quia impulsus ducitur: ita ergo & nos sumus, quia sive vigilantes, sive dormientes, sive iacentes, sive ambulantes, sive volentes, sive nolentes, per momenta temporum, quotidie ad finem ducimur.* Nec, denique, hoc, cum ita clarum sit, & ipsa natura comparatum, potuit hic Bart. negare *dict. col. 8. in fin. numer. 33.* ubi ait, quemlibet viventem posse dici, in articulo mortis constitutum, nam *omnis, inquit, morimur, & sicut aqua dilabimur* (quæ verba sunt illius mulieris Thecutidis ad David Regem, 2. Regum cap. 14.) & sic semper potest dici *decedens*, quia semper de vita sua moritur: sed aliam hic intelligit, esse Constantini intentionem quatenus hoc participio, *decedens*, utitur, quasi eo intendat, significare hominem, qui est in articulo mortis constitutus, quando est instans periculum mortis expectatæ de proximo, ut de illo duntaxat, legem istam ferret, quam Imperatoris intentionem unde colligat Bart. ego, colligere, non didici, quare quis conjicio, Imperatorem Constantinum, dum præfato participio usus fuit, in stabilis humanæ vitæ statum, & ad mortem incessanter fluentem, non meditatus est, juxta superiorum considerationem, ille sic usum fuisse, quia ad homines in mortis periculo constitutos, legem suam restringere vellet, ut Bart. tibi persuasit, sed magis, quia testamenti voluntas, & effectus, tempus post mortem respicit, quæ jam (ut hic inquit Imperator) homines a velle non possunt, & iterum non redit arbitrium, juxta illud lob. *cap. 10. Dimitte ergo, ut plangam paululum dolorem meum, autem vadam, & non revertar, & quod ex Thecutide illa, cujus antea mentionem fecimus, habetur in *dict. cap. 14. Omnes morimur, & quasi dilabimur in terram, quæ non revertuntur,* nunc ita nimirum, si de testamento tractans Imperator, in homine jam morti vicino tractaret, quandoquidem ipse testandi actus, & de testamento sermo, non potest non, de eo agere memoriam mortis, ac temporis ei proprii representare. Cui rationi convenit, quæ dicitur Viro docto de quodam audivi, qui singulis mensibus, testamentum a se factum perlegebat, nullius alterius rei causa, quam ut sic moriturum, assidue cogitaret, ac tali cogitatione, morti pararet, dum actum gerebat.*

non posset non, continuam mortis memoriam habere. Quæ sane pia & sancta meditatio est, & ad eam, non menstrua testamenti facti perlectione, (ut ille faciebat) sed observatae syndonis, quæ debeat examine corpus sepeliri, frequenti inspectione, habendâ, olim Combricæ exhortabatur Divini eloquij concionator optimos, ac perutilis, sacre Theologiæ Magister, venerandus Pater Ignatius Martinus à societate Iesv, vir nostris temporibus spectabilis, propter eximium vitæ, ac doctrinæ splendorem, quo emittit tanquam lucerna accensa, & super candelabrum posita.

4 Relinquitur itaque ex supradictis verum non esse Bart. intellectum ad nostrum text. eum ad tempus mortis de proximo spectatæ, restringentis. Sed quia hinc arrepta occasione, lat. hoc post Bart. quærit quando quis dicatur in tempore mortis constitutus: cujus articuli resolutio, ad multa utilis esse potest, si, verbi gratia, lex, aut statutum loquatur de homine constituto in mortis articulo (qualem nos legem regiam habemus in *lib. 4. ordinat. tit. 80. §. fin.* quæ mortis tempore testantibus, latiore testandi normam indulget, & idem esse Pontificis decretalem in *cap. cum esses, de testam.* late contendimus supra in *initio secundæ, part.* quæ decretalis, septem tertium solemnitate lege civili requisitam, ultimo vitæ tempore testantibus, generaliter remittit, præcipiens testamenta, hoc tempore facta cum tribus, aut duobus duntaxat testibus idoneis, & parochi præsentia valere, quem intellectum probant evidenter verba illius text. semel & iterum repetita, de quibus, & de istius intellectus ratione plura scripsimus in *dict. 2. part.* (Operæ pretium erit, circa præsentem articulum aliqui. inquirere.) In quo Bart. *hic col. 9. in princip. num. 39.* definit, tunc aliquem esse in articulo mortis constitutum, quando est instans periculum mortis expectatæ de proximo, videlicet, propter infirmitatem, hostium latronumvè incursum, maris tempestatem, aut similes vitæ casus, quorum non paucis est subiecta parsim, & traduntur in *3. cum duob. seq. ff. de donat. caus. mort.*

Circa quas leges est advertendum, quod casus ineundæ navigationis, & itineris faciendi per insidiosa loca, etsi instans periculum demonstrant, ut in *d. l. 3. §. 4. junct. l. 6. ff. eod. tit. de donat. caus. mort.* tamen, quod attinet ad præsentem inspectionem, non proderant ij casus, quo magis propter eos, testamentorum solemnitas remittatur, nec enim in navigatore, aut per insidiosa loca ituro, ea viget ratio quam supra add. ximus *d. 2. part. in initio*, pro explanatione text. in *d. capit. cum esses*, de nimia difficultate observandæ solemnitatis, ob instantis mortis angustias, & perturbationem. Qua-

Ægyd. de Sacrosanct. Eccles.

re licet prædicti casus, tales, sint, qui factam eorum intuitu donationem, causa mortis donationem inducant, in *d. l. 3. §. 4.* quod intelligendum est modo cum mentione mortis, vel instantis periculi fiat, juxta tradita per Barbofam in *l. que dotis num. 86. §. sequenti ff. solut. matrim.* tamen, ad hoc ut solemnitas alicui remittatur, juxta *dict. cap. cum esses*, non sufficit, testamentum facere animo navigandi, aut itineris per insidiosa loca agendi, sed debet fieri testamentum tempore quo jam tempestas exorta est in mari, & verè ad est mortis periculum, quo perterritos homines ordinarijs legum solemnitatibus sic adstringere, æquum, & rationabile non erat. Et in prædictis casibus ubi imminentis mortis periculum præsens est, ultra duos testes parochi præsentia de qua in *d. cap. cum esses*, præcise quidem requirenda non erit, sed pro eo alius sacerdos, cujus habendi facultas sit, rectè intervenire poterit quasi tunc temporis, hic proprius intelligatur à jure datus parochus, sicuti videmus quod in mortis articulo, ubi non potest haberi copia proprii presbyteri, cum quolibet sacerdote etiam simplici, valide potest celebrari confessio sacramentalis, qui in articulo necessitatis potest, quemlibet absolvere, non solum à peccatis communibus, sed etiam à reservatis, imo, & à censura excommunicationis, ut tradit Medina Complutensis, *de confessione, tractat. 2. capitul. 1. debeat fieri confessio, fol. 80. column. 1. versicul. oppositum tenent*: Quod si, in casu nostro, circa *dict. cap. cum esses*, nulla possit esse copia nec proprii, nec alterius sacerdotis, tunc hominis laici præsentia, ultra duos alios testes non poterit, presbyteri defectum supplere: quare, erit, in hoc casu omnino recurrendum ad communem sententiam, quæ habet, in casu dicti *cap. cum esses*, loco presbyteri posse, duos alios testes intervenire, cujus sententiæ supra meminimus in *initio dict. 2. part.* & eam post alios probat noster Valasc. *consultat. 74. numer. 10. tom. 1.* quæ sane sententia erit sine dubio utilis, & amplectenda causa, quo parochus, adesse, nequeat.

6 Constat itaque secundum Bart. definitionem *hic in repet. dict. num. 39* eum dici in articulo mortis constitutum, cui imminet periculum mortis de proximo expectatæ, sive id infirmitatis causa eveniret, sive quia incidisset in manus prædonum, aut maris tempestatem, aut denique, quia casu alio propinquæ mortis periculum urgeret. Cui quidem definitioni ita late sumptæ, videtur, quod non convenient verba Ord. nostræ *d. lib. 4. titul. 80. §. final.* quatenus ibi, non nihil de ordinarijs solemnitatibus testamento mortis tempore facto remittitur, nempe, ut muliebri testimonium admittatur in illo: mortis autem tempus, ad infirmitatis

Q

casum

casum unde mors sequatur, esse referendum, & non ad alios extrinsecus imminentis periculi casus, innunt verba legis *dict. §. final. ad fin. ibi, potest convalescendo o testator da d. doença, &c.* quibus ostenditur, per mortis tempus ibi, tempus infirmitatis ad mortem intelligi, ut ita, maris tempellas, hostium incurfus, & casus alij, qui periculum mortis ab extrinsecō representant, tanquam hac lege non comprehensi, quod testamenti solemnitate, manere videantur sub dispositione juris communis. Et quidem si, verbis leges adherere, necesse est, præsertim exorbitatis & correctoriae, qualis est illa nostra secunda ea quæ retulimus, *in fine scripta dict. §. fin.* is demum, mortis tempore testari, dicitur, ut testari possit secundum solemnitatem de qua ibi, qui in infirmitate testatur, cujusque infirmitas ad mortem est. Si vero lex simpliciter loqueretur de homine, mortis tempore, seu in mortis articulo testante, de illo etiam sine dubio intelligeretur, qui propinquæ mortis periculum bene valens, aliunde pateretur, secundum Bart. definitionem, *d. num. 39.* nam, & hic in mortis tempore, seu in mortis articulo, tam proprie, esse, dicitur, ut ille, qui in infirmitate est quæ ducit ad mortem: unde lex loquens de homine in mortis tempore seu in mortis articulo constituto hunc æque proprie comprehendit, præsertim, quod, si propter animi anxietate ob imminentis mortis periculum, testamentorum solemnitas ex parte aliqua hoc tempore relaxata est, hæc ratio ita pertinet ad hunc, ut ad illum, & ad hunc forte fortius, propter improvisum, ac subitaneum imperatæ mortis casum, mala namque, præsentia, eo minus perturbât, quo sunt præcisa, & minus fuerint jacula quæ prævidentur. Quæ ratione, & quia ultimæ voluntatis favore, in dubio pro testamento judicandum est, existimo, prædicta instantis mortis pericula, ad decisionem legis regie *dict. §. fin.* pertinere: nec obstant verba in fine illius scripta, quæ decisionem, de qua ibi, ad mortiferæ infirmitatis casum restringere, videntur: quoniam respondendum erit, legem *in principio. d. §. fin.* generaliter ac simpliciter de mortis tempore loqui, ut patet ibi, *o poderá o testador ao tempo de sua morte fazer testamento, &c.* Et rursus deinde ibi, *por ser feito ao tempo da morte,* quæ verba, decisionis sunt, & tam comprehendunt eum (ut dixi) qui bene valens, in mortis periculo est, quæ qui ad versa valitudine est, unde quem verba decisionis, ejusque ratio comprehendunt, à beneficio ipsius legis excludere, non, debemus propter verba quæ sequuntur *in ver. si.* ubi præcedens decisio declaratur, ut non procedat, quando, qui tempore mortis testamentum cõdidit, ab infirmitate illa sanatus est, de quo infra dicemus: nunc vero, quod ad propositum atti-

net, dicendum est, ord. hic nuncupatam declarationem in infirmitatis casu expressisse, quasi decisione præcedentem ad eum restringisset, aliosque propinquæ mortis casus, & pericula alia exclusisset, sed quia frequentior mortis causa, atque ipsius mortis naturalis prænuntia, infirmitas est, non sic, casus alij qui per accidens & præter naturam veniunt, unde lex in infirmitatis casu loquens qui frequentior utilis est, & plerumque contingit, casus alij similes, aliter & per se eventus non excludit, ut infra observabimus ad interpretationem ejusdem *§. fin.* secundum gl. sententiam *in memorant.* & ibi Bart. *nam 1. in fin. Cod. de test. ad quod etiam convenit celebris gl. doctrina in Clem. 1. verb. præsidens, in fin. de re. ord.* Atque ita præsens dubium resolvitur ad interpretationem ord. *d. tit. 80. §. si* circa quæ notavimus *supr. in initio 2. part. testamentum nuncupativum sine scriptura, de jure nostro regio, illud mortis tempore fieri posse, quonvis de jure communi, quocunque tempore, per nuncupationem sine scriptura testari, quique valet, ut in l. hac consultissima, §. per nuncupationem infra de testament. §. final. instit. eodem.* Unde & scripturæ solemnitas, quæ alias de jure regio testamentis requiritur, mortis tempore remittitur, sicut, & testium qualitas, in quo à jure communi dissonat, ut observavimus *d. tit. 2. part. num. 15.*

7 Nunc vero, quoniam lex regia *d. §. de testamento nuncupativo mortis tempore* sine scriptura loquitur, quæro, an de jure nostro regio testamentum nuncupativum in scriptura, extra mortis tempus, utilis fiat? testis namque, potest quis jure communi in scriptura nuncupationem, non solum sine ulla scriptura, *ut diximus,* sed etiam in scriptis, quamquam & hoc nuncupativum testamentum sine scriptis dicatur, ut tradit Angel. *in l. fin. num. 4. infra de testam.* ad differentiam illius, quod vocatur, & est in scriptis. Pro cujus dubij resolutione, erunt nobis singula regie legis capita *lib. 4. tit. 80.* quibus testamentorum forma præscriptur, breviter percurrèda & explicanda, ut videamus, si in aliquo ex illis, hoc, quod requirimus, testamentum, certum aliquod tempus, & modum accipiat.

In primis igitur agit de testamento quod vocatur apertum, & in eo, præter publicum notarium, quinque alios testes requirit: hoc autem testamentum, apparet esse in scriptis, quæ scripturam, pro forma requirit, à publico notario, in libro suo publico conficiendam, ubi testium subscriptio debet intervenire cum ipsius testatoris subscriptio, ne, qui si aut nesciat, nequeat scribere, unus ex testibus subscriptorem suam pro eo interponet, hujus rei ratio

mem declarans ibidem: unde apparet, testamē-
tum hoc, à nuncupativo, de quo agimus, mul-
tum distare: nuncupativum, namque, de quo
agimus, nec solemnem illam testium subscrip-
tionem requirit, nec denique, et si in scriptura
fiat, scriptura illa, pro forma est, sed potius ad
faciliorem & clariorem, rei gestæ probationē
adhibetur, ad hoc enim, alias, actus in scriptu-
ra celebratur, qui sine ea valet. *l. contrahitur,*
versic. sunt enim, ff. de pignor. & ita in specie no-
tauit glol. 1. in *l. hac consultissima*, §. per nuncu-
pationem. *C. de testamen.* Bart. in *l. 2. numer. 1. ff.*
quomodolibet testam. aper. tradit Vigl. in §. fin.
numer. 4. instit. de testam. Clar. in §. testamen-
tum, *quest. 4. num. 1.*

8 Formam deinde Ordin. in §. 1. describit
testamenti in scriptis clausi, in quo, inquam, se-
creta, mortuæ voluntatis cōtinetur, de quo per
Imper. in *dict. l. hac consultissima*, *Cod. de testa-*
ment. & hoc hodie magis est in usu apud nos
quam reliqua alia testamentorum genera; pro-
pterea quod in eo secreta (ut dixi) voluntas cō-
tinetur, quam, alios latere, quandiu vivunt ipsi
qui testantur, multoties expedit, nempe, ut
quorundam despectionem & offensam, & im-
portunas etiam preces, contra liberrimum tes-
tandi arbitrium, non nihil aliquando prævali-
turas declinent, & aliorum animis, captandæ
mortis occasionē præcludat: qua etiam ratione
testamento in scriptis, cui secreta mandaretur
voluntas, veteres frequentius utebantur, per
tū vero nuncupativo testamento, ut testatur
Vigl. in *d. §. fin. n. 2.* & idcirco Papinianus, vo-
luntatis secretum, testamentum appellavit, in
l. captatorias, secundum verum, illius text. in-
tellectum, *ff. de hered. inst.* Sicut etiam ab Im-
peratorib. dicitur in *l. 3. Cod. de codicil.* Adeo
autem, nostra sæpe interest, ultimæ volun-
tatis secreta non expandi, ut injuriarum actio-
ne agi possit adversus eum, qui testamentum
alicujus, eo animo recitaverit, quibusdam
presentibus, ut secreta judicia illius divulga-
rentur, authore Ulp. in *l. 1. §. si quis tabulas, ff.*
de possit.

Formas & solemnitates hujus testamenti,
quibus etiam, ipsius voluntatis secretum com-
mendatur, describit Ordin. in *dict. §. 1. & seq.*
In quarum explicatione, et si illud apud nos ita
frequens sit, non immoror, quia testamen-
tum nuncupativum quæro, quod, constat
nullibi minus quam in secreta voluntate posse,
reperi.

9 In §. 3. de alio testamenti genere tra-
ctatur, ad quod, id de quo quærimus, proprius
spectare videtur: etenim in illo & voluntas eo-
rum testibus manifestanda est; nec pro forma
requiri videtur scriptura; nihil enim refert, an
a publico notario, an à testatore, vel à quo-

libet alio privato, testamentum sit scriptum,
dummodo corā testibus legatur, & ab eisdem
subscribatur. In quo, mihi, ejus cū nuncupati-
vo testamento dispar causa esse, videtur, nuncu-
pativum, namque, tametsi scriptū, pro sui vali-
ditate, testiū subscriptionem nunquā requirit,
solumque (ut diximus) ut nuncupatæ corā tel-
tibus voluntatis melior probatio existat, scrip-
turæ mandatur, cujus gratia, notarius adhiberi
solet, ut illius scripturæ postea credatur, & ita,
de consuetudine esse obtentu, testatur Bart. in
d. l. 2. n. 1. in prin. ff. quemad. test. aper. tenet gl.
ibidem verb. publicum, Bart. & omnes in *l. 1. C. de*
testam. ut testatur Ial. in *l. 2. ejusd. titul. nu. 4.* &
Vigl. in *d. §. fin. num. 4.*

Adeo autem nuncupativum testamentum,
in scriptura factum, testium subscriptionem
non requirit, ut dixerit Viglius; & receptum
esse, tradiderit in *d. num. 4. vers. si verò*, quod si
aliquis ex testibus testamento non subscrip-
sit, quo casu, testamentum in scriptis perire,
necesse est, juxta *l. si unus, C. de test.* valeat ta-
men in vim nuncupativi. Testamentum ergo
de quo in *d. §. 3.* cum necessariam testiū subscri-
ptionem requirat, testamentū nuncupativum
non est sed potius testamentū in scriptis, formæ
diversæ ab alijs, de quibus superius actum fue-
rat, & cum post mortē testatoris, coram giudice
publicari debeat, periculum est, ne corruat, si
forte interim testes moriantur: qua propter, ut
periculum hoc evaderetur, tradidit Bart. in *d.*
l. 2. post gloss. ibi, hanc judicis publicationem ex-
culari fide, & autoritate notarij, coram quo,
testator profiteretur, suum esse testamentum,
a qua glossæ, & Bartoli doctrina, partim, & par-
tim à *dict. l. hac consultissima*, delumpta videtur
forma testamenti præscripta in Ord. nostra
§. 1. cujus, supra meminimus. In tribus ita-
que testamentorum generibus jam explicitis;
testamentum nuncupativum, in scriptura fa-
ctum non invenimus. Sequitur deinde §. 4.
& ultimus, in quo agitur de nuncupativo,
quod solo verbo fit, & solo mortis tempore fie-
ri permittitur: unde ad nuncupativum, quod
quærimus, extra mortis tēpus in scriptis factū,
§. *ille ultimus* nullatenus pertinere potest.

Ex quibus apparet, testamentū nuncupativū
extra mortis tēpus in scriptura factū, in nostra
lege regia non reperiri, & cū in ea, solemnis tes-
tamentorum forma tradatur, videtur, quod ju-
re nostro, in scriptura, testamentum nuncupa-
tivum fieri non possit.

10 Nec sane dubito, quod, si quis bona va-
lens valetudine, in scriptura testaretur, testa-
mentum quod in scriptis valere nequit, quod
alioquin in vim nuncupativi valere possit,
non ideo magis ut nuncupativum de-
fendatur, quanquam jure communi in

specto. ita sustineri posset, dummodò non constaret, defunctum, ad testamentum in scriptis, se restringere, voluisse, juxta communem sententiam de qua per Iul. Clar. in dict. §. testamentum, quest. 4. versic. sed quero, & Crass. in §. testamentum, quest. 10. num. 1. & idem erit, etsi testator ad aliud testandi genus se restrinxit, si clausulam adjecit, quod valeat omni meliori modo & via, qua, de jure valere potest, ut tradit Afflict. decis. Neap. 144. num. 2. & esse communem sententiam, constat ex relatis à Crass. in d. quest. 10. num. 5.

Hæc autem, de jure regio, tunc locum habebunt, quando ab homine infirmo fieret testamentum, tunc enim, si aliqua solemnitas deficeret, ob quam non posset valere ut in scriptis, alioquin, in vim nuncupativi valiturum, sustinebitur ut nuncupativum, in prædictis casibus videlicet, quando non constat, quod testator, in scriptis testari, voluit, vel quando præfatam clausulam appoluit.

11 Nec obstat, quod in tota lege regia, cujus singulos, §§. perstrinximus, non legitur, quod saltem mortis tēpore possit quis per nuncupationē, in scriptura testari, sed id demum sine scriptura fieri, permittitur in d. §. fin. quoniam lex regia, testamentum nuncupativū, tēpore mortis fieri permittit: Ideo autē de eo nūcupativo loquitur, quod sine scriptura fit, quoniam hoc, frequentius est in usu, eo tempore, & facilius expediri potest: qua etiam de causa, veteres tunc tēporis per nūcupationem sine scriptura testabantur, ut refert Vigil in d. §. fi. n. 3. & quādo lex, circa aliquid disponit, & in eo meminit casus frequentioris usus, quia plerunque cōtingit, habet etiam locum in alio casu, in quo, illud aliter eveniat. l. meminere, juncta gl. ibi, verb. colludio, & Bart. num. 10. in fin. C. unde vir: & denique, cum constet, per nuncupationem sine scriptura tunc tēporis posse fieri testamentum, dubium non erit, quod, si nuncupata corā legitimis testibus volūtas, in scripturam redigatur, firma permaneat, nec enim tunc scriptura, quidquam addere, aut detrahare formæ à lege regia requisitæ circa testamenta nuncupativa, aut eorum solemnitates videbitur, cū talis scriptura, sive fiat à testatore, vel ab homine alio privato, aut à publico notario, non pro forma, aut solemnitate aliqua ipsius testamēti, sed potius pro meliore, & clariore nuncupatæ voluntatis probatione addatur, ut notavit gl. in dict. l. hac consultissima, §. per nuncupationem, & post eam, Bart. Vigil. & Iul. Clar. in locis supr. citatis.

12 Quæritur deinde circa præsentem articulum, an, qui testamentum fecit, in nullo imminētis mortis periculo extrinsecus cōstitutus, & illico post factū subitanea, & improvisa mor-

te sublatus est, tale testamentum, mortis tempore fecisse dicatur, ut sic valeat cum solemnitate requisita alias in testamētis mortis tempore factis? Et Bar. hic in repet. col. 9. num. 42. versic. quarto quero, in hac quæst. negative respondit per l. si alius, §. est & alia, versic. quod si nullo, & quod vi aut clam: quæ opinio vera est, quæ enim, testamentum vere, & realiter mortis tempore factum fuisse, appareat, & qui testamentū condit à cogitatione & memoria mortis alienus non videatur, dum actum gerit in tēpore mortis, quæ illum statim secuta est, cujusmodi est testamenti actus, ut sup. observavimus, unde forte dici potest, quod illum mors subitanea quidem, non tamen improvisa tulit, tamen tempore mortis fecisse testamentum, quod magis gaudeat privilegio testamenti mortis tempore facti, dicendus non est, qui nullo mortis periculo territus illud fecit, cum tunc & si mors subito eveniret, cessat tempore quo fit testamentum, illa turbatæ memoriæ ratio ac adhibendæ ordinariæ solemnitatis difficultas, ob quam moveri lex potuit pro testamento facto mortis tempore, ut jam antea tradidimus: quam ordinariam legum solemnitatem si quis, cœptam, propter subitum mortis casum, perfici non potuisse, affirmet, fateri cogitur, hominem hunc testamentum cœpisse, & morte interceptum non perfecisse, quod, sine dubio, jure non subsistit, l. ex parte, ff. de commend. legat. §. ex eo autem solo, inst. quib. mod. infir.

13 Nunc, postquam diximus de testamento mortis tempore factis, pro quibus specialiter nos legem regiam habemus d. tit. 80. §. fin. oportune quæritur, an, si in extremis agens faciat testamentum, cum solemnitate duntaxat eo tempore admissibili, & postea mortis periculum evadat, valeat testamentum ita factum. In qua quæstione, Bart. in præsent. in repet. column. 9. num. 41. versic. tertio quero, scripsit quod secuta convalescentia apparet, testamentum retro fuisse nullum. quæ opinio videtur vera, & utilis ad decisionem dicti capituli. esse, stante intellectu prædicto, & eam lex contra regiam expresse approbavit in nova compilatione dict. lib. 4. titul. 80. §. fin. in fin. ubi testamentum nuncupativum sine scriptura, quod, mortis tempore fieri, permittit, juxta formam qua ibi, secuta testatoris convalescentia, nullum esse, declarat, quæ declaratio, expressa in antiqua Ord. non erat, ubi, de hac minus solemnitate testamenti forma mortis tempore, cavebatur videlicet, lib. 4. titul. 76. §. 4. sed tunc propter hunc casum decisione ad prædictam Bartol. sententiam recurrendum erat: habet verò hæc opinio, supposito Bartol. intellectu ad nostrum text. & prædicta lex regia in ea fundata d. tit. 80.

So. §. fin. ad casum de quo ibi, optimam rationem, nam, cum tempore mortis solemnitas in testamento relaxetur, restituta sanitate, apparet, testamentum non fuisse factum tempore mortis, quæ secuta non est, ut lex regia requirit in d. §. final, & d. cap. cum esses, secundum nostrum intellectum quem supra tradidimus d. 2. part. in initio. Iuvat quod scripsit Bald. in cap. 1. col. ultim. de pace Constant. relatus à las. hic in 1. lect. numer. 28. qui singulare dicit, nempe, quod ille dicitur, in extremis laborare, qui ex tali infirmitate, sine sanitatis intervallo decedit: de quo dixit Bald. esse text. unicum in jure in l. alumnae. §. fin ff. de adm. l. g.

Præterea hæc sententia, manifesta ratione probatur: constat enim (ut jam sup. tradidimus d. mit. 2. part.) quod testantibus in articulo mortis, ob nullam aliam rationem potuit ordinari legum solemnitas remitti: quam propter mortis timorem, seu turbationem, cui succurrere, minori solemnitate requisita, æquum fuit. quem enim timor mortis invadit, non ita potest, legum solemnitatibus superesse: unde, qui postea his angustijs liberatur, si non faciat testamentum, sicuti cæteri homines facere solent, sibi potius quàm legi, debet, imputare, quæ satis æquè muneri suo satisfecit, si non valentibus testari solemniter, testandi minus solemniter, licentiam dedit, qui, dum postea bene valentes, beneficio legis, incuriam suam protegant, eo magis, licentiose nimis abuti, quam indigere, videntur.

Denique, hoc ipsum comprobo argumentò de absoluteione data tempore mortis excommunicato, pro violenta manuum injectione in clericum, quam cum solus Papa, vel ejus, Legatus, regulariter indulgere possit, si tamen propter mortis periculum, ab alio concedatur, juramento præstito injungitur eidem, ut sanitati restitutus, quasi, tunc impedimento cessante, cujus causa, absoluteionis beneficium fuit indulgentum, ad Romanam Ecclesiam, vel ejus Legatum, accedat, mandatum Apostolicum, super talibus recepturus, ut dicitur in cap. ea noscitur, si vero infirmitatis, & in cap. quod de his, §. fin. de sentent. excommunic. & generaliter de quibuscunque, qui ob imminentis mortis articulum, aut aliud legitimum impedimentum absolventur ab alijs, quam à quibus alijs de jure deberent, si horum conspectui se non repræsentent cum primum possint, impedimento cessante, in eandem excommunicationis sententiam, ipso jure reincidere, decernitur in cap. eos qui, eod. titul. lib. 6. tradit Abb. in d. cap. ea noscitur, notab. 3. & in d. cap. quod de his, notab. ultim. Sic ergo in casu nostro, etsi propter imminentis mortis articulum, possit fieri testamentum citra ordinarias legum solem-

nitates, sic tamen non sustinebitur cessante impedimento, cujus solius causa sustinebatur, sed in eandem ipso jure nullitatem reincidet, quam alias haberet, si eo tempore factum non fuisset.

14. Erit ulterius maius dubium, si testator, ex ea infirmitate decedat, & postea, Dei miraculo resurgat, & cum eodem testamento, quod agrotans fecerat insolemne, iterum decedat, non nisi in generali resurrectione resurrecturus: & in hoc casu, sicut in præcedente, non valere, puto, testamentum: quoniam, etsi in infirmitate factum fuisset, quam vere mors secuta fuit, tamen, quia mors illa revocabilis fuit, & revocatum censeri debet privilegium, quod, mortis causa datum fuit: & huic etiam casui convenit ratio, quam ad præcedentem assignavimus, ob quam, infirmitate gravatis remissa fuit ordinaria testandi solemnitas: imò melius dicitur, quod infirmitas hæc non est ad mortem, sicut de Lazari infirmitate de votis sororibus ejus Marthæ & Mariæ Christus Dominus rescripsit, Ioan. 11. quia, nempe, post mortem, redijt iterum mortalis ad vitam.

§. PRIMUS.

SUMMARIA.

Proponitur questio, an testamentum factum tempore pestis cum minori numero testium valeat, & communes contrariæ in ea referuntur, probaturque pars contraria, ut iure verior.

2. Quid circa hoc, de jure regio antiquo & novo, in testamentis, & codicillis? & num. 3.

§. PRIMUS.

De testamento factò tempore pestis.

Diximus supra de testamento factò tempore mortis, opportune venit, ut nunc de testamento factò mortalitatis tempore pauca dicamus, de quare à Doctoribus nostris plura sunt scripta, & plurimum quidem controversa, controversam namque inter eos valde est, an testamentum tempore pestis factum, valeat cum minore numero testium, ut valet illud, quod rure à rustico conditum est, juxta l. fin. infra de testam. de quo diximus supra. Quam questionem late examinat

Rip. in tract. de peste, privileg. prim. volum. volum. per tot. Boer. decisio. 228. praesupponit illud, a num. 7. & communes sententias, a plurimis adinuicem nuncupatas, inter se contrarias refert Cras. in lib. receptor. sentent. §. testamentum, quæst. 54. num. 5. Partem vero affirmativam tenet Bald. in dict. l. fin. num. 1. ubi late disputat de hoc las. ex num. 3. cum sequent. & tandem Bald. sententiam amplectitur quando tempus est tale, quod multi testes, propter ingens periculum, verisimiliter haberi non possunt, sequitur Rip. dict. privileg. prim. numer. 8. quando pestis est magna, & valde sævit in loco, Covar. in rubric. de testament. 3. part. num. 21. sequuntur plures alij relati à Men. hac de succession. creat. libr. 3. §. 22. numer. 35. & in numero sequenti, in versicul. quid dicendum, veteriorem & receptiorem sibi videri hanc sententiam, scripsit, in casu quo quinque testes interuenerint: sunt enim, & qui, duos tantum calamitoso illo tempore satis esse, existiment: sed hoc communiter reprobari, dicit Parisi. consil. 32. column. antepenultim. volum. 2. & nullo modo tenendum, Clar. in dict. §. testamentum, quæst. 56. quos retulit Cras. dict. quæst. 54. num. 5. ad fin. Contrariam vero sententiam in quæstione proposita tenent Fulg. Paul. Aret. Alex. & Corn. in dict. l. fin. Alex. communem dicens cons. 177. visib. hernate num. 8. lib. 2. Adducunt Doctores hujus sententiæ, exemplum Aquiliæ nobilis fœminæ, uxoris Signorelli de Homed. is insignis Mediolanensis Doctoris, quæ, peste percussa, cum testium copiam habere non posset, fecit, se portare e domo in viam publicam, & ibi coram testibus testata est: similis exempli de testamento condito in via publica tempore pestis coram notario, & septem testibus longe existentibus meminit Boer. dict. decis. 228. numer. 10. ubi refert, Bononiæ, testatores ad fenestram positos testari, testibus inferius stantibus. Denique, sententiam istam, magis communem fatetur Clar. qui alios refert eisdem authores dict. §. testamentum quæst. 56. numer. 3. sequitur, & communi rem dicit Lud. Molin. de just. tom. 1. tract. 2. disput. 127. col. 508. ubi in quæstione ista tres opiniones retulit, & hanc, communiorē, & veriorē sibi videri, scripsit: Clar. vero Bald. sententiæ magis adhæret modo concurrant duo, scilicet, quod ipse testator tempore testamenti agrotaret morbo pestis, deinde, quod pestis esset talis, ut verisimiliter, maior copia testium haberi, non posset, idem ante eum, Boer. in dict. decis. 228. numer. 11. eandem sententiam sequitur Gama nostri decis. 81. num. 2. Addunt alij, quod, qui remanent in civitate pestilenti, Reipublicæ, & in armorum causa, adinstat militis in acie

versantis, cum duobus testibus testari poterunt. quoniam, ut milites armatæ militæ, pro Republica militant in bello hominum, illi, pro Republica militant in bello Dei: de quo per Rip. in d. privileg. 1. ad fin. in vers. illud autem scias, & in privileg. 2. num. 17. usque ad fin. privileg. illius.

Est itaque ardua & controversa nimis quæstio, in qua, etsi Baldi opinio æquior, & humanior sit, posterior tamen sententia, & auctoritate & jure potius videtur: quod enim rusticis hominibus, rure agentibus, privilegio datum specialiter fuit in d. cta l. final. ad auct. alia de causa, inopia testium laborante, tempore extendi non debet: præsertim quod et rusticis, sufficientium testium facultas non adesse, non ideo magis, cum minori numero testium testari permittitur, l. conficiuntur, §. codic. de jur. codicil. & licet ob pestilentia casus, aliquid de alijs solemnitatibus, ab Imper. recutatur, non tamen de numero testium, quæquam detrahatur. l. casus, infra de testam. præterquam, quod privilegium illud dicitur, non solum ob inopiam testium, sed etiam ob rusticorum simplicitatem datum fuit, ut constat ex litera text. ubi Bart. notavit, & post eum reliqui, privilegium de quo ibi datum fuisse rusticis testantibus. Denique, si civi rure testanti, ob testium facultas, ex qualitate loci haberi nullo modo posset, non ideo magis de ordinaria solemnitate quidquam relaxatur juxta communem sententiam Bart. & aliorum in d. l. hanc quam supra retulimus, 2. part. 2. quanto magis parendum non erit civi, in civitate ipsa testanti, quantumcunque, casu aliquo, integer numerus testium inveniri non possit? Unde, cum nec ratione loci, nec ratione personæ, tale privilegium adaptari possit civibus testantibus in civitate, quam dira lues pestis invalit, videtur quod illorum testamenta, prædictæ legi, rusticis, & rure testantibus loquentibus, argumento iustitieri nullo modo possint, juxta posteriorem sententiam, quam & Bart. veriorē jure sentit: licet cum, in contrariam sententiam inducere, contendat Gama in d. decis. 81. num. 2. prout etiam alij contendent. Inter quos est Rip. in dict. privileg. 1. numer. 1. versic. moventur in primis, sed ut idem factum num. 1. circa princ. a plerisque in hanc, quæstionem dicimus, sententiam citator) Bartol. inquit in l. unica, ff. de bon. poss. ex testam. milit. adverte tens ibi, b. num. esse provideri, ut ultimæ voluntates, tempore pestis, etiam non solemnitate ordinatæ valerent.

2. Posset sane contraria sententia ex Ordine nostra antiqua apud nos probari, eum enim secundum antiquam Ordin. lib. 4. tit. 70. final. pro minori numero testium, qui, in

minis de quibus ibi, sufficit in testamentis, & codicillis, qualitas testatoris non sit inspicienda, rusticus ne, an civis sit, sed demum loci ipsius qualitas, an talis sit, cujus populus, sufficientium testium copiam exhibere commode non possit, manifestum fit, in ipsa regie Ordinationis dispositione, aequè comprehendi testamentum, in civitate, aut oppido, tempore pestis factum, quando propter hujus mali metum, & imminens periculum, legitimus alius numerus testium facile haberi non potest, rurale testamentum, nec enim verba legis magis de uno quam de altero testamento loquuntur, aequalia sunt utrique & generalia, nec pro minori numero testium quidquam aliud requirunt, quam, in loci populo legitimum numerum inveniri facile, non posse: Quo fit, et si civitas, alias plena populo, propter malum grassantis pestis, sola sedeat, testamentum, tribus testibus, in ea, tunc temporis factum, jure illo regio, legitime valeret, & ita tenet *Gama d. c. 1. §. 10 num. 1. & decis. 81 num. final.* quo loco, id tradidit per argumentum & rationem dictae legis regiae, cum, secundum ipsius litteram, id etiam affirmari posset, verè enim testamentum factum esse, apparet, in loco rari populi, seu parvi, in quo, inquam, ordinarius testium numerus haberi facile non possit, quod solum, lege illa antiqua requirebatur pro validitate testamenti minus solemnis, non habito respectu ad personam testantis, laicus ne esset, an simplex: urbanus, an montanus: nec etiam ad loci nobilitatem, si videlicet, in civitate, aut in vicò rustico factum testamentum esset, solum namque illud unum necessarium erat, quod; lex regia ter ad monuit in *dict. §. final.* Denique hujus testamenti causa, similis apparebat illi, quam *supra 2. part. §. 2. notavimus* circa testamentum, in oppido factum, quod; cum alias iusto oppidanorum numero constet, certe tamen anni tempore, propter aeris vitium, & solitorum tunc morborum pericula, ab incolis deseritur, alio interim migrantibus.

Quamvis autem d. Ordinat. antiqua, hodie, quod ad testamenta attinet, non sit in usu, quia in nova legum compilatione praetermissa est, praedicta tamen observatio, otiosa non manet, cum possit adaptari codicillis in loco pestilenti factis, in quibus Ord. nova loquitur *lib. 4. tit. 8. §. penultim.* minor numero testium pro illis contenta, tribus, inquam, in eisdem terminis, quibus Ord. antiqua, in testamentis, & codicillis loquebatur, ut ad alia notavimus *sup. d. 2. part. §. 2.*

Est tamen advertendum, quod tempore invalescentis pestis, non ita strictè cum genere afflicta agendum est ut, et si oppidum mite-

rum, non adeo habitatoribus suis sit destitutum, quin e manentibus, quinque aut sex testes (qui, lege regia alias, pro numero completo requiruntur) bonis temporibus, facillimo negotio praestare possit, deberet omnino integer numerus adhiberi pro valore testamenti, seu codicilli: nam ad hoc ut cognoscatur, an perfectò numero testium, oppidanorum numerus superesse facile possit, erit is numerus, cum acerba temporis qualitate pendendus, facile namque multoties erit aere salubri, si tantum in oppido sex inveniantur, eos omnes interesse testamento, cum tamen, aere pestilenti, non ita facile sit, imo, aliquando difficillimum, è sexaginta, aut etiam è sexcentis, sex adhiberi, praetertim si contagioso illo morbo, testator aegrotaret, cum tunc verè, fratrum quoque gratia, rara sit.

Constat itaque ex praedictis, quaestionem de testamento factò tempore pestis, secundum qua, praefata juris quaestio, & jure communi plurimum controversa, eo jam perducta est, ut in hoc regno, non tam juris quam facti quaestio appareret. Velit tamen Dominus Deus noster, ut jam deinceps talem quaestione de facto agitari nec in hoc regno, nec apud ulla Christianorum tribunalia, audiamus unquam, nec nos, nec posterì nostri.

§. SECUNDI
ET ULTIMI
SUMMARI.

- 1 **B** Artoli, & communis sententia adducitur, qua traditum est, ingressurum religionem posse testari praetermissa juris communis solemnitate.
- 2 Adducitur glossae doctrina, & intellectus ad l. si quando C. de inoffic. test.
- 3 Traditur adversus communem ingressurum religionem non posse testari absque ordinaria juris solemnitate, intellecto textu in *Auth. de monach. §. illud quoque, collat. 1.*
- 4 An testamentum factum ante religionis ingressum in quo nihil monasterio relictum fuit, stabile maneat professione secuta?
- 5 Communis sententia refertur, quae habet, haeredes scriptos in testamento alius, qui fuit ingressus religionem capace[m] honorum, non fore admittendos, quando monachus ipse vivit.
- 6 Adversus communem probatur professione secuta, statim haereditatem debere ipsi, quibus in testamento relicta fuit, nec posse deinceps à monacho

- relocari.
- 7 Monachum, pro mortuo haberi, quomodo sit intelligendum, declaratur ad utiles juris quaestiones.
- 8 An parentibus monasterium ingressis, ac professis filiis statim legitima debeat? & econtra.
- 9 Usufructuarij professione non finitur usufructus, sed interim quandiu vivit monachos, monasterium fructus lucratur: & quid de fructibus mayoratus, fudi, & emphyteusis, possessore effecto monacho?
- 10 An ingresso religionem parente extinguatur usufructus, quem ipse habebat in bonis adventitijs filiorum?
- 11 Silimani sententia probatur tradentis, usufructum parentis in bonis filij, extinguere per religionis ingressum.
- 12 An usufructus ratione patriae potestatis questus extincta patriae potestate duret, & intelligitur. l. fin. C. ad S.C. Tertul. & l. fin. Cod. commun. de succes.
- 13 Assignatur intellectus ad regiam Portugalliae Ord. lib. 1. titul. 67. §. 6. ad fin. in antiquis, & in nov. lib. 1. titul. 87. §. 8. ad fin.
- 14 Assignatur ratio ad communem sententiam quae dicit, mortuo filio, usufructum parentis durare: & utilis limitatio ad dict. communem.
- 15 Traditur, monachatu parentis, patriam potestatem cessare, & idcirco non durare usufructus in bonis adventitijs.
- 16 Respondetur ad l. cum oportet. §. cum autem, Cod. de bon. qua. liber. quatenus filio à patriae potestate per emancipationem liberato, remanet penes patrem dimidia pars usufructus, quem habebat.
- 17 Intelligitur Ord. lib. 4. titul. 97. §. 19. & ponderatur pro Siliman. sententia.
- 18 Lex, quae meminit alicujus casus, ratione frequentioris usus, per hoc non visa est, alios excludere.
- 19 Traditur cum communi, per filij monachatum, patriam potestatem in eo extinguit: & contra omnes traditur, extinguit, saltem jure regio Portugalliae, usufructum, quem pater habebat in bonis adventitijs.
- 20 Probatur procedens opinio, de jure regio Portugall. factis argumentis de matrimonio carnali, ad spirituale, & ampliatur regia Ord. lib. 4. titul. 97. §. 19.
- 21 Traditur Concilij Trid. decreto, sess. 25. de regularib. cap. 16. non irritari testamenta aliis solemniter facta, ob praetermissam sollemnitatem quae ibi exigitur in renuntiationibus, & obligationibus.
- 22 An praedictum decretum etiam procedat in renuntiationibus, & obligationibus factis ante

ingressum religionis, quando futuri ingressus animo facta fuerint? & quod in maiore voluntatis actibus, tam ante, quam post ingressum celebratis, nunquam procedat, tractatur num. 23.

§. SECUNDUS. ET ULTIMUS.

De testamento ingredientis monasterium.

DE testamento facto, naturali mortis, & mortalitatis temporis supra diximus: nunc consequenter est, dicamus de testamento illius, qui testatur in actu moriendi civiliter (per ingressum, per religionis) in quo, à cessante ratione de qua illo, dicendum erit, nulla juris ordinarij sollemnitate exemptum fore, quia praedicta ratio quae est in illo, qui testatur in actu moriendi naturaliter, cessat in isto, ctsi Bart. hic colunt. versic. secundo quero, contrarium scripsit per text. in Auth. de monach. §. illud. quoque. 1. ubi licentia datur ei, qui in monasterium introire, voluerit, antequam ingredatur, ut uti, quo voluerit modo: quae verba, nihil operari, ait Bart. si per ea, juris sollemnitates intelligerentur remissae, atque iteo debeat hunc effectum operari: praesentim, cum similia, similia verba interpretentur, quibus conceditur militibus libera facultas testandi quomodo voluerint, hoc est, absque ordinarij sollemnitate l. cum alijs, ff. de milit. testament.

Quo etiam exemplo tradit Bart. in Auth. qua mulier, num. 7. ad fin. infr. hoc titul. quod monasterium ingredi volens, & cogitans, ut uti praetereat, aut sine causa exhaeredit, testamentum non rumpitur propter hoc, sed erit filij legitimam vigore dict. Auth. si qua mulier, quae est canonizata, in cap. si qua mulier, quest. fin. & praedictam sententiam multum commendat. lal. in dict. Auth. si qua mulier, num. 22. ubi Doctores leggi, testatur, & ream limitationem dicit, ad Auth. non licet de liber. praeter. quam etiam, multum scribitur, scripsit Abb. in cap. in presentia, cum num. 49. de probation. & denique, praedictam Bart. sententiam, communem esse, & non esse ab ea recedendum in iudicando, dicitur Dec. consil. 31. num. 3. 1. part. quod dicitur dixit lul. Clar. lib. 3. recept. sentent. §. testamentum, quest. 28. numer. 2. & quavis Dec. Auth. ingressi, num. 10. infr. isto titul. & latius dict. cap. in presentia, num. 60. Post Salyc. in dicta Auth. si qua mulier, column. 9. & Rom.

conf. 237. Bartoli sententiam reprobet, quia, uti præfata verba, liberam disponendi facultatem importet, hoc tamen intelligitur secundum juris ordinem, argumento *l. si quando, in princip. C. de offic. testamen.*

2. Advertendum quidem erit, quod glossa in dict. *l. si quando*, singulariter eum text. intelligit in principis concessione facta ei, qui alius, de jure communi testari non poterat: nam in istius persona, libera testandi facultas non operabitur, ut sine solemnitate testari possit: cum satis, superque sit, factionem testamenti operari: Si verò, libera testandi facultas ei concedatur, qui alias testari poterat, tunc, etiam solemnitas, remissa intelligetur, ne alias nihil operetur concessio, contra vulgariam legum decisiones. Quam glossæ doctrinam sequitur ibi Bartol. & hic, column. 11. numer. 54. versicul. *sed contra prædicta*, & pro regula tradit Ial. hic in 2. lect. column. 6. num. 20. ubi præfatum glossam, magistralem appellat, & quandam limitationem, quam ad eam tradiderat hic Bart. d. num. 54. multum commendat, non tamen sequitur. Iuxta quam glossæ doctrinam apparet vera sententia Bartoli in casu, de quo loquimur cum constet, ingressurum religionem posse testari, antequam ingrediatur, sicut alias poterat: atque ita cum huic libera facultas testandi concedatur ab Imperatore in d. §. *illud quoque*, in princ. per ea verba. *Decernimus, &c. licentiam habere, suis uti, quo voluerit modo*: ne nihil operetur concessio, remissæ solemnitates videntur.

3. Sed profecto, contrariam sententiam, nihilominus veriolem arbitror, lequens Roman. Salyc. & Dec. in dicta *Authent. ingressi*, numer. 10. & in dict. *cap. in presentia*, numer. 60. qui respondet, præfata verba, (*quod voluerit modo*) fuisse prolata ad ostendendum, ingressum monasterium, non posse testari, sed ante ingressum posse libere: ingressum autem, quoad præfens institutum, intellige & professum. Cui solutioni, si illa adhuc præmissæ regulæ difficultatem non exacte dissolvit, addendum erit, per dicta verba, (*suis uti, quo voluerit modo*) hoc significari, monasterium, nempe, ingredi volentem, in quaslibet causas posse testari, nec teneri, in testamento suo partem monasterio dare: licet alias, monasterium, loco filij haberi, tradatur in *Authen. nisi rogati*, *Cod. ad l. C. Trebell. & in corpore unde sumitur, & in dict. *cap. in presentia*, & utrobique tradunt Scribentes, & Ial. in dict. *Authent. si quæ mulier*, infra hoc titul. de qua re latè per Francisc. de Caldas de nominas. *emphyteut. quest. 6. num. 10.* Valasc. *conf. 24. num. final. tom. 1.* Covar. *lib. 1. var. resol. cap. 19. num. 6.* Didac. Spino in *Specul. testamen. glos. 12. princip. numer. 27. cum se-**

quenti, & Boet. Epono in *cap. 2. num. 13. cum sequent. de testament.* quasi in hoc consistat liberæ voluntatis declaratio, de qua in dict. §. *si uti quoque*: quod, sat est, ea verba operari non verò in legum solemnitatis relaxatione: de qua, credendum non est, fuisse locutum Romanum Principem, quando verba, alio sensu, & effectu possunt accipi, juxta dict. *l. si quando, cum glossa ibidem*: & denique ultra Roman. Salyc. & Dec. antea citatos, hanc etiam sententiam adversus communem, in puncto juris veriolem esse, videtur sensisse Iul. Clar. in d. *quest. 28. num. 2.*

4. Secundum quam interpretationem ad text. in dict. *Auth. de monach. §. illud quoque*, plane resolvitur difficilis alioquin, & apud utriusque juris Scribentes plurimum cõtroversa quæstio de testamento illius, qui post illud factum ingreditur religionem an, scilicet, lecta professione rumpatur, si nihil, in eo, monasterio extet relictum? Quotidiana quæstio est, & frequens, quam late tractant glossa, & Scribentes in dict. *Authent. si quæ mulier*, & *Canonistæ in dict. cap. in presentia*: In qua, alij, testamentum rumpi, dicunt, quasi agnitione posthumi: alij, quasi capitis diminutione, irritum fieri: alij verò, firmum permanere, in distinctè existimant: atque ita in varias partes scinduntur Doct. circa præsentem articulum, ut sic in eo, communes, inter se dissidentes referant Covar. in *cap. 2. num. 5. de testam.* Colta in *cap. si pater, 2. part. verb. testatore mortuo, num. 8. & 10. eodem titul. lib. 6.* Clar. in dict. §. *testamentum, quest. 28. numer. 5.* Mich. Crass. in *libr. recept. sentent. §. testamentum, quest. 34. num. 2.* Caldas dict. *quest. 6. numer. 8. & 10.* Valasc. *de partitionib. cap. 16. num. 17.* & tandem magis obtinuit inter omnes distinctio Bar. & quorundam Antiquiorum, quos ipse retulit in dicta *Auth. si quæ mulier, num. 7. versic. unde alij*, asserentium, quod, si qui fecit testamentum, de ingressu religionis tunc temporis cogitavit, (quod in dubio, iudicis arbitrio relinquunt omnes, discernendum ex intervallo temporis testamenti ad tempus ingressus religionis teste Covar. in dict. *numer. 5. ante fin.*) stabile maneat testatoris iudicium, juxta dict. *Auth. de monach. §. illud quoque, in princip. collatio. 1.* Si verò non cogitavit, rumpatur testamentum tanquam per contrariam voluntatem (quam colligunt ex oblatione, qua, ingressi monasteria, se, suaquè Deo dedicant) juxta *l. sanctimus. C. de testament.* & post Vigil. in *princip. numer. 2. in flit. quib. mod. testam. infirm.* hanc distinctionem magis communiter recipi, fatetur Covar. in dict. *numer. 5.* licet aliam magis probet ibidem: & eandem Bartol. distinctionem, frequentius esse receptam, testatur Mich. Crass. in d. *cf.*

in dict. quest. 34. num. 3 Nec ea displicet Costæ, communem ex alijs asserenti, in dict. verb. testatore mortuo, num. 10. quam sequitur Valde. dict. cap. 16. numer. 17. ubi etiam communem tradit, late defendit Dec in dict. cap. in præsentia, num. 61. displicet tamen Abb. ibi num. 52. post Anton. de Butrio ibidem, & Vigil. ubi supra num. fin. existimantibus, non rumpi testamentum per monasterij ingressum, etsi de eo testator non cogitasset. Nec Bartoli sententiam in hoc casu probat dict. l. sancimus, quam melius pro contraria adducit Abb. ubi supr. quam etiam sequitur Molin. libr. 2. de Hispan. primogen. cap. 9. num. 44. & novissimè Boet. Epo primarius apud Duacenos Pontificij juris professor, in dict. cap. 2. de testam. num. 12. eandem sententiam probat: & veram resolvit num. 14. ante fin. ubi nuncupatam rejicit aliam, quam probavit Covar. Pro qua sententia recte inducitur text. in Auth. Nunc autem, Cod. de Episcop. & clericis, ibi. Cum monachus, factus est, hoc ipso suas res omnes obtulisse monasterio, videtur, si prius testatus non sit. Qui est canonizatus in in d. cap. si qua mulier, §. nunc autem, 19. quest. fin.

Ij vero omnes, qui à Bartoli sententia recellerunt, suam limitant in casu, quo, monachus nominatim & expresse bona sua obtulit monasterio, tempore ingressus, ut sic tunc, hærede scripto excluso per rerum alienationem, succedat monasterium, atque ita Barolus, & communem sententiam intelligit etiam Clarus, dict. question. 28. num. 4. quod sequitur Caldas, dict. quest. 6. num. 18. allegans text. in l. penult. §. fin. ff. de bonor. possess. secund. tab. Sed magis facit, quia talis oblatio ecclesiæ facta æquipollet realitraditioni bonorum, ex eaque competit actio realis monasterio, ex l. fin. infra, hoc nostro titul. porro eam valere omnium bonorum, non solum præsentium, sed & futurorum, probat post alios Didac. Spino in dicta gloss. 12. numer. 45. sicuti generaliter traditum est, talem donationem valere ad pias causas, ut per Tiraquell. de privileg. piz. caus. privileg. 100. & communem tradunt Gomez. in l. 69. Taur. num. fin. Covar. in rubr. de testament. 2. part. numer. 5. ad fin. lul. Clar. lib. 4. recapit. sentent. §. donatio, question. 20. num. 13. Spino in dict. gloss. 12. num. 45. & in gloss. 11. num. 30. ubi, tanquam de materia loquentem, citat l. 64. Taur. & in eandem sententiam citat Gomez. in l. 33. Taur. num. 16. & utrumque per errorem, nam de materia est l. 69. Taur. & ibi in numer. fin. hanc opinionem, communem dicit Gomez. qui in loco à Spino allegato agit de donatione omnium bonorum præsentium & futurorum, facta ex causa dotis onerosa, & valere, resolvit, esse communem sententiam, quam sequitur Molin. dict. lib. 2. cap. 10. num. 17. quem etiam

non bene citavit Spin. ubi supr. quasi, in numer. 11. præallegati capitis, prædictam sententiam tenuerit in donatione facta pio loco: ubi de hære nullum verbum scripsit Molin. sed & Decum in num. 25. vitiole idem Doctor allegavit, five enim voluit, eum allegare in dict. cap. in præsentia, de probat. five in l. fin. C. de pac. (utrobique enim de questione agit, etsi nullibi in numer. 25. debuit allegare in dict. cap. in præsentia, sub num. 5. vel in dict. l. fin. sub num. 31. in his enim locis, prædictam sententiam, communem esse, testatur, & contraria quorundam rejecta, dicit, ab ea non esse recedendum.

5 Ubicunque autem testamentum valet, tradunt communiter Doctores, scriptos in testamento, in vita monachi non fore admissos, sed monasterium debere, interim bona possidere, per l. Statius Florus, §. Cornelio Felix ff. de jur. sci. quod utique intelligunt, quando monachus professus est religionem capacem bonorum in communi, nam si incapacem professus fuit (ut est religio sancti Francisci, con. exivi de paradiso, de verbor. signific.) statim, acquiunt, professione secuta, bona hæreditaria ad institutos pertinebunt: quam sententiam tenet Bar. in dict. Auth. si qua mulier, num. 10. infra hoc titul. & ex aliquibus communem tradit, & sequitur Covar. in dict. cap. 2. num. 6. de testam. Costa in dict. 2. part. cap. si pater, testatore mortuo, num. 6. & 7. Cratius in dict. testamentum, quest. 34. num. etiam 7. sequitur ac ita omnes uno ore lætore, testatur Boet. Ep. in d. cap. 2. num. 15. de testam.

6 Quæ tamen communis (ejus pace exerim) mihi non videtur secuta, qui verum existimo, prædicta distinctione secusa, semper, professione secuta, statim diem hæreditatis venire: quam enim inter præfatos capacis, & incapacis religionis, differentiationem Doctores assignare, possent, nisi quæ erga bonorum capacem præsumatur esse voluntas profitentis, pro tempore vitæ lucet: hæc tamen tutè concedentes, ipsam professionem vitæ monasticæ, in se sumptam, quoad testamenti confirmationem, naturali morti æquipollere, eam tamen aliquando hanc effectum non operari propter aliquod extrinsecus accidens, nempe, propter aliquam contrariæ voluntatis conjecturam, quam erga religionem capacem, magis quam erga hæredes, & legatarios, pro interituro mediij temporis colligunt in præsentem, ne dicam, introducunt: nam unde colligant, non video: Etenim, qui monasterio nominatim prætulit alios in universali successione bonorum, nimis violenter creditur, eisdem quoad fructus eorundem bonorum monasterium prætulisse, cujus nullibi occurrat in dispositione sua. Unde, cum etiam pro fructu